

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

SUOMALAISEN PANSsarITAKTIIKAN KEHITYS 1945–1970

Pro Gradu -tutkielma

Kadetti
Ilja Varha

Kadettikurssi 90
Panssariopintosuunta

Maaliskuu 2007

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Kadettikurssi 90	Linja Jalkaväkilinja
Tekijä Kadetti Ilja Varha	
Tutkielman nimi SUOMALAISEN PANSsarITAKTIIKAN KEHITYS 1945–1970	
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka MPKK:n kirjasto
Aika Maaliskuu 2007	Tekstisivuja 74 Liitesivuja 9

TIIVISTELMÄ

Toisessa maailmansodassa panssariaselaji vakiinnutti paikkansa tehokkaimpana maajoukkojen hyökkäysaseena. Myös suomalaisia panssarijoukkoja käytettiin menestyksellä jatkosodan hyökkäysvaiheen taisteluosastoissa ja vuoden 1944 torjuntataisteluissa. Toisen maailmansodan jälkeen panssaritaktiikkaa kehitettiin maailmalla mahdolliseen seuraavaan suursotaan, jossa taistelun tuli olla entistä liikkuvampaa, koska ydinaseella staattiset joukot kyettäisiin helposti tuhoamaan. Panssarit olivat pääaselaji, jonka taistelua muut aselajit tukivat. Suomalainen panssaritaktiikka kehittyi kuitenkin yhä jalkaväkikeskeisemmäksi.

Tutkimusongelmana on: miksei suomalaista panssaritaktiikkaa kehitetty panssarivaunukeskeiseksi 1945–1970? Käsiteltävänä aihealueena on panssarijoukkojen käyttämä taktiikka liitettynä osittain koko Suomen armeijan kehityksessä kylmän sodan panssarisodankäynnin sovellusten ja teorioiden kontekstiin. Panssaritaktiikalla käsitetään tässä tutkimuksessa panssarijoukkojen käyttämä taktiikka. Panssarijoukoissa panssarivaunujen ja jalkaväen suhde oli noin 1/3–1/4 käsiteltynä ajanjaksona. Panssarijoukkojen taktiikka perustui panssarivaunuin vahvennetun jääkäripataljoonan taktiikkaan. Tutkimus on toteutettu analysoimalla käsiteltävän ajanjakson aikaisia panssarijoukkojen taktiikkaa käsitteleviä oppaita ja muistioita, sekä sen aikaisten panssariaseen ammattilaisten näkemyksiä panssarijoukkojen käytöstä.

Sodan kuvan muutos johti Suomessa toisen maailmansodan jälkeen puolustusdoktriinin kehittämiseen sellaiseksi, että puolustukseen saatiin syvyyttä ja joustavuutta. Tällä alueelliseksi puolustukseksi kutsutulla opilla pyrittiin vastaamaan suurvaltojen, etenkin Neuvostoliiton panssarijoukkojen uhkaan, sillä nykyaikaisten panssarijoukkojen hyökkäystä ei enää kyettäisi yhdellä puolustuslinjalla torjumaan.

Vaikka suomalainen puolustusdoktriini kehittyi alueellisen puolustuksen opiksi, jossa painottui liikkuvan ja iskukykyisen reservin osuus, suunniteltiin panssarijoukkoja käytettäväksi tavallisen jalkaväen tapaan vaikean maaston kautta tapahtuviin hyökkäyksiin vihollisen tuhoamiseksi. Tavoite oli suomalaisten maasto- ja ilmasto-olosuhteiden maksimaalinen hyväksikäyttö, jolloin hyökkäyksen tuli tapahtua vihollisen panssarijoukkojen kannalta epäedullisimmassa maastossa. Tällöin luonnollisesti omienkin panssarivaunujen käyttö painottui näihin olosuhteisiin, ja niiden toiminta muuttui yhä enemmän jalkaväen taistelua tukevaksi.

Panssarijoukot taistelivat koko käsiteltävän ajanjakson kehnon liikkuvuuden tuomia ongelmia vastaan. Ratkaisua etsittiin sodan ajan panssariprikaatin jääkäripataljoonien osittaisesta moottoroinnista. Tämä ei kuitenkaan poistanut sitä ongelmaa, että taisteluiden aikana panssarijoukon liikkuvuus perustui polkupyörin tai jalan kulkevien jääkärien liikkumiskykyyn.

Vasta 1960-luvulla uuden panssarikaluston hankkimisen yhteydessä alkoi panssarivaunujen roolin korostaminen. Panssarivaunujen käyttöä jalkaväen tukena pyrittiin aluksi kehittämään siten, että panssarivaunujen ominaisuudet, hyvä liikkuvuus ja pääaseen pitkä ampumaetäisyys, pääsisivät paremmin oikeuksiinsa. Samalla panssarivaunujoukkojen jalkaväki mekanisoitiin miehistönkuljetusvaunuin. Uuden panssarikaluston ja parantuneen liikkuvuuden ansiosta paine polkupyörin liikkuvien jääkärien mekanisoinnille kasvoi. Samalla panssarivaunujen keskitettyä käyttöä alettiin pitää yhtenä vaihtoehtona perinteiselle vaunujen hajauttamiselle jalkaväen joukoille.

Suomalaisten olosuhteiden erittäin vahva korostaminen, suomalaisten panssarijoukkojen vähäinen määrä ja muualla tapahtuneen panssaritaktiikan kehityksen huomioimatta jättäminen omassa panssaritaktiikassa johti siihen, että suomalaisen panssarijoukon taktiikka pysyi jalkaväkikeskeisenä pitkälle 1970-luvulle. Vasta panssariprikaatin jalkaväen mekanisointi johti panssarivaunukeskeisempään taktiikkaan siirtymiseen.

AVAINSANAT

Taktiikka, panssaritaktiikka, taisteluosastotaktiikka, panssarijoukko, panssariprikaati

SUOMALAISEN PANSSARITAKTIIKAN KEHITYS 1945–1970

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tavoite, metodit ja tutkimusongelmat	2
1.2 Tutkimuksen rajaaminen, painopiste ja merkitys	3
1.3 Käsitteiden määrittely	6
1.4 Lähdemateriaalista	8
2. SUOMALAISEN PANSSARIJOUKON JA -TAKTIIKAN SYNTY	12
2.1 Panssaritaktiikan synty	12
2.2 Jatkosodan hyökkäysvaihe – taisteluosastotaktiikka synty	15
2.3 Jalkaväen ja panssarivaunujen yhteistoiminta	20
2.4 Suomalaisen panssariyhtymän synty	22
2.5 Suomalainen käsitys panssarijoukkojen käytöstä vakiintuu	25
2.6 Jatkosodasta saadut kokemukset	28
3. SODAN KUVAN MUUTOS	30
3.1 Panssaritaktiikkaa ydinuhan varjossa	30
3.2 Suomen uhkakuvat 1945–1970	32
3.3 Neuvostoliiton panssarijoukot ja syvä taistelu	36
3.4 Linjapuolustuksesta luopuminen	40
3.5 Uhkien ja alueellisen puolustuksen tuomat vaatimukset panssarijoukoille	44
4. PANSSARITAKTIIKKAA ERITYISOLOSUHTEISIIN	46
4.1 Suomalaiset erityisolosuhteet korostuvat	46
4.2 Panssariprikaatin organisaatio sotien jälkeen	49
4.3 Kalustomurheita ja -hankintoja	54
4.4 Kysymys liikkuvuudesta	57
4.5 Yhteistoimintaa 1950-luvulla	61
4.6 Kohti panssarivaunujen itsenäistä käyttöä	65
4.7 Oliko olemassa suomalaista panssaritaktiikkaa?	68
5. SUOMALAINEN PANSSARITAKTIikka 1945–1970	70

LÄHTEET

LIITTEET

SUOMALAISEN PANSSARITAKTIIKAN KEHITYS 1945–1970

1. JOHDANTO

”Hyökkäystykistön – kuten kaikkien muidenkin erikoisasetajien tehtävänä on jalkaväen etenemisen helpottaminen, koska jalkaväki on kaikkia muita asetajeja tärkeämpi ja ainoa, joka kykenee lopullisesti valloittamaan hyökkäyksen päämäärässä olevan alueen.”

Ohjeita keveiden hyökkäysvaunujen käytössä ja ohjauksessa, 1919.¹

Yllä oleva lainaus on yhtä vanha kuin suomalaiset panssarijoukot. Se kuvastaa hyvin ensimmäisen maailmansodan jälkeistä kuvaa panssarivaunujen käytöstä taistelukentällä. Luonnollisesti panssarivaunu oli tuolloin uusi ase niin Suomessa kuin muuallakin ja tämän takia sen käyttötapojen kehittäminen oli vasta alussa. 35 vuotta ja kolme sotaa myöhemmin suomalaisten panssarijoukkojen taktiikkaa käsittelevässä koulutusmuistiossa kuvataan panssarivaunujen käyttöä seuraavalla tavalla:

”Tehokkaasti panssaroituina voivat ne (panssarivaunut) kuitenkin seurata jääkäreitä etulinjassa ja näin meikäläisten psv:jen tehtävänä on antaa jääkäreille nopeata, tehokasta ja välitöntä tulitukea ja näin oleellisesti lisätä näiden iskuvoimaa ja nopeutta.”

Panssariprikaatin koulutusmuistio, 1954.

Onko näiden lainausten sisällössä jokin oleellinen ero, eli onko mikään muuttunut? Maailmalla panssarivaunujen tekniikkaa ja taktiikkaa kehitettiin aktiivisesti ja lopputuloksena panssarivaunu vakiinnutti asemansa liikesodankäynnin ratkaisevana aseena. Samalla sodan kuva muuttui ensimmäisen maailmansodan staattisesta asemasodasta liikettä korostavaan suuntaan. Minkälainen kehityksen kulku oli Suomessa?

¹ Kantakoski, Pekka: Suomalaiset panssarivaunujoukot 1919–1969. Karisto, Hämeenlinna 1969, s. 58–59. Lainattu opas on vuodelta 1919. Suomessa panssareita kutsuttiin tuolloin hyökkäystykistöksi.

1.1 Tutkimuksen tavoite, metodit ja tutkimusongelmat

Tutkimuksen tavoite on selvittää, mitä muutoksia on tapahtunut suomalaisessa panssarijoukon taktiikassa toisen maailmansodan jälkeen aina 1960-luvun loppuun asti, sekä löytää kehityksen kulun syy. Käsiteltävänä aihealueena on panssarijoukkojen käyttämä taktiikka liitettyä osittain koko Suomen armeijan kehityksessä kylmän sodan panssarisodankäynnin sovellusten ja teorioiden kontekstiin.

Tutkimuksessa käsitellään toisen maailmansodan jälkeisen ajan lisäksi toisen maailmansodan aikana käytettyä panssarijoukkojen taktiikkaa, josta myöhempi kehitys lähti liikkeelle. Käsittelyssä on pyritty liittämään panssarijoukko suurempaan kokonaisuuteen, eli Suomen armeijaan ja sen puolustusdoktriiniin. Jatkosotaa käsitellään vain sen verran, kuin se määritteli panssarijoukkojen käyttöajatuksen ja taktiikan muodostumista. Käsittely on olennaista, koska panssaritaktiikan kehittäminen perustui pitkälti jatkosodasta saatuihin kokemuksiin. Ennen jatkosotaa panssariaseen käytöstä ei ollut suuremmin kokemuksia, eikä Suomella ollutkaan oikeaa panssarijoukkoa. Jatkosodan hyökkäysvaiheen aikana panssarivaunuin vahvennettuja joukkoja käytettiin menestyksekkäästi hyökkäyksessä. Positiiviset kokemukset joukkojen käytöstä johtivat Panssaridivisioonan muodostamiseen. Jatkosodan kokemukset, kylmän sodan aikaiset uhat ja panssarisodankäynnin kuva on liitetty yhteen suomalaisen puolustusdoktriinin kanssa. Näin suomalaisen panssarijoukon kehityksen käsittely ei rajoitu ainoastaan panssarijoukon sisälle, vaan myös suuremman kokonaisuuden merkitys tulee ilmi.

Tutkimus on toteutettu analysoimalla käsiteltävän ajanjakson aikaisia panssarijoukkojen taktiikkaa käsitteleviä oppaita ja muistioita sekä sen aikaisten panssariaseen ammattilaisten näkemyksiä panssarijoukkojen käytöstä. Ammattilaisten näkemykset ovat tärkeitä, sillä panssarijoukkojen käyttöä käsitellään vain muutamissa ajan ohjesäännöissä ja silloinkin yleensä ylimalkaisesti. Suoranaisesti panssarijoukkoja varten ilmestyi vain muutama opas ja nekin olivat teknispainotteisia. Osaltaan tämä selkeiden ohjesääntöjen puute johti keskusteluun panssarijoukkojen käytön perusteista ja yksityiskohdista. Lähes kaikkeen käsiteltävän ajanjakson panssarijoukkojen taktiikkaan liittyvään aineistoon löytyvät juuret jatkosodan kokemuksista. Ulkomailla tapahtunutta kehitystä panssarijoukkojen taktiikassa ei suoraan kopioitu suomalaiseen taktiikkaan. Suurvaltojen käyttämään taktiikkaan haluttiin mieluummin vastata omalla, suomalaisella taktiikalla.

Tutkimuksen päätutkimusongelmana on, **miksei suomalaista panssaritaktiikkaa kehitetty panssarivaunukeskeiseksi² vuosina 1945–1979?** Päätutkimuskysymystä tukevana sivututkimusongelmina ovat seuraavat kysymykset:

- Minkälaisissa olosuhteissa suomalainen panssarijoukkojen taisteluosastotaktiikka syntyi?
- Minkälaista uhkaa vastaan suomalaista panssaritaktiikkaa kehitettiin?
- Mikä oli suomalaisten panssarijoukkojen rooli suomalaisessa doktriinissa jatkosodan jälkeen?
- Miten panssarijoukkojen organisaatiota kehitettiin?
- Miten käytössä ollut panssarikalusto ja aseistus vaikuttivat panssarijoukon taktiikan kehittämiseen?
- Mikä vaikutus ”suomalaisilla olosuhteilla” eli maaston ja ilmaston erityispiirteillä oli taktiikan kehityksessä?

Sivututkimusongelmien avulla pyritään selvittämään yksityiskohtia panssaritaktiikan kehittämisessä. Yksityiskohtia eli organisaatiota, kalustoa, olosuhteita ja sotakokemuksia on käsitelty nimenomaan siinä määrin, missä ne ovat vaikuttaneet käytetyn panssaritaktiikan kehittymiseen. Näiden yksityiskohtien avulla selvitetään suurempaa kokonaisuutta, johon suomalainen panssarijoukko ja -taktiikka liittyivät. Esimerkiksi yksittäisen panssarivaunumallin tekniset ominaisuudet eivät välttämättä sanelleet kyseisen panssarivaunun käytön perusteita taisteluosaston osana. Toisaalta panssarivaunujen lukumäärällä ja taistelukyvyllä oli merkitystä, kun vaunujen käyttöä tarkastellaan. Esimerkkinä olkoon T-26 -kalusto, joka oli käytössä vielä pitkään toisen maailmansodan jälkeen, vaikka se oli jo jatkosodan alun jälkeen todettu auttamatta vanhentuneeksi. Se pidettiin kuitenkin käytössä, koska muutakaan ei ollut.

Tutkimusongelmien valintaan on vaikuttanut varsin suuresti toisen maailmansodan jälkeen julkaistu panssarijoukkojen taktiikkaa käsittelevä kirjallisuus ja panssariaseen parissa työskentelevien ammattilaisten näkemykset. Eri henkilöiden näkemykset panssaritaktiikasta erosivat toisistaan, mutta perusteluina lähes kaikki käyttivät sotakokemuksia ja suomalaisten olosuhteiden vaikutusta panssarijoukkojen käyttöön.

1.2 Tutkimuksen rajaaminen, painopiste ja merkitys

Ajallisesti tutkimus on rajattu toisen maailmansodan tapahtumista vuoteen 1970. Toista maailmansotaa edeltävää ajanjaksoa ei ole mielekästä käsitellä tässä tutkimuksessa kuin

² Katso s. 13–14.

ohimennen, sillä ennen jatkosotaa ei oikeastaan ollut olemassa suomalaista panssarijoukkoa tai sille taktiikkaa. Oli vain panssarivaunuja, joiden käytöstä ei ollut kokemusta. Itse asiassa ennen toista maailmansotaa suomalainen panssariase melkein lakkasi olemasta. Vasta jatkosodan hyökkäysvaiheen kokemukset loivat perustan tulevalle panssarijoukkojen taktiikan kehittämiseksi. Suomeen perustettiin vasta jatkosodan hyökkäysvaiheen jälkeen oikea panssarijoukko, Panssaridivisioona.

Sodan jälkeisen ajan käsittelyssä ajallinen rajausta on tehty 1970-luvun alkuun. Kyseisenä ajanjaksona panssarijoukkojen taktiikka perustui taisteluosaston taktiikkaan. Ongelmana oli koko ajan kysymys panssarijoukkojen liikkuvuudesta. Panssariprikaatin iskevät osat eli jääkäripataljoonat kulkivat yhä taistelussa polkupyörin, suksin tai jalan. Panssarivaunupataljoonan oma panssarijalkaväki kulki osittain jo 1960-luvulla tankkien nopeudella miehistönkuljetusvaunuissa, mutta jalkaväki, jota panssarivaunut taistelussa tukivat, ei kyennyt saavuttamaan samaa liikkuvuutta. Tämä johti lopulta yhden jääkäripataljoonan kehittämiseen panssarijääkäripataljoonaksi. Muutokseen kuului jääkäripataljoonan panssarointi BTR-60PB -miehistönkuljetuspanssarivaunuilla. Tämän myötä jääkärien taistelunaikainen liikkuvuus kasvoi huomasti. Tähän liittyen panssarivaunujen ja panssarijääkärien yhteistoiminnan ja taktiikan kehittämiseksi aukesi paljon uusia suuntia, joiden käsittely ei tässä tutkimuksessa ole laajuutensa takia mahdollista, vaan sen kehitys tulisi selvittää jatkotutkimuksella.

Lähtökohdaksi panssarijoukkojen taktiikan käsittelyssä on käytetty panssarivaunuin ja eri aselajein vahvennetun jääkäripataljoonan eli taisteluosaston taktiikkaa. Sekä jatkosodassa että sodan jälkeen panssarijoukkojen taktiikka perustui nimenomaan tämänkaltaisen taisteluosaston käyttöön. Vaikka sodan ajan panssariprikaattia suunniteltiin käytettävän myös koottuna, itse taisteluiden katsottiin muodostuvan 1970-luvulle asti taisteluosastojen taisteluiksi. Taisteluosastot olivat itsenäiseen toimintaan kykeneviä joukkoja, jotka kykenivät suorittamaan taistelutehtävänsä yleensä ilman ylemmän johtoportaata tukea. Lisäksi oli olemassa pienempiä panssarikalustoa sisältäviä osastoja, kuten panssariautojoukkueita. Myöhemmin muodostettiin myös panssaritorjuntavaunupataljoonia, joihin kuului nimensä mukaisesti panssarivaunuja. Näiden osastojen olemassaolo ei kuitenkaan vaikuttanut suomalaisen panssaritaktiikan kehittämiseen, vaan niiden toiminta perustui kyseisten osastojen erityispiirteisiin. Suomalainen panssaritaktiikka olikin nimenomaan jääkäripataljoonan ja panssarivaunukomppanian yhteistoimintaa.

Sodan jälkeen syntyi perinteisen, nykyään laajamittaiseksi hyökkäykseksi kutsutun uhkakuvan rinnalle uusia uhkakuvia, joihin panssarijoukkojenkin käytöllä tuli kyetä vastaamaan. Tällaisia olivat muun muassa ydinaseen käyttö sekä yllätyshyökkäys eli kaappaushyökkäys. Vaikka uusia uhkia tutkittiin ja niiden varalle luotiin suunnitelmia, ei se vaikuttanut suoranaisesti taisteluosaston taktiikan kehittymiseen. Panssarijoukkojen taktiikan kannalta tilanne, jossa panssarijoukkoja käytettäisiin taistelutoimiin, pysyi yhä toisen maailmansodan kaltaisena. Vihollinen, jota vastaan taisteltiin, oli tavanomainen sotajoukko eli toinen tavanomaisin asein ja taistelukeinoin varustettu joukko. Esimerkiksi ydinaseiden muodostama uhka ei vaikuttanut itse taisteluosaston taistelutoimintaan hyökkäyksessä. Suomen puolustusdoktriinia, eli -oppia kehitettiin, ja panssarijoukoille se aiheutti muutoksia niiden organisaatiossa, kalustossa ja suoritusvaatimuksissa. Näiden taas ainakin piti heijastua myös taktiikkaan. Tämän takia myös mahdollisen vihollisen muodostamia uusia uhkia käsitellään tutkimuksen kannalta mielekkäiltä osilta suppeasti.

Tarkastelun painopisteenä on panssarijoukkojen käytön sekä panssarijoukkojen käyttämän taktiikan kokonaisuus ja siinä tapahtunut kehitys. Muiden aselajien toimintaa taisteluosaston puitteissa ei ole tarkasteltu kuin jalkaväen ja panssareiden yhteistoiminnan käsittelyyn vaadittavin osin. Panssarivaunujen roolia ja paikkaa suomalaisessa panssarijoukon taktiikassa on tarkasteltu lähemmin, sillä nimenomaan panssarivaunujen käyttö erotti panssarijoukot muista jalkaväen joukoista. Lisäksi panssarivaunujen käytöstä panssarijoukkojen taktiikassa on käyty väittelyä lähes koko niiden olemassa olon ajan. Panssarivaunujen roolista suomalaisessa taktiikassa on vielä nykyäänkin erimielisyyksiä.

Toisen maailmansodan panssaritaktiikasta on kirjoitettu paljon, kuten myös suomalaisten jatkosodassa käyttämästä omaperäisestä taisteluosastotaktiikasta. Kirjallisuudessa kerrotaan tarkasti miten taisteluosasto toimi ja minkälaisia tuloksia taisteluosastojen hyökkäykset saavuttivat. Suomalaisen panssaritaktiikan kehityksestä sotien jälkeen ei ole olemassa aiempaa kattavaa tutkimusta, jossa pohdittaisiin kehitykseen johtaneita syitä. Panssari-lehdessä on ilmestynyt muutamia panssariaselajin edustajien kirjoittamia artikkeleja panssaritaktiikasta eri aikakausina. Aiheen käsittely on koostunut pienistä kokonaisuuksista, kuten panssarivaunuryhmän ja suojajalkaväen yhteistoiminnasta tai panssarivaunuin vahvennetun jääkärikomppanian toiminnasta erilaisissa tilanteissa.

Tämä tutkimus kokoaa yhteen panssaritaktiikan kehityksen Suomessa toisen maailmansodan jälkeen 1960-luvun loppuun asti yllä mainitusta näkökulmasta ja luo siten myös lähtökohdan myöhemmälle tutkimukselle.

1.3 Käsitteiden määrittely

Panssarijoukoilla ei tarkoiteta ainoastaan panssarivaunuista koottua joukkoa, kuten jatkosodan aikaista panssaripataljoonaa, joka oli puhtaasti **panssarivaunujoukko** käsittäen vain panssarivaunut eikä jalkaväkeä. Suomalaisessa panssarijoukossa panssarivaunujen osuus oli sodan jälkeen noin 1/3 tai jopa vähemmän joukon jääkärivahvuudesta. Tavanomaisen jalkaväen tapaan taistelevat jääkärit muodostivat panssarijoukon pääosan vielä pitkälle jatkosodan jälkeenkin. Panssarijoukoissa panssarivaunuilla tuettiin jääkärien taistelua.

Sanaa **taktiikka** käytetään tässä tutkimuksessa paljon. Kenttäohjesäännön yleinen osa vuodelta 1958 määrittelee taktiikan tarkoittamaan taitoa voittaa taistelu ja suorittaa siihen liittyvät toiminnot menestyksellisesti. Taktiikka on siis sama kuin taistelutaito, eli taito käyttää eri joukkoja yhteistoiminnassa taistelun päämäärän saavuttamiseksi.³ Tässä tutkimuksessa sanaa taktiikka käytetäänkin tutkimuksen ajanjakson aikaisessa merkityksessään. Taktiikka on siis joukkojen käyttöä.

Panssaritaktiikalla tarkoitetaan tässä tutkielmassa panssarivaunuja sisältävien organisaatioiden käyttämää taktiikkaa. Tällaisia organisaatioita ovat esimerkiksi jatkosodan aikaiset panssarivaunuja sisältäneet taisteluosastot, sodan jälkeen panssariprikaatista muodostettavat taisteluosastot ja nykyinen sodan ajan panssariprikaati. Tästä syystä ei voida tarkastella ainoastaan jääkärien tueksi alistettujen vaunujen käyttämää taktiikkaa tai taistelutekniikkaa, vaan tulee tarkastella esimerkiksi pataljoonan kokoisen iskuosaston käyttämää taktiikkaa. Tällä tavoin selviää kokonaisuus, johon panssarivaunujen käyttö liittyy. Tämän takia voidaan sanoa, että suomalainen panssaritaktiikka oli sotien aikana ja pitkälle niiden jälkeenkin puhtaasti jalkaväkitaktiikkaa.

Suomalaisen panssarijoukon toiminta on perustunut jatkosodasta lähtien pitkälti valmiiden ryhmitysmuotojen oikea-aikaiseen ja nopeaan käyttöön. Tämän vuoksi on vaikea tehdä tarkkaa rajausta panssarijoukon taktiikan ja taistelutekniikan välille. Tässä tutkimuksessa pääpaino on vahvennetun pataljoonan kokoisen taisteluosaston toiminnassa. Tämän vuoksi taisteluosastojen komppanioiden sisällä tapahtuvaa joukkueiden toimintaa korkeintaan sivutaan.

³ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1958, s.59–60.

Panssarivaunun määritelmästä ja panssarivaunujen jakamisesta eri luokkiin on monia eri versioita. Tämä johtuu kalustossa ajan mittaa tapahtuneista lukuisista muutoksista ja uusista vaunutyypeistä. Sen vuoksi eri panssarivaunujen määritelmiä on olemassa runsaasti, ja ne eroavat toisistaan ja ovat joskus jopa päällekkäisiä. Lisäksi varsinkin 1950- ja 1960-luvuilla ei Suomessa ollut olemassa nimiä tietyille uusille vaunutyypeille ja saman vaunutyypin nimityksistä oli olemassa monia versioita. Nykyiset määritelmät eroavat niistä tietyiltä osilta.

Vuodesta 1943 suomalainen panssarijoukko on kalustollisesti koostunut panssarivaunuista ja rynnäkkötykeistä. Nimitys panssarivaunu sisältää tässä yhteydessä muun muassa kevyet-, raskaat- ja keskiraskaat panssarivaunut. Nykyään käytetään yleisesti nimitystä taistelupanssarivaunu. Taistelupanssarivaunun ja rynnäkkötykin suurin ero on niiden rakenteessa. Taistelupanssarivaunussa on pyörivä torni, kun taas rynnäkkötykissä pääase on kiinni rungossa siten, että sen suuntausalue on hyvin suppea. Rynnäkkötykissä pääaseen karkeasuuntaaminen tapahtui runkoa kääntämällä. Myös suomalaista BT-42 -vaunua kutsuttiin yleisesti rynnäkkötykiksi, vaikka siinäkin oli pyörivä torni⁴. Viimeiset rynnäkkötykit poistuivat panssarijoukkojen käytöstä vasta vuonna 1966.⁵ Lisäksi käyttöön tuli 1960-luvulla erilaisia jalkaväen kuljetukseen tarkoitettuja panssaroituja ajoneuvoja, joita kutsuttiin rakenteensa ja käyttötapansa vuoksi muun muassa rynnäkköpanssarivaunuiksi, jalkaväen taisteluvaunuiksi, jalkaväkivaunuiksi tai kuljetuspanssarivaunuiksi.

Tässä tutkielmassa keskitytään panssarijoukkojen toimintaan eikä yksittäisten panssarivaunumallien teknisiin eroavaisuuksiin. Jatkosodassa ja sen jälkeen suomalaiset käyttivät rynnäkkötykkeitä taisteluosastojen tukena samaan tapaan kuin panssarivaunuja. Oppaissa ei erikseen missään vaiheessa eritellä taistelupanssarivaunuja rynnäkkötykeistä. Erot olivatkin enemmän yksittäisen vaunun toimintaan kuin taktiikkaan liittyviä. Tämän vuoksi ei tässä tutkimuksessa tehdä eroa taistelupanssarivaunujen ja rynnäkkötykkien välille kuin poikkeustapauksessa. Tulee kuitenkin muistaa, että käsite panssarivaunu sisältää tässä tutkimuksessa sekä rynnäkkötykit että taistelupanssarivaunut.

Käsiteltäessä jalkaväkeä kuljettavia, konekiväärein aseistettuja, teloilla tai pyörillä kulkevia panssaroituja ajoneuvoja, käytetään tässä tutkimuksessa yleistä nimitystä miehistönkuljetusvaunu. Rynnäkkövaunuiksi kutsutaan pyörin tai teloin kulkevia

⁴ Muikku, Esa – Purhonen, Jukka: Suomalaiset panssarivaunut 1918–1997, Karisto, Hämeenlinna 2003, s. 10. Vuonna 1942 alettiin suunnitella BT-7 m 1937 -vaunujen muuttamista rynnäkkötykeiksi. Tarkoituksena oli luoda tulevaan panssaridivisioonaan rynnäkkötykkipataljoonalle kalusto. Vaunuun rakennettiin uusi torni ja siihen liitettiin englantilainen 114 mm haupitsi. Tämä viittaisi BT-42:n rynnäkkötykiksi nimittämisen johtuneen sen suunnitellusta käyttötarkoituksesta, eikä rakenteesta.

⁵ Muikku – Purhonen 2003, s. 14.

panssarivaunuja, jotka on aseistettu raskaammin esimerkiksi tykein, konetykein ja panssarintorjuntaohjuksin. Näin pyritään välttämään yksittäisten eri panssarivaunutyypkien nimitysten aiheuttamaa sekaannusta.

Suomalainen panssarijoukko koostui sodan jälkeen yhä pääosin jalkaväestä. Sodan aikana tämän jalkaväen muodostivat Panssaridivisioonan jääkärit, joiden taistelua panssarivaunut tukivat. Sodan jälkeen jääkärien rinnalle muodostettiin erillinen, niin sanottu **panssarijalkaväki**. Kun panssarijalkaväki perustettiin, se kuului panssaripataljoonan organisaatioon. Panssarijalkaväki jaettiin organisointitapansa ja tehtäviensä puolesta kahteen osaan, saattojalkaväkeen ja suojajalkaväkeen. **Saattojalkaväki** oli yleensä organisoitu erilleen panssarivaunujoukoista ja se liikkui aluksi kuorma-autoilla. **Suojajalkaväen** eli **suojamiesten** tehtävänä oli panssarivaunujen lähisuojaus. Sodan jälkeen suojajalkaväki kuului panssarivaunujoukkoihin orgaanisesti ja se siirtyi ensin taistelupanssarivaunujen kansilla. Myöhemmin suojajalkaväki sai ajoneuvokseen miehistönkuljetusvaunun. Panssaripataljoonan panssarijalkaväen nimitys muutettiin panssarijääkäreiksi 1962.⁶ Joukkoja ei tule sotkea jatkosodan aikaisiin panssarijääkäriin, jotka toimivat panssarijääkäripataljoonassa. Silloinen Panssarijääkäripataljoona oli panssarintorjuntatykein varustettu joukko, ei suinkaan panssarivaunujen kanssa yhteistoiminnassa taisteleva jalkaväkijoukko. 1970-luvulla perustettu panssarijääkäripataljoona taasen oli jääkäripataljoona, joka oli varustettu miehistönkuljetusvaunuilla.

Käsiteltäessä panssarijoukkojen organisaatioita tulee huomioida, että kyseiset organisaatiot ovat sodan ajan organisaatioita eikä rauhan ajan organisaatioita. Rauhan ajan organisaatiot sekä historialliset joukkojen nimet on kirjoitettu isolla alkukirjaimella, koska organisaatiot ovat yksilöllisiä, eikä esimerkiksi rauhan aikana ole ollut kahta Panssarivaunupataljoonaa. Rauhan ajan organisaatioita esiintyy tässä tutkimuksessa lähinnä henkilöiden yhteydessä. Tällöin heidän rauhan ajan tehtävällä, esimerkiksi Panssariyrykmentin komentajana, on lisäarvoa tutkimuksen kannalta, koska nämä korkeissa viroissa olleet henkilöt olivat osaltaan keskeisessä roolissa panssaritaktiikkaa kehitettäessä.

1.4 Lähdemateriaalista

Tutkimuksen lähdeaineistona on käytetty lähinnä käsiteltävän ajanjakson aikaista opaskirjallisuutta ja alan ammattilaisten kirjoittamia artikkeleja panssariaseen käytöstä, joista

⁶ Jukka, Kai-Erik: Suomalaisen panssarijalkaväen kehittyminen. Tutkielma (MPKK), 1997, s.17.

osa kuuluu panssarimuseon arkistoon. Myös myöhempiä kirjallisia teoksia on käytetty lähteenä, lähinnä täydentämään oppaiden ja aikalaiskirjallisuuden tietoja.

Tutkimuksen lähdeaineisto voidaan jakaa kahteen osaan. Lähdeaineiston runko muodostuu käytetyistä panssaritaktiikkaa ja panssarien ja jalkaväen yhteistoimintaa käsittelevistä oppaista ja muistioista. Nämä oppaat ovat sekä niin sanottuja yleisiä oppaita, jotka on tehty kaikkien joukkojen käyttöön, että panssarijoukkoja varten tehtyjä koulutusoppaita ja muistioita. Kaikki käytetyt oppaat ovat käsitellyltä ajanjaksolta. Toisen yhtä tärkeän osan muodostavat panssarijoukkojen ammattilaisten artikkelit käsitellyltä ajanjaksolta. Tuolloin julkaistiin useita lehtiartikkeleja varsinkin Panssari-lehdessä, joka on panssarijoukkojen ammattijulkaisu. Toiseksi on käytetty myöhempiä kirjallisia teoksia ja tutkimuksia panssariaseen historiasta.

Opaskirjallisuus ja aikalaiskirjallisuus

Oppaiden ja koulutusmuistioiden käyttö ensisijaisena lähteenä on perusteltua, sillä tuon aikainen panssarijoukkojen taktiikka oli kirjoitetussa muodossa ainoastaan niissä. Samoin oppaista ja harjoitusvahvuuksista löytyy tuolloin käytetyt organisaatiot. Näiden organisaatioiden ongelmana on se, että ne eivät välttämättä olleet yhteneviä sodan ajan määrävahvuuksien kanssa. Toisaalta näillä kokoonpanoilla harjoiteltiin ja ne oli kehitetty nimenomaan suomalaisen panssaritaktiikan ja resurssien puitteissa.

Yleisissä oppaissa, jotka oli tarkoitettu kaikkien joukkojen käyttöön, oli panssarijoukkojen käyttöä kuvattu varsin suppeasti. Näistäkin kuitenkin selviää se yleisperiaate, joka on paremmin havainnollistettu panssarijoukkojen omissa koulutusoppaissa ja -muistioissa. Mittavimmat panssarijoukkojen oppaat ovat vuoden 1953 Panssariprikaatin koulutusohje, sekä sen pohjalta kirjoitettu vuoden 1954 Panssariprikaatin koulutusmuistio. Vaikka oppaiden pelkkä olemassaolo ei vielä kerrokaan oppaiden sisällön noudattamisesta puolustusvoimissa, ei oppaiden sisältö ole ristiriidassa keskenään eikä tuon aikaisten panssarijoukkojen ammattilaisten näkemysten kanssa. Lisäksi oppaista käy hyvin selväksi se, että niiden sisältö perustui pitkälti jatkosodasta saatuihin kokemuksiin.

Ongelmaksi muodostuikin oppaiden vähyys ja tietty suppeus. Panssarijoukkoja vaivasi pitkään ajanmukaisten oppaiden puute. Esimerkiksi vuoden 1963 Panssarijoukkojen ohjesäännön I osan jälkeen ei ennen vuotta 1986 ilmestynyt panssarivaunujen käytöstä kattavaa opasta. Lisäksi vuoden 1963 opas keskittyi lähinnä tekniikkaan ja viestitoimintaan,

jolloin itse panssarivaunujen ja panssarijalkaväen yhteistoiminta jäi edellisten, vuosien 1947 ja 1953–54 oppaiden ja muistioiden varaan.

Tätä varten oppaita täydentävinä lähteinä käytetään lähinnä Panssari-lehdessä julkaistuja artikkeleita panssaritaktiikasta ja sitä sivuavista aiheista. Useimmat käytetyt artikkelit ovat Panssariprikaatin johtotehtävissä olleiden henkilöiden kirjoittamia, joten kyseessä ovat todellakin henkilöt, jotka kirjoittavat omasta leipälajistaan. Koska panssarijoukkojen kanssa työskenteleviä ihmisiä ei ollut paljoa ja panssareiden käyttöä pidettiin jopa eräänlaisena pikkupiirin salatieteenä, on näillä kirjoituksilla erityinen arvo. Niissä käsitellään tämän tutkimuksen kannalta tärkeitä aiheita, kuten jalkaväen ja panssarivaunujen yhteistoimintaa nimenomaan oman aikansa tietämyksen ja kokemuksen pohjalta. Tämän takia niiden lähdearvo on korkea.

Artikkeleissa käytetyt panssaritaktiikkaan liittyvät tiedot tukevat ja osaltaan täydentävät opaskirjallisuutta. Tämä lisää huomattavasti oppaiden ja muistioiden lähdearvoa. Artikkelit kertovat, että oppaiden käsittelemät taktiset periaatteet ja ohjeet on otettu panssarijoukoissa käyttöön, eikä jätetty huomioimatta. Ensisijaisen lähdeaineiston ongelmana on lähteiden vähäinen lukumäärä. Vain muutama henkilö on kirjoittanut tai julkaissut merkityksellistä aihepiiriin liittyvää aineistoa.

Tutkimukset ja myöhempi kirjallisuus

Jatkosodan jälkeisestä suomalaisesta panssaritaktiikasta ja varsinkaan sen kehityksestä ei ole olemassa kattavaa tutkimustietoa. Panssarijoukkojen käyttöä on tutkittu ja arvioitu kattavasti jatkosodan ajalta. Tällöin pääpainona on ollut panssarijoukkojen käyttö ja taistelun aikainen toiminta sekä taistelun tulokset yksityiskohtaisesti taistelu taistelulta. Jatkosodan jälkeiseltä ajalta on olemassa lähinnä historiikki-tyylisiä teoksia panssarijoukoista ja varsinkin käytössä olleesta panssarikalustosta. Nämä teokset ovat pääosin kattavia ja perustuvat sekä arkistolähteisiin että sodan kokeneiden panssarimiesten haastatteluihin ja näkemyksiin.

Kattavin kirja panssarijoukkojen sotataipaleesta on Erkki Käkelän teos Laguksen miehet, Marskin nyrkki. Kirjan sisältämät tiedot perustuvat sota-arkistolähteisiin, taistelukertomuksiin ja sen aikaisten panssarijoukkojen sotilaiden haastatteluihin. Teoksen tyyli on hieman kaunokirjallinen, mutta teos on viitteistetty ja näin tiedon alkuperä ei jää epäselväksi.

Sodan jälkeisistä panssarijoukoista kertovia kirjoja on huomattavasti vähemmän. Tämän tutkimuksen kannalta kattavin on Pekka Kantakosken teos *Suomalaiset panssarijoukot 1919–1969*. Teoksessa ei ole käytetty lähdeviitteitä viitatessa käytettyihin ja kirjan lopussa mainittuihin lähteisiin ja vain osa käytetyistä lähteistä löytyy itse tekstistä. Myöskään arkistolähteitä ei ole eritelty. Teos on kuitenkin kattavin olemassa oleva teos aiheesta ja sitä on käytetty runsaasti myöhemmissä tutkimuksissa asiantietonsa takia. Kirjassa tosin ilmenee kirjoittajan omien mielipiteiden alleviivaaminen. Kantakoski kritisoi suomalaista sodan aikaista ja sodan jälkeistä panssarivaunujen käyttöä. Hän on yksi kovaäänisimmistä panssarikeskeisen panssaritaktiikan puolestapuhujista varsinkin tämän tutkimuksen käsittelemältä ajanjaksolta. Hänen mielipiteensä perustuvat omakohtaiseen kokemukseen, sillä hän toimi lähes koko ajan panssarijoukoissa vuosina 1949–1975.

Puolustusvoimien aiemmat tutkimukset

Panssaritaktiikan kehityksestä ei ole olemassa kattavaa aiempaa tutkimusta, paitsi tekijän oma kandidaatin tutkielma, jossa panssarijoukkojen taktiikkaa tarkastellaan vuosina 1945–1960. Tarkastelu on työn laajuudesta johtuen lähinnä vain yhteistoiminnan kehittymistä kuvaavaa ilman, että panssarijoukkoa tai sen käyttöä olisi liitetty osaksi suurempaa kokonaisuutta.

Aihetta sivuavia tutkimuksia on kadetti Ellilän Pro Gradu -tutkielma *Rynnäkkötykkien merkitys Suomen panssariaselajille*. Se käsittelee osittain samaa aihepiiriä, kuten panssaritaktiikan ja yhteistoiminnan kehittymistä, mutta lähinnä rynnäkkötykkien näkökulmasta. Työssä rynnäkkötykit on käsitellyssä erotettu panssarivaunuista. Sen mukaan rynnäkkötykkien ja panssarivaunujen rakenne-erojen takia rynnäkkötykeillä oli merkittävä rooli Suomen panssariaselajin kehitykselle toisen maailmansodan jälkeen, jolloin pääkalustona olivat saksalaiset Stu 40 -rynnäkkötykit. Näkökulmansa johdosta työllä ei ole suoranaista arvoa tämän tutkimuksen kannalta.

Myös kapteeni Kai-Erik Jukan tutkimus suomalaisen panssarijalkaväen kehityksestä käsittelee samaa aihepiiriä. Käsiteltävä ajanjakso on jatkosodasta aina 1960-luvulle asti. Tutkimuksessa pääpainona on ollut panssarijalkaväen organisaation, käytettyjen yhteistoimintamenetelmien ja liikkuvuuden kehittyminen. Jukan tutkielman näkökulma on ollut selkeästi enemmän panssarijalkaväen organisaation ja kuljetuskaluston yksityiskohtien tarkastelussa. Itse taktiikan käsittely on suppeaa. Tutkimus kokoaa hyvin panssarijalkaväen kehittymisen ja sen käyttö tämän tutkimuksen lähteenä on näin perusteltua.

2. SUOMALAISEN PANSSARIJOUKON JA -TAKTIIKAN SYNTY

2.1 Panssaritaktiikan synty

”Mutta on mahdotonta kiistää, että yleisenä sääntönä uudenlaiset aseet tarvitsevat uudenlaisia taistelutapoja, sekä asianmukaisen taktiikan ja organisaation. Uutta viiniä ei tulisi kaataa vanhaan astiaan.”

Heinz Guderian, 1937.

Toisen maailmansodan jälkeinen panssaritaktiikan kehitys perustui pääasiassa maailmansotien välisenä aikana kehitettyihin ja toisessa maailmansodassa käytännössä toteutettuihin ja jalostettuihin ajatuksiin. Maailmansotien välisenä aikana monet teoreetikot kehittivät panssarivaunujen käyttöä keskitetynpään suuntaan, jossa panssarivaunut eivät enää olisikaan pelkästään jalkaväen liikkuvia tulitukiaseita, joilla tuhotaan vihollisen konekiväärit ja asepesäkkeet ennen jalkaväen rynnäkköä. Suuri kysymys oli panssarivaunujen ja muiden aselajien yhteistoiminta, eikä niinkään yksittäisen panssarivaunun kyky ja toiminta taistelukentällä.

Panssaritaktiikassa keskeisenä tekijänä on ollut panssarivaunujen asema muihin aselajeihin, varsinkin jalkaväkeen verrattuna, sekä aselajien välinen yhteistoiminta. Saksalaisen ”salamasodan isän” Heinz Guderianin mukaan yhteistoiminnan periaatteet voi jakaa karkeasti kolmeen kategoriaan.⁷ Yksi tapa käyttää panssarivaunuja on alistaa ne hyökkäävälle jalkaväelle. Tällöin panssarivaunut hyökkäävät jalkaväen ryhmityksessä aina läpimurrosta tavoitteeseen asti tuhoten jalkaväen etenemistä haittaavat asepesäkkeet. Tällainen oli toimintatapa ensimmäisessä maailmansodassa. Näin panssarivaunut oli sidottu oman jalkaväen etenemisnopeuteen. Tätä panssarivaunujen käyttötapaa kutsutaan myös *jalkaväkikeskeiseksi panssareiden käyttötavaksi*. Juha Mälkki on tutkimuksessaan *The Quest for Manoeuvre* tutkinut brittiläisen liikesodan kehittymistä panssarivaunun käyttöönotosta 1917 aina vuoteen 1991 saakka. Hänen mukaansa tällaista ajattelutapaa kannattivat varsinkin brittiläiset ensimmäisen maailmansodan kokeneet korkeammat upseerit, jotka hyväksyivät stabiilin asemasodan aseman uudenaikaisena sodankäyntitapana.⁸ Guderianin mukaan tällaisessa yhteistoiminnassa panssarivaunujen toimintaa rajoitetaan liialti ja ne sidottaisiin liian tiukasti

⁷ Guderian, Heinz: *Achtung-Panzer! The development of tank warfare*. Alkuperäinen saksankielinen teos on vuodelta 1937. Saksankielestä englanniksi kääntänyt Christopher Duffy. Cassel Military Paperbacks, Cox & Wyman Ltd., Reading, Berks 2002, s. 189.

⁸ Mälkki, Juha: *The quest for manoeuvre – the English manoeuvre warfare theories and British military thought 1920-1991*. Tutkielma (MPKK), 2002, s. 23.

jalkaväkeen.⁹ Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että vihollinen kykeni reagoimaan hyökkäystä vastaan omilla panssarijoukoillaan ja näin estämään läpimurron.

Toinen tapa on itsenäisten panssarivaunujoukkojen käyttö syviin hyökkäyksiin vihollisen selustan joukkoja vastaan. Tällaisessa taistelutavassa panssarivaunut toimivat yksin hyväksikäyttäen nopeuttaan ja murtovoimaansa, ja jalkaväen rooli oli lähinnä panssareiden valtaaman alueen pitämistä. Brittiläinen Fuller, joka oli yksi tärkeimmistä panssaritaktiikkaa kehittäneistä teoreetikoista heti maailmansodan jälkeen, oli tällaisen ajattelutavan kannalla.¹⁰ Tätä panssarivaunujen käyttötapaa voidaan kutsua *panssariaselajin itsenäiseksi käytöksi*. Mälkin mukaan tällaiseen panssareiden käyttöajatukseseen liittyi yhteistoiminnan puute muiden aselajien, varsinkin jalkaväen kanssa.¹¹ Venäjällä ennen toista maailmansotaa kehitetyssä ”syvän taistelun” opissa osaa panssareista käytettäisiin samaan tapaan, kun vihollisen puolustus oli saatu murrettua.¹² Guderianin mukaan tämän koulukunnan kannattajat elivät myös menneisyydessä, kuten ensin mainitun tavan kannattajat. Hänen mukaansa tällainen itsenäisten panssariosastojen toiminta ei onnistuisi, koska ensin tuli saada aikaan läpimurto vihollisen puolustuslinjaan. Koska vihollisellakin olisi käytössään panssaroituja ja hyvin liikkuvia joukkoja, kykenisi se nopeasti reagoimaan läpimurtoyrityksiin. Tällöin läpimurtoa ei syntyisi ollenkaan. Tässä ajattelutavassa panssarivaunujen ja jalkaväen erottaminen toisistaan meni siis liian pitkälle.¹³ Tätä käyttötapaa ei toisen maailmansodan jälkeen enää kehitetty, vaan se jäi aikansa tuotteeksi.

Guderianin mukaan kolmas tapa oli sellainen, joka ottaa huomioon seuraavat seikat:

- Jalkaväki on puolustuksessa vahva, mutta hyökkäyksessä sen teho olisi vihollisen puolustavan jalkaväen ja oman hitauden takia vähäinen.
- Tykistöllä yksinään ei kyetä murtamaan vihollisen puolustusta ja mahdollistamaan nopeaa läpimurtoa.
- Vihollisen moottoroidut ja panssaroidut reservit kykenisivät estämään tavanomaisen (vertaa ensimmäinen maailmansota) läpimurtoyrityksen.¹⁴

Guderianin mukaan vihollisen puolustuksen murtamista varten panssarijoukkojen tuli muuttua tukevasta aselajista tuettavaksi aselajiksi. Tätä panssareiden käyttötapaa voidaan kutsua

⁹ Guderian 2002, s. 189.

¹⁰ Mälkki 2002, s. 23.

¹¹ Mälkki 2002, s. 28.

¹² Kulomaa, Jukka: Syvään taisteluun. Johdatus Neuvostoliiton maavoimien sotataitoon 1917–1991. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004, s. 34. Katso myös s. 38. Kulomaan mukaan syvän taistelun opin kehittäjät olivat selvästi ottaneet vaikutteita ulkomaisista esikuvista, kuten Fullerin ”Suunnitelma 1919”:sta. Näin ollen syvän taistelun oppi ei ollut puhtaasti venäläinen keksintö.

¹³ Guderian 2002, s. 190.

¹⁴ Guderian 2002, s. 190–191.

panssarivaunukeskeiseksi. Panssarivaunut eivät toimisi yksin vaan kiinteässä yhteistoiminnassa muiden aselajien kanssa. Muiden aselajien toiminnan tuli tukea panssareita ja sopeutua panssarivaunujen mahdollistamien nopeatempoisten operaatioiden vaatimuksiin.

Guderianin mukaan vihollisen puolustus tuli murtaa laajalla alueella, jolloin murtoon päässyt joukko ei olisi uhattuna sivustahyökkäyksille. Murto suoritettaisiin joukoilla, jotka on jaettu kolmesta neljään portaaseen¹⁵. Ensimmäinen porras tuhoaisi vihollisen pääpuolustuksen ja sitoisi vihollisen reservit taisteluun. Toinen porras laajentaisi murtoa ja kolmannessa portaassa saapuva oma jalkaväki puhdistaisi murtoalueen vihollisen puolustavasta jalkaväestä ja mahdollistaisi panssareita tukevien aselajien läpikulun murtoaukosta. Tämän jälkeen hyökkäystä jatkettaisiin kaikilla joukoilla syvälle vihollisen selustaan.¹⁶

Venäläisessä syvän taistelun opissa hyökkäävä joukko on jaettu kahteen osaan eli portaaseen. Ensimmäinen porras on nimeltään hyökkäysporras, joka koostuu eri aselajeista. Toinen porras, eli menestystä hyödyntävä porras työnnetään hyökkäysportaan luomasta murtoaukosta syvälle vihollisen selustaan. Tähän portaaseen kuului mekanisoituja ja moottoroituja osastoja ja sen hyökkäys ulottuisi aina 60–100 kilometrin syvyyteen.¹⁷ Tässä mielessä syvän taistelun oppi kuuluu Guderianin mainitsemaan kolmanteen panssareiden käyttötapaan.

Kaikissa näissä panssarien käyttötavoissa oli yksi yhteinen tekijä, panssarivaunujen määrä. Hyökkäyksissä, joissa hyökkäysryhmityksen leveys on useita kymmeniä kilometrejä ja hyökkäyksen syvyys jopa satakin kilometriä, panssareita tarvitaan huomattavia määriä. Esimerkiksi venäläinen syvän taistelun opin mukainen hyökkäys käsitti kymmeniä divisioonaa, jotka kaikki sisälsivät panssarivaunuja. Tavalliset jalkaväkidivisioonatkin käsittivät vähintään panssarivaunupataljoonan¹⁸, jolla tuettiin hyökkäävää jalkaväkeä. Lisäksi kaikissa näissä panssarien käyttötavoissa panssarijoukkoja käytetään vahvaan, ensimmäisen maailmansodan kaltaiseen puolustukseen ryhmittyneen vihollisen puolustuksen murtamiseen. Pääpaino oli vihollisen joukkojen tuhoamisessa ja maa-alueiden valtaamisessa.

Suomessa panssariaselajin kehitys ei jäänyt huomioimatta. Hyökkäysvaunurykmentin komentaja eversti Sihvo arvioi vuonna 1922 panssariaseen kehitystä siten, että taistelukentälle ilmestyy paljon uudenlaisia ja eri tehtäviin kehitettyjä panssarivaunuja. Hän kuvaa myös

¹⁵ Englanniksi käännettyssä teoksessa käytetään sanaa ”lines”.

¹⁶ Guderian 2002, s. 190–191.

¹⁷ Kulomaa 2004, s. 37.

¹⁸ Kulomaa 2004, s. 62. Katso myös s. 154. Jalkaväkidivisioonan panssaripataljoona poistui vuoden 1941 organisaatiosta, mutta sotakokemusten pohjalta panssarivaunut liitettiin jälleen osaksi divisioonaa ja vuoden 1946 organisaatiossa on panssari-/rynnäkkötykkirykmentti.

tulevaisuuden panssarihyökkäystä siten, että tuhannet panssarivaunut ja niiden perässä tuhansia autoja ja traktoreita peräkärriineen kuljettaen satojatuhansia miehiä murtautuu puolustuksen läpi.¹⁹ Voidaan sanoa, että ajatus oli vuonna 1922 aikaansa edellä, mutta jo parikymmentä vuotta myöhemmin todellisuutta.

2.2 Jatkosodan hyökkäysvaihe – taisteluosastotaktiikka syntyy

Suomeen ostettiin ensimmäiset panssarivaunut heti ensimmäisen maailmansodan jälkeen vuonna 1919. Panssarivaunujen mukana Ranskasta saatiin taktinen periaate panssarivaunujen käytölle. Tämän periaatteen mukaisesti panssarivaunujen käyttö perustui jalkaväen etenemisen helpottamiseen. Panssareiden paikka oli jalkaväen ryhmityksessä hajautettuna koko hyökkäysryhmitykseen, josta ne kykenivät tuhoamaan vihollisen asepesäkkeitä, jotka hidastivat jalkaväen etenemistä.²⁰ Alkuinnostuksen jälkeen panssareiden käyttöperiaatteiden kehittäminen hiipui samalla, kun käytössä olleet panssarivaunut vanhenivat käsiin.²¹

Syy panssariaseen kehittämisen laiminlyöntiin ennen jatkosotaa löytyy pinttyneestä käsityksestä suomalaisen maaston sopimattomuudesta panssarivaunujoukoille. Suomalaisessa sotataidossa ennen talvisotaa tapahtunutta kehitystä tutkineen Kempin mukaan Suomen ylin johto oli vakuuttunut siitä, ettei suomalainen maasto mahdollistanut panssareiden käyttöä. Tämä ei vaikuttanut ainoastaan panssarijoukkojen kehityksen laiminlyöntiin, vaan myös panssarintorjunnan tarpeen väheksymiseen.²²

Samasta syystä myös panssarivaunukaluston uusimista ei katsottu tarpeelliseksi. Suomella oli Hyökkäysvaunurykmentin²³ aikoihin parhaimmillaan 34 Renault-panssarivaunua²⁴. Hyökkäysvaunurykmentin ajoilta uusia panssarivaunuja ei hankittu ennen englantilaisten Vickersien ostamista 1930-luvun lopulla ja tämä johti vanhentuneen kaluston kulumiseen ja joukon taisteluarvon asteittaiseen rappeutumiseen. Siinä vaiheessa, kun Renault-kalustolla toimiva osasto oli enää erillinen komppania ja panssarijoukkojen toiminta hyvin pienen

¹⁹ Kantakoski 1969, s. 60–61.

²⁰ Kantakoski 1969, s. 58–59.

²¹ Kantakoski 1969, s. 58–65.

²² Kemppi, Jarkko: Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924. Edita Prima Oy, Helsinki 2006, s. 194.

²³ Kantakoski 1969, s. 7–23. Hyökkäysvaunurykmentti perustettiin 1919 Santahaminaan. Tämä nimettiin Hyökkäysvaunupataljoonaksi 1925.

²⁴ Muikku – Purhonen 2003, s. 8. Renault F.T. Modèle 1917 oli maailman ensimmäinen panssarivaunu, jossa tykki oli asennettu rungon päällä pyörivään torniin. Vaunun miehistöön kuului kaksi henkeä. Vuonna 1919 se ei ollut suurvallan ylijäämäromua, vaan panssarikaluston kehityksen senhetkinen huippu.

henkilömäärän käsissä²⁵, voitiin syylläkin todeta, että panssariase Suomessa oli toistaiseksi niin merkityksetön, ettei panssariyhtymän kehittämiseen ollut mitään syytä. Tähän liittyen ei myöskään panssaritaktiikkaa kehitetty eteenpäin. Panssareita oli ennen talvisotaa suunniteltu käytettäväksi ensin ranskalaisen esikuvan mukaisesti tukemaan jalkaväen hyökkäystä sen ryhmyksestä joukkueittain ja myöhemmin komppanioina.²⁶ Käsitys panssarivaunujen soveltumattomuudesta suomalaisen maastoon joutui kyseenalaiseksi todenteolla vasta talvisodassa, kun Neuvostoliitto lähetti yli 6000²⁷ panssarivaunua jalkaväensä tueksi.

Suomalaisten panssarivaunujoukot saivat tulikasteensa jo talvisodassa. Panssareita käytettiin hyökkäykseen Honkaniemen pysäkin luona 26.2.1940. Hyökkäys suunnattiin murtoon pääsyyttä vihollista vastaan. Vahvennetusta jääkäripataljoonasta ja panssarivaunukomppaniasta muodostettu taisteluosasto sai tehtäväkseen hyökätä Näykkijärven rantaan. Vastahyökkäys epäonnistui. Vaunukomppanian vaunuista vain kuusi pääsi edes lähtöasemaan. Oma tykistökeskitys osui vaunujen tukeman jääkäripataljoonan ryhmitysalueelle. Panssarivaunujen kanssa toimimaan tottumattomat jääkärit eivät yhtyneet panssarivaunujen aloittamaan hyökkäykseen. Kuusi panssarivaunua hyökkäsi lopulta ilman jalkaväen tukea vahvan vihollisen kimppuun tuhoutuen yhtä vaunua lukuun ottamatta. Näykkijärveä ei saavutettu.²⁸ Syyksi hyökkäyksen epäonnistumiselle hyökänneen panssarivaunukomppanian päällikkö totesi sen, ettei jalkaväen ja panssareiden yhteistoiminta onnistunut.²⁹ Taistelu oli talvisodan ensimmäinen ja viimeinen taistelu, jossa molemmat osapuolet käyttivät panssarivaunuja. Ennen jatkosotaa suomalaisten kokemukset panssareiden käytöstä omassa taistelussa olivat siis sekä vähäiset että vähemmän rohkaisevia.

Jatkosodan hyökkäysvaiheen alettua panssarivaunujen käyttöön palattiin uudestaan. Kalustoa oli saatu sotasaaliiksi runsain määrin. Siitä oli muodostaa kokonainen pataljoona ja erillisiä pieniä osastoja. Panssaripataljoonaan kuului Kantakosken mukaan vuosien 1940 ja 1941 vaihteessa 86 panssarivaunua³⁰. Pääosa vaunuista oli joko ennen talvisotaa hankittuja Vickersejä³¹ tai sen neuvostoliittolaisia kopioita, T-26 -vaunun eri versioita. Lukuun sisältyy

²⁵ Kantakoski 1969, s. 24. Hyökkäysvaunupataljoonan jälkeläinen, Hyökkäysvaunukomppania, nimettiin Erilliseksi Hyökkäysvaunukomppaniaksi 1929. Osastossa oli enää 33 henkilöuntaan kuuluvaa vuonna 1927. Näiden 33 henkilön varassa oli siis koko panssariaselaji.

²⁶ Kantakoski 1969, s.64.

²⁷ Kantakoski, Pekka: Punaiset panssarit. Puna-armeijan panssarijoukot 1918–1945. Ilves-Paino Oy, Hämeenlinna 1998, s. 237. Panssareita oli Suomea vastassa parhaillaan 6541. Tiedon alkuperää ei mainita.

²⁸ Kantakoski 1969, s. 79–90 ja Käkälä, Erkki: Laguksen miehet, Marskin nyrkki. Suomalainen panssariyhtymä 1941–1944. Gummerus, Jyväskylä 1992, s. 44.

²⁹ Kantakoski 1969, s. 93–94. Hyökkäykseen osallistuneen neljännen komppanian päällikkönä toimi luutnantti Oiva Heinonen.

³⁰ Lukuun eivät kuulu tykkien vetovaunut, huoltovaunut, kunnostamaton kalusto, eivätkä panssariautot.

³¹ Kun Vickerseihin oli asennettu 45mm venäläinen vaunukanuuna ja tähtäyslaitteet, sitä alettiin kutsua T-26E:ksi.

myös viisi liekinheitinvaunua ja kaksi raskasta T-28 -vaunua. Pataljoonaan kuului kolme panssarivaunukomppaniaa, joiden panssarivaunuvahvuus oli noin 15. Lisäksi organisaatioon kuului muutamia erillisiä osastoja, kuten raskas panssarivaunujoukkue.³²

Panssaripataljoona ei kuulunut kiinteästi mihinkään suurempaan joukkoon, jonka jalkaväen kanssa se olisi voinut harjoitella yhteistoimintaa. Panssarivaunuja siis heiteltiin joukolta toiselle. Vasta myöhemmin panssariyhtymän perustamisen yhteydessä panssarivaunut saivat taistelijaparikseen sellaista jalkaväkeä, jonka kanssa pystyttiin pitkäjänteisesti harjoittelemaan yhteistoimintaa niin yksittäisen taistelijan kuin päälliköiden ja komentajien tasalla. Miksi sitten tällaista ylempää organisaatiota ei aikaisemmin perustettu? Käkelä mainitsee, että tarpeesta perustaa omia panssarijoukkoja oli käyty keskustelua jo ennen talvisodan alkamista, mutta keskustelun tuloksena ei tällaisia joukkoja perustettu.³³ Kantakosken mukaan tällaisen yhtymän luomiseen liittyen oli Ratsuväkiprikaatiin liitetty panssarivaunuja, mutta mahdollisuudet kehitykselle katkaisi talvisodan syttyminen.³⁴

Jatkosodan alussa panssaripataljoonan panssarivaunukomppanioiden kokoonpanoon kuului 16 T-26 -vaunua. Raskaaseen panssarivaunujoukkueeseen kuului kaksi T-28 -vaunua ja liekinheitinjoukkueeseen viisi liekinheitinpanssarivaunua.³⁵ Komppanioiden päälliköillä oli oma komentovaununsa ja joukkueiden koot oli viisi panssarivaunua, joista yksi oli joukkueen johtajan vaunu. Tämän kaltaisia kokoonpanoja oli Suomessa käytetty jo Hyökkäysvaunurykmentin ajoilta, jolloin suomalainen panssariase oli juuri perustettu.³⁶ Komppanioiden ja joukkueidenkin johtamista hankaloitti huomattavasti radioiden puute. Komppaniaa joutuikin johtamaan lähinnä oman vaunun esimerkillä ja käsi- ja lippumerkein. Joukkueidenkin toiminta oli lähinnä samaan suuntaan toimivien yksittäisten vaunujen toimintaa. Esimerkiksi Honkaniemen pysäkin taistelussa tieto siitä, etteivät jääkärit yhtyneetkään panssareiden hyökkäykseen, ei saavuttanut hyökkäviä panssareita.³⁷

Kun liikekannallepano suoritettiin, perustettu Panssaripataljoona koki hieman muutoksia. Komppanioita oli yhä kolme, mutta lisäksi perustettiin raskas panssarivaunujoukkue ja liekinheitinpanssarivaunujoukkue. Samalla perustettiin erillisiä panssariautojoukkuja, mutta niihin ei perehdytä tarkemmin tässä tutkielmassa, sillä ne eivät toimineet taisteluosastoissa eivätkä vaikuttaneet panssaritaktiikan kehittymiseen.

³² Kantakoski 1969, s. 96–98.

³³ Käkelä 1992, s. 209.

³⁴ Kantakoski 1969, s. 64–65.

³⁵ Kantakoski 1969, s. 103.

³⁶ Kantakoski 1969, s. 10.

³⁷ Käkelä 1992, s. 44.

Panssaripataljoonan joukkoja käytettiin ensimmäistä kertaa Tuulosjoen läpimurtohyökkäyksessä. Hyökkäys tapahtui valmisteltuun puolustukseen ryhmittynyttä vihollista vastaan. Panssaripataljoona oli osa Osastoa L³⁸ ja sen kolme panssarivaunukomppaniaa oli alistettu Jääkäriprikaatin jääkäripataljoonille. Näin muodostettuihin taisteluosastoihin kuului lisäksi panssarintorjuntatykkikomppaniat ja pioneerijoukkueet. Osastojen tehtävänä oli yhdessä muiden joukkojen kanssa murtaa vihollisen puolustus.³⁹

Tuulosjoen onnistuneen läpimurron jälkeen panssarivaunuin vahvennettuja joukkoja käytettiin aina Poventsan valtaukseen asti. Panssarivaunukomppania alistettiin tavallisesti jääkäripataljoonalle. Näin muodostui taisteluosasto, johon kuului yleensä myös moottoroitu panssarintorjuntatykkikomppania, pioneerijoukkue, moottoroitu patteristo sekä johtoelin ja huollon osat. Taisteluosasto oli siis omavarainen tykistön ja muiden aselajien puolesta ja kykeni itsenäiseen toimintaan. Taisteluosaston hyökkäyksen perustana oli oikeanlainen etenemisryhmitys. Yleensä hyökkäys tapahtui yhden tien suunnassa siten, että hyökkäävä joukko oli jonossa. Tällöin kärjen törmättyä viholliseen paikalle saapuvat joukot yhtyivät taisteluun ja taisteluosaston taisteluvoima kasvoi tasaisesti, kunnes lopulta koko taisteluosasto oli taistelussa. Kun vihollinen lopulta tuli lyödyksi, jatkoi seuraavana tullut osasto hyökkäystä pysähtymättä.⁴⁰

Tällainen hyökkäys oli jatkuvaa ja liikkuvaa, varsinkin jos verrataan tavalliseen jalkaväen maastoitse jalan suorittamaan hyökkäykseen. Hyökkäysten onnistumiseen vaikutti oleellisesti vihollistilanne. Kun vihollisen puolustuslinja oli saatu murrettua, muodostui taisteluosastojen hyökkäys takaa-ajon kaltaiseksi. Vihollinen ei ollut ehtinyt valmistella puolustustaan pääpuolustuslinjansa selustassa ja taisteluosastot kykenivät käyttämään tilannetta hyväkseen. Valmisteltuja, vahvoja puolustusasemia vastaan tällainen hyökkäys olisi ollut huono ratkaisu, sillä joukot saapuivat taisteluun osasto kerrallaan, eikä iskien koko voimallaan ja vahvan epäsuoran tulen tukemana.

Yksi hyökkäyksen nopeuteen ratkaisevasti vaikuttanut tekijä oli jääkärien polkupyörä. Kun taistelukosketusta ei ollut, kykeni taisteluosasto liikkumaan kootusti polkupyörän nopeudella, kun tavallinen jalkaväen joukko liikkui kävelyvauhtia. Ero oli tuossa tilanteessa ratkaiseva,

³⁸ Osasto L oli nimetty komentajansa eversti Laguksen mukaan.

³⁹ Käkelä 1992, s. 105.

⁴⁰ Käkelä 1992, s. 156.

varsinkin koska suomalaisilla joukoilla ei ollut käyttää moottoroituja ajoneuvoja jalkaväen siirtämiseen.

Suomalainen panssaritaktiikka muodostui jatkosodan hyökkäysvaiheessa taisteluosastotaktiikaksi. Panssarivaunut antoivat välitöntä tulitukea jääkäreille ja mahdollistivat näin taisteluosaston polkupyörin etenevän jalkaväen jatkaa taistelua nopeammin suoraan liikkeestä vihollisen selustaan. Käytetty periaate oli mielenkiintoinen sekoitus Guderianin mainitsemia panssarivaunujen käyttötapoja. Panssarivaunut hyökkäsivät jalkaväkeen täysin sidottuna ja sen taistelua tukien hajautettuna eri osastoihin. Tämä käyttöperiaate ei Guderianin mukaan mahdollistanut läpimurtoa, koska vihollinen ehtisi reagoida sen toimiin ja panssarivaunujen luontainen etu, liikkuvuus menetettiin. Toisaalta panssarivaunuja käytettiin suhteellisen nopeasti liikkuvien muiden aselajien kanssa yhteistoiminnassa, kuten saksalaisessa ”salamasota”-taktiikassa.

Suomalaisten panssarijoukkojen toiminta muistutti osittain sen saksalaisia vastineita lähinnä perättäisporrasteisuuden ja suoraviivaisen hyökkäystapansa johdosta. Taisteluosastot hyökkäsivätkin vihollisen kimppuun usein edestä, suosien nopeaa liikettä ja vain lyhyitä koukkauksia vihollisen tuhoamiseksi.⁴¹ Aikaa ei saanut hukata pitkiin maaston kautta tapahtuviin saarrostuksiin. Guderianin mukaan ratkaiseva ase eli panssarivaunu oli suomalaisessa taktiikassa vain liikkuva jalkaväen tulitukiase. Saksalaiset osastot olivat huomattavasti suurempia ja niissä kaikki aselajit tukivat panssareita. Mikä sitten mahdollisti tällaisen ”koyhän miehen salamasodan” menestyksekkään käymisen?

Yksi tekijä oli vihollistilanne. Venäläisillä ei ollut asetta suomalaisia vastaan tarpeeksi vahvaa vastusta, kuten Kantakoski mainitsee.⁴² Lisäksi taisteluosastot hyökkäsivät yleensä yhden tien suunnassa ja taistelu vietin vihollisen selustaan ja taaemmat joukot hoitivat jälkeen jääneen vihollisen tuhoamisen. Tässäkin mielessä toiminta muistutti saksalaisten salamasotataktiikkaa.

Laguksen näkemystä panssariaseen käytöstä voidaan myös pitää ratkaisevana silloin, kun panssarivaunujen ja jääkärien välistä yhteistyötä kehitettiin. Lähinnä yhden henkilön näkemyksen ja käsityksen pohjalta panssarijoukkoja tultiin käyttämään läpi jatkosodan. Tämä johtui siitä, että panssarijoukot olivat Suomessa niin pienet ja niiden kehitys vähäistä, että laajaa näkemystä tai kokemusta ei ollut.

⁴¹ Käkelä 1992, s. 154–155.

⁴² Kantakoski 1998, s. 415.

Tärkeimmäksi tekijäksi itse nostaisin suomalaisen panssarijoukon liikkeen mahdollistaneen sotavälineen – polkupyörän. Lopulta ratkaisevaa oli, että jääkärit eivät liikkuneet jalan, vaan kykenivät saavuttamaan sellaisen liikkuvuuden, että vihollisen kyky reagoida joukon toimiin heikkeni ratkaisevasti. Lisäksi polkupyörin liikkuneen jalkaväen kyky liikkua ei ollut sidoksissa polttoaineeseen. Käkelän mukaan polkupyörällä oli moottoriajoneuvoihin verrattuna se etu, että polkupyörillä voitiin liikkua valmiissa taisteluryhmyksessä ja polkupyörän selästä voitiin nopeasti aloittaa taistelu. Lisäksi polkupyörällä oli rajoitettu maastoliikkuvuus, toisin kuin moottoroiduilla ajoneuvoilla, joita tuohon aikaan olivat vain kuorma-autot.⁴³ Toisaalta taistelun alettua polkupyörät piti jättää jälkeen ja myöhemmin taistelun laannuttua hakea sieltä, minne ne jätettiin. Tämä onnistui toki helposti, jos vihollinen saatiin lyötyä alueelta ja uusi joukko jatkoi hyökkäystä vihollisen puolustuksen syvyyteen. Vetäydyttäessä tulen alla ei polkupyöriä kyetty aina saamaan mukaan ja tällöin joukko tai ainakin sen osa menetti liikkuvuutensa. Näin ollen polkupyörin liikkuva joukko soveltui hyökkäämiseen, muttei välttämättä viivytykseen, jossa voi joutua irtautumaan tulen alla.

2.3 Jalkaväen ja panssarivaunujen yhteistoiminta

Jatkosodan hyökkäysvaiheen taisteluosastojen hyökkäykset johtivat menestykseen. Nopeat ja häikäilemättömät iskut yksittäisten teiden suunnassa etenivät syvälle vihollisen puolustuksen syvyyteen. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun suomalaisia panssarivaunuin vahvennettuja joukkoja käytettiin tämänkaltaisiin taisteluihin ja hyökkäykset onnistuivat, vaikka panssarivaunujen taistelunaikaisesta käytöstä ei ollut Honkaniemen pysäkin taistelua lukuun ottamatta minkäänlaista kokemusta.

Tärkeä osasy syy tähän löytyy välirauhan ajalta. Panssaripataljoona oli nimittäin kuulunut Jääkäriprikaatiin 29.10.1940 alkaen.⁴⁴ Tällä ratkaisulla oli kauaskantoisia vaikutuksia, sillä nyt oli luotu perusta tulevalle yhteistoiminnalle jääkärien ja panssarivaunujen kesken. Jääkäriprikaatia ja sille alistettua Panssaripataljoona komensi välirauhan aikana eversti Lagus.⁴⁵ Panssarivaunut ja jääkärit ehtivät harjoitella yhdessä lähes koko välirauhan ajan. Tuulosjoen taistelun kannalta tällä verrattain lyhyellä yhteisellä ajanjaksolla oli suuri merkitys, sillä ennen taistelua yhteistoimintaa ei ehditty harjoitella kuin muutamia päiviä.⁴⁶ Laguksella oli olemassa käsitys siitä, miten hän joukkojaan käyttäisi hyökkäyksessä. Tämä

⁴³ Käkelä 1992, s. 156.

⁴⁴ Kantakoski 1969, s. 97.

⁴⁵ Käkelä 1992, s. 46.

⁴⁶ Käkelä 1992, s. 103.

käsitys oli peräisin nimenomaan välirauhan ajalta, jolloin panssarit ja jääkärit kuuluivat hänen komentoonsa.

Tuona ajanjaksona Lagus oli käynyt muutamien muiden upseerien kanssa tutustumassa saksalaisten panssarijoukkojen toimintaan huhti-toukokuussa 1941.⁴⁷ Käkelän mukaan Lagus oli ammentanut nimenomaan saksalaisten käyttämästä taktiikasta ne periaatteet, joiden mukaan hän joukkoaan komennuksen jälkeen koulutti. Perinteisen suomalaisen sivustahyökkäystaktiikan sijaan hän oli kouluttanut panssarijoukkonsa ja jääkäriinsä suoraviivaisempaan hyökkäystaisteluun.⁴⁸ Huomionarvoista on, että Laguksen komentamat jääkärijoukot hyökkäsivät näitä taktisia periaatteita noudattaen jo ennen kuin panssarivaunuja edes käytettiin jatkosodassa. Vahvennettua Jääkäriprikaattia käytettiin hyökkäyksessä Korpiselästä Tuulosjoelle asti ennen panssarivaunujen liittämistä hyökkäykseen ja taistelutapa oli sama kuin panssarein vahvennettuna.⁴⁹ Näin ollen panssarivaunujen osallistuminen myöhemmin jääkäripataljoonien hyökkäystaisteluihin ei olennaisesti muuttanut niiden taktista käyttöä, vaan lähinnä lisäsi hyökkäävän kärjen tulivoimaa.

Jatkosodan alkaessa panssarivaunukomppania, tai edes Panssaripataljoona eivät sisältäneet ollenkaan jalkaväkeä. Tämä johtui siitä, että Panssaripataljoonaa ei missään vaiheessa suunniteltu käytettäväksi itsenäiseen toimintaan, vaan alistettuna komppanioittain jalkaväkijoukolle. Välirauhan aikana tämä jalkaväkijoukko oli Jääkäriprikaatin jääkäripataljoonat. Panssaripataljoona alistettiin kuitenkin 3.7.1941 muodostettavalle Kevyt Prikaati T:lle, eli se erotettiin Jääkäriprikaatista, jonka kanssa välirauhan aikana oli kyetty yhteistoimintaa harjoittelemaan. Panssaripataljoonan käytöstä Kevyen Prikaati T:n osastojen johtajilla tuskin oli minkäänlaista kokemusta. Samalla panssarivaunujen tuettavaksi tarkoitettu jalkaväki ei ollut tottunut taistelemaan panssarivaunujen kanssa yhteistoiminnassa. Tästä oli seurauksena, että yhteistoiminta tuli harjoitella kiireisesti muutamissa päivissä.⁵⁰ Tällaisella muutaman päivän pikakoulutuksella ei varmasti saavutettu samaa yhteistoiminnan osaamista kuin välirauhan aikana oli saavutettu jääkäripataljoonien kanssa. Panssaripataljoona ei lopulta osallistunut taisteluihin Kevyen Prikaati T:n alaisuudessa.

Itsenäisen panssariyhtymän sijaan jatkosodan hyökkäysvaiheessa käytettiin taisteluosastoja, joiden organisaatio vaihteli tilanteiden mukaan, ja jotka eivät olleet kiinteitä joukkoja.

⁴⁷ Käkelä, Erkki: Panssarikomendantin päiväkirja. Karisto, Hämeenlinna 2002, s. 10.

⁴⁸ Käkelä 1992, s. 47.

⁴⁹ Käkelä 1992, s. 94.

⁵⁰ Kantakoski 1969, s. 104–105.

Tällaisissa taisteluosastoissa oli huonoa joukkojen tottumattomuus yhteistoimintaan keskenään. Toimivan yhteistoiminnan harjoittelu oli vaikeaa vain muutamassa päivässä. Lisäksi panssarivaunuja johtaneella jalkaväen johtajalla ei välttämättä ollut käsitystä vaunujen käytöstä. Koska panssarivaunut olivat komppanioittain alistettuna jääkäripataljoonille, oli panssaripataljoonan komentajan tehtävä lähinnä huollon organisointia oikeisiin paikkoihin. Tällaisen kuvan antaa myös vuoden 1941 pataljoonan komentajan, everstiluutnantti Björkmanin henkilökohtaiset sotapäiväkirjan merkinnät. Tähän ei tullut muutosta ennen itsenäisen panssariyhtymän luomista. Panssaripataljoona oli koko jatkosodan hyökkäysvaiheen ajan osasto, jolle ei ollut varsinaista omaa käyttöä, vaan Panssaripataljoonasta alistettiin panssarivaunuja hyökkääville joukoille tilanteen ja tarpeen mukaan.

2.4 Suomalaisen panssariyhtymän synty

Ennen jatkosotaa panssariyhtymän perustamista ei viety suunnitelmia ja keskusteluja pidemmälle, koska panssarit eivät soveltuneet lainkaan suomalaiseen maastoon. Niitä oli vähän ja ne olivat vanhoja. Asenteet olivat kuitenkin muuttuneet talvisodan kokemusten jälkeen. Jatkosodan hyökkäysvaiheen aikana suomalaisten käsiin jäi niin runsas määrä vihollisen panssarivaunuja, että niistä kyettiin perustamaan täysimittainen panssariyhtymä. Lisäksi oli jo omia, rohkaisevia kokemuksia panssareiden käytöstä ja toimintamahdollisuuksista. Panssareiden määrällä oli yhtymän synnyn kannalta kuitenkin suurin vaikutus.

Vuoden 1942 alussa annettiin käsky Panssariprikaatin perustamisesta. Samalla kun Panssariprikaatia perustettiin, 1. Jääkäriprikaati järjestettiin uudestaan. Yhdistämällä nämä kaksi prikaatia, kyettiin luomaan itsenäiseen toimintaan kykenevä panssariyhtymä. Panssaridivisioonan perustamisesta annettiin käsky kesäkuussa 1942. Muodostettavaan divisioonaan tuli kuulumaan lisäksi Panssarijääkäripataljoona, eli panssarintorjuntatykkipataljoona, raskas haupitsipatteri, panssarivaununkorjauskomppania, viestipataljoona, panssari-ilmatorjuntapatteri, sekä erinäisiä huollon osia. Ratsuväkiprikaati oli hetken aikaa divisioonan osana 1942–1943 ja 1942 panssaridivisioonaan liitettiin moottoroitu pioneeripataljoona.⁵¹

Tällaisen yhtymän ehdottomia valtteja aikaisempiin ”kokoon haalittuihin” osastoihin verrattuna oli mahdollisuus jalkaväki- ja panssarijoukkojen yhteistoiminnan kehittämiseksi ja

⁵¹ Kantakoski 1969, s. 154–155.

kouluttamiselle kaikilla tasoilla, kyky suhteellisen nopeisiin itsenäisiin operaatioihin ja omat, panssariyhtymän puitteissa toimivat aselajijoukot. Yksi mielenkiintoinen seikka divisioonan organisaatiossa oli se, että Panssariprikaati ja 1. Jääkäriprikaati pidettiin visusti erillisinä joukkoina toisistaan, vaikka taisteluja varten niistä kuitenkin muodostettiin aikaisemman mallin mukaisia taisteluosastoja. Näissä taisteluosastoissa perusratkaisuna oli yhä alistaa vaunukomppania jääkäripataljoonalle. Yksi vaihtoehto olisi ollut muodostaa taisteluosastot jo valmiiksi divisioonan organisaatioon, jolloin yhteistoimintaa taisteluosaston sisällä olisi varmasti kyetty kehittämään hieman pidemmälle. Nyt kuitenkin operaatioihin muodostettiin aina uudestaan taisteluosastot. Tässä menettelyssä oli hyvänä puolena mahdollisuus varautua erilaisiin tilanteisiin eri tavoin.

Panssariprikaatiin perustettiin 1943 vuoden alussa Rynnäkötykkipataljoona. Kalustona oli aluksi suomalainen muunnos ”Christie” (BT) -vaunusta, BT-42. Myöhemmin samana vuonna kalustoksi määrättiin Saksasta hankitut Stu 40 -vaunut ja BT-42 -vaunuista perustettiin Erillinen Rynnäkötykkikomppania. Rynnäkötykkipataljoona kulki ensin nimellä Panssaritykkipataljoona. Miehistö ja päällystö hankittiin uuteen yksikköön, ei suinkaan vanhoista panssarivaunuveteraaneista, vaan muista aselajeista.⁵²

Tämänkaltainen toiminta viittaa vahvasti siihen, että Rynnäkötykkipataljoonaa suunniteltiin Saksan mallin mukaiseksi. Molemmat, Käkelä ja Kantakoski ovat päätyneet samaan päätelmään. Saksassa rynnäkötykkijoukot olivat tykistön joukkoja, jotka hyökkäsivät jalkaväen tulitukena, toisin kuin panssarivaunujoukot, jotka taistelivat jalkaväen tukemana ja itsenäisesti Guderianin oppien mukaisesti. Rynnäkötykkipataljoonaan kuului aluksi 3 komppaniaa BT-42 -vaunuja ja kuhunkin komppaniaan vain kuusi rynnäkötykkiä kaluston vähydestä johtuen.⁵³ BT-42 -rynnäkötykin ominaisuuksien, pataljoonan alkuperäisen nimityksen ja pataljoonan organisaation perusteella voi olettaa, että tästä joukosta suunniteltiin aluksi nimenomaan jalkaväen tulitukeen soveltuvaa joukkoa. Tässä roolissahan BT-42 -vaunut palvelivat Viipurin taistelussa, jossa ne havaittiin sopimattomiksi taisteluun toisia panssarivaunuja vastaan.⁵⁴ Panssaridivisioonan johto suunnitteli kuitenkin uudelle pataljoonalle samansuuntaisia taktisia käyttöperiaatteita kuin panssarivaunupataljoonillekin.⁵⁵ Tästä johtuen suomalaisessa panssaritaktiikassa rynnäkötykit ja panssarivaunut taistelivat samaan tapaan, eivätkä eri menetelmin, kuten saksalaisessa esikuvassaan. Suomalainen

⁵² Kantakoski 1969, s. 156–157.

⁵³ Käkelä 1992, s. 216.

⁵⁴ Käkelä 1992, s. 351 ja 354.

⁵⁵ Käkelä 1992, s. 217 ja Kantakoski 1969, s. 157.

panssareiden käyttötapa oli lähempänä saksalaista rynnäkkötykkien käyttöä kuin panssarijoukkojen käyttöä.

Rynnäkkötykkipataljoonan uusi Saksasta hankittu Stu 40 -kalusto oli huomattavan erilainen BT-42:een verrattuna. Ensinnäkin ”Sturmi” oli torniton. Toiseksi sen ase soveltui erinomaisesti panssarintorjuntaan, toisin kuin BT-42:n ensimmäisen maailmansodan aikainen haupitsi. Tornittomuudesta huolimatta uusi kalusto sopi paremmin toisia panssarivaunuja vastaan taistelemiseen. Uusi kalusto lisäsi Rynnäkkötykkipataljoonan taisteluarvoa huomattavasti.⁵⁶

Kaluston vaihdon myötä Rynnäkkötykkipataljoonan organisaatiota muutettiin niin, että komppanioita oli kolme ja kussakin seitsemän vaunua, yksi komppanian päällikölle ja kaksi kolmen vaunun joukkuetta.⁵⁷ Tällainen organisaatio oli pakon sanelema, sillä kalustoa ei ollut enempää. Vasta myöhemmin Stu 40 -vaunujen lisähankintojen jälkeen komppanioihin saatiin kolmas kolmen vaunun joukkue.⁵⁸ Pataljoonan organisaatio oli siis vaunujen kannalta erittäin kevyt, jos vertaa esimerkiksi sodan alun aikaisiin panssarivaunukomppanioihin. Rynnäkkötykkipataljoona säilyi sellaisenaan Panssaridivisioonan organisaatiossa sodan loppuun asti. Panssaridivisioonan organisaatio kesältä 1944 on LIITTEESSÄ 1.

Panssaridivisioonassa jääkärijoukot ja panssarivaunujoukot olivat yhä organisoituna toisistaan erilleen. Sodan loppuvaiheilla Panssaridivisioonan organisaatiota aiottiin vielä tarkastaa. Panssaridivisioonan komentajan kanta oli, että divisioonaan lisättäisiin toinen jääkäriprikaati ja lisää tykistöä. Päämajan mukaan taas tuli perustaa kolme panssariprikaatia, joihin kuuluisi kolme jääkäripataljoonaa, panssaripataljoona ja tykistön joukkoja. Suunnitelmia ei kuitenkaan toteutettu.⁵⁹ Molemmista ehdotuksista käy kuitenkin selväksi, että Panssaridivisioonan organisaatiota oltiin halukkaita kehittämään ja nimenomaan jalkaväen määrää lisäämään. Jos divisioonaan olisi lisätty toinen jääkäriprikaati, olisi organisaation taktisiin periaatteisiin yhä kuulunut taisteluosastojen muodostaminen, sillä ilman jalkaväkeä Panssariprikaati ei ollut itsenäiseen taisteluun kykenevä. Päämajan ehdotus kolmesta panssariprikaatista puolestaan tähtäsi taistelujaotukseltaan valmiisiin osastoihin, joilla oli jo entuudestaan aselajijoukot, kuten epäsuoran tulen tuki. Samoin taisteluosastojen muodostaminen olisi onnistunut nopeasti alistamalla panssarivaunukomppaniat jääkäripataljoonille prikaatin puitteissa. Näin panssariprikaatit olisi ollut mahdollista suunnata itsenäisiin tehtäviin, jopa eri suuntiin

⁵⁶ Kuusela, Kari – Muikku, Esa: Rynnäkkötykkipataljoona 1943–1944. Panssari n:o 1/1983, s. 13.

⁵⁷ Kantakoski 1969, s. 158.

⁵⁸ Kantakoski 1969, s. 159.

⁵⁹ Kantakoski 1969, s. 159.

toisistaan riippumattomina. Tällaisen mahdollisuuden luominen olisi ollut perusteltu vuoden 1944 kokemusten valossa, sillä Panssaridivisioonan piti useaan kertaan revetä moneen suuntaan vastahyökkäyksiin ja paikkaamaan syntyneitä murtoja. Sellaisenaan divisioonan organisaatio ei mahdollistanut tehokasta toimintaa moneen eri suuntaan johtuen sekä Panssariprikaatin kaluston kirjavuudesta että sen kyvyttömyydestä itsenäiseen toimintaan.

2.5 Suomalainen käsitys panssarijoukkojen käytöstä vakiintuu

Jatkosodan hyökkäysvaiheen päätyttyä panssarijoukkojen rooli muuttui siitä, mikä se oli ollut hyökkäysvaiheessa. Vaikka Panssaridivisioonan päätaistelulaji oli yhä hyökkäys, hyökkäyksellä ei enää vallattaisi laajoja maa-alueita, kuten tapahtui 1941. Suomi oli siirtynyt puolustukseen. Nyt panssarijoukkoakaan ei enää käytettäisi vihollisen puolustuksen murtamiseen ja takaa-ajoon. Panssaridivisioonasta tuli ylipäällikön reservi, eli joukko, jolla suoritettaisiin vastahyökkäyksiä puolustusasemiin syntyneitä murtoja paikkaamaan. Tähän tehtävään divisioonaa käytettiin 1944. Tämä tehtävä vakiintui panssarijoukkojen tehtäväksi toisen maailmansodan jälkeen, jolloin fokus oli siirtynyt taisteluosastotaktiikan synnyttäneestä hyökkäystaistelusta täysvaltaisesti oman maa-alueen puolustamiseen. Tämä muutos on keskeinen, kun vertaa suomalaista panssaritaktiikan kehitystä panssaritaktiikan teoreetikoiden ajatuksiin ennen toista maailmansotaa. Niissä panssarijoukot olivat hyökkäyksellisiä aseita, joilla vihollisen puolustus murrettiin ja ajettiin syvälle vihollisen selustaan sekaannusta aiheuttaen.

Vihollisen toiminnassa oli tapahtunut myös selkeitä muutoksia sodan kuluessa. Talvisodan kannalta ratkaiseva muutos venäläisessä sotataidossa tapahtui vuonna 1937, kun Stalin aloitti upseeriston puhdistukset. Tällöin myös syvän taistelun oppi joutui huonoon valoon ja sen käytöstä luovuttiin. Suomea vastaan hyökännyt Puna-armeija ei taistellut syvän taistelun oppien mukaisesti vaan perinteisen kulutussodan periaatteen mukaisesti hyökäten laajalla rintamalla ilman voimakkaita painopisteitä.⁶⁰ Vaikka sodan kuluessa taktiikkaa hiottiin ja loppusodasta Karjalankannakselle muodostettiin selvä painopiste, ei syvän taistelun periaatteen mukaista liikkuvan ryhmän, eli menestystä hyväksikäyttävän panssaroidun ja mekanisoidun osaston käyttöä esiintynyt. Panssarinyrkki, jonka tuli hyödyntää menestystä hajotettiin useampiin osiin.⁶¹

⁶⁰ Kulomaa 2004, s. 40–41.

⁶¹ Kantakoski 1998, s. 237 ja Kulomaa 2004, s. 42.

Venäläinen hyökkäyssodan taktiikka kuitenkin kehittyi selvästi enemmän syvän taistelun oppien mukaiseksi toisen maailmansodan kuluessa. Esimerkiksi jatkosodan loppuvaiheessa 1944 venäläisten läpimurto suomalaisten puolustusasemista tapahtui hyvin kapealla kaistalla.⁶² Kuitenkaan läpimurtoa ei hyödynnetty liikkuvalla osastolla, joka olisi rynnännyt murtoaukosta läpi, vaan panssarit hyökkäsivät yhä jalkaväen nopeudella sitä tukien. Kantakosken mukaan nimenomaan tämä taktinen periaate johti siihen, että hyökkäys ei lopulta johtanut sodan ratkaisevaan menestykseen.⁶³ Jantusen tutkimuksen mukaan vihollinen käytti pientä vain panssareista koostunutta osastoa hyökkäämään Talin alueella luodun murtoaukon läpi. Osasto kuitenkin onnistuttiin lyömään takaisin. Jantusen mukaan tämä osaltaan johti siihen, että panssarivaunujen käyttö passivoitui.⁶⁴ Näin suomalaiset kykenivät lopulta pysäyttämään hyökkäyksen Talin-Ihantalan suurtaistelussa. Jos venäläiset panssaroidut yhtymät olisivat syöksyneet syntyneestä murtoaukosta syvälle puolustajan selustaan, olisi sodan lopputulos hyvinkin voinut olla toinen.

Suomalainen panssariyhtymä, Panssaridivisioona ei siis joutunut taisteluun esimerkiksi murtoaukosta läpi tungettua lähinnä panssarivaunuista koostuvaa syvälle puolustajan selustaan ryntäävää porrasta vastaan, vaan se taisteli murron tehnyttä vihollisen panssarivaunu- ja jalkaväkimassaa vastaan. Vaikka vihollisella oli panssarivaunujen määrässä murskaava ylivoima⁶⁵ niin määrällisesti kuin suurelta osin laadullisestikin, suomalaiset Stu 40 -vaunut selvisivät selkeästi voittajana panssarivaunutaisteluista. Tämä johtui osaltaan siitä, että Stalin itse oli kieltänyt venäläisiä panssarivaunuja taistelemasta toisia panssarivaunuja vastaan, jos ylivoima ei ollut kiistaton.⁶⁶ Panssarivaunujen paikka oli jalkaväen tulituessa ja suomalaisten asepesäkkeiden tuhoamisessa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että venäläisten hyökkäys ei edennyt syvän taistelun opin mukaisella nopeudella. Niinpä suomalaiset joukot, Panssaridivisioona mukaan luettuna ehtivät reagoida hyökkääjän toimiin, eivätkä jääneet sen jalkoihin. Näin ollen suomalaisen panssarijoukon vastustaja taistelulentällä oli jalkaväki, jota tuettiin panssarivaunuin, eikä toisinpäin.

Ensimmäistä kertaa Panssaridivisioonan joukkoja käytettiin hyökkäystehtävässä Polviselässä. Hyökkäykseen ei osallistunut kuitenkaan Panssaridivisioona kokonaisuudessaan. Polviselän hyökkäyksessä Päämaja käski Panssaridivisioonalle, että yksi sen osastoista, Jääkäriprikaati,

⁶² Kantakoski 1998, s. 427. Murtokaistan leveys oli vain 15km. Kantakosken mukaan saksalaiset olivat varoittaneet suomalaisia siitä, että tällaista hyökkäystä ei kyetä torjumaan, vaan puolustus murtuisi joka tapauksessa.

⁶³ Kantakoski 1998, s. 442.

⁶⁴ Jantunen, Kari: Omien panssarivaunujen käytöstä Talin-Ihantalan taistelussa saadut kokemukset. Tutkielma (TaistK) 1974, s. 4.

⁶⁵ Kantakoski 1998, s. 442. Suomen rintamalla taisteli Kantakosken mukaan yhteensä 1324 panssarivaunua vuonna 1944. Karjalankannaksella niistä toimi 852.

⁶⁶ Kantakoski 1998, s. 430.

tuli alistaa neljännelle armeijakunnalle. Näin ollen hyökkäykseen ei liittynyt panssarivaunuja lainkaan.⁶⁷ Tällainen reservin käyttö osina ei jäänyt vain yhteen kertaan. Kuuterselässä Panssaridivisioonaa alistettiin kokonaisuudessaan neljännelle armeijakunnalle. Se sai tehtäväksi vastahyökkäyksen siinä tapauksessa, että puolustus murtuisi. Tässäkään tapauksessa Panssaridivisioonaa ei kyetty käyttämään koottuna, koska neljännen armeijakunnan komentaja käski muodostaa kaksi osastoa. Lopulta vain osasto Puroma, eli pääosa Jääkäriprikaatista ja Rynnäkkötykkipataljoona käskettiin vastahyökkäykseen.⁶⁸ Toisaalta Panssaridivisioonaa oli ainut reservi. Jos se olisi suunnattu kokonaisuudessaan taisteluun, ei reserviä olisi ollut enää lainkaan. Tämä ongelmallinen tilanne puoltaa selkeästi aiemmin mainittua kehitysehdotusta, jossa olisi kolme itsenäiseen toimintaan kykenevää panssariprikaatia.

Panssaridivisioonan joukot taistelivat myös Talin-Ihantalan taistelussa jaettuna kahteen taisteluosastoon. Suurimman osuuden taistelusta suoritti jälleen Rynnäkkötykkipataljoona ja jääkärit. Taisteluiden kuluessa yksittäisiä komppanioita käskettiin taisteluihin, eikä Panssaridivisioonan voimaa kyetty taaskaan käyttämään keskitetysti.⁶⁹ Tilanteiden sekavuus ja nopea vaihtelu, sekä reservien puute johti siihen, että Panssaridivisioonan joukkoja heitettiin kriittisistä paikoista toisiin. Kun reservejä ei enää ollut, koottiin niitä läpimurron jo tapahduttua eri osastoista, jota sattui paikalla olemaan.⁷⁰ Tämä johti vääjäämättä Panssaridivisioonan joukkojen sirpaloitumiseen pitkin taistelukenttää.

Panssaridivisioonan taktiikka oli yhä samankaltaista kuin jatkosodan hyökkäysvaiheen taisteluosastojen taktiikka. Taistelut muodostuivat kuitenkin luonteeltaan varsin erilaisiksi vihollistilanteesta johtuen. Nyt ei hyökätty enää heikohkoa vihollisen puolustuslinjaa, vaan murtoon päässyttä vahvaa panssarein tuettua joukkoa vastaan. Taistelut olivatkin kohtaamistaistelun kaltaisia, eikä takaa-ajon kaltaisia, kuten hyökkäysvaiheessa.

Panssarivaunujen ja jalkaväen kannalta yhteistoiminta ei ollut muuttunut sitten hyökkäysvaiheen. Itse taistelussa panssarit olivat jälleen alistettuina jääkäreille. Kuuterselässä Rynnäkkötykkipataljoonasta taisteluun osallistui kerrallaan vain yhden komppanian voimat, koska pataljoona oli hajautettu siten, että yksi komppania oli sivustansuojaustehtävissä ja yksi

⁶⁷ Käkelä 1992, s. 302.

⁶⁸ Käkelä 1992, s. 314–315.

⁶⁹ Kuusela, Kari – Muikku, Esa: Rynnäkkötykkipataljoona 1943–1944 II osa. Panssari n:o 2/1983, s. 8.

⁷⁰ Jantunen 1974, s. 11.

reservissä. Taistelun aikana niitä suunnattiin lisää taisteluun vähän kerrallaan.⁷¹ Talin-Ihantalán taistelussa Rynnäkkötykkipataljoonan yhdellä komppanialla tuettiin Jalkaväkirykmentti 13:n yhtä pataljoonaa. Yhteistoiminta ei onnistunut, koska sitä ei ollut harjoiteltu.⁷²

2.6 Jatkosodasta saadut kokemukset

Suomalainen panssarijoukko ja -taktiikka muodostuivat hyökkäyssodassa. Tällöin taisteluosastojen hyökkäyksillä kyettiin saavuttamaan menestystä ja hyökkäys muodostui lopulta takaa-ajoksi, jossa taisteluosastojen taktinen liikkuvuus korostui erittäin tärkeänä tekijänä. Taisteluosastojen menestys perustui polkupyörin liikkuvien jääkärien taisteluun. Panssarit ainoastaan tukivat jääkäreitä edesauttaen niiden taistelua varsinkin taisteluosastojen kärjessä. Taistelunaikainen nopeus oli riittävä siihen, ettei vihollinen kyennyt tehokkaaseen vastarintaan. Perättäisporrasteinen taisteluosaston hyökkäystaktiikka mahdollisti hyökkäyksen jatkuvuuden ilman pysähdyksiä. Samalla tämä panssarivaunujen ja jääkärien menestyksekkäs yhteistyö loi perustan tulevan panssariyhtymän taktiikalle.

Panssarijoukkojen rooli vaihtui jatkosodan hyökkäysvaiheen päätyttyä. Nyt joukko ei enää ollut kärjessä hyökkäävä osasto, vaan vastahyökkäysase, reservi. Vuoden 1944 aikana syntyneet tilanteet kuvaavat selkeästi sekä sitä, että Panssaridivisioonan joukkoja, ainoita reservejä piti heittää paikasta toiseen ja toisaalta sitä, että panssarivaunujen käytössä oltiin yhä samassa pisteessä kuin sodan alkaessa. Taistelu perustui yhä jääkärien taisteluun ja panssaritaktiikan perusta oli lähinnä jääkärien ja panssarivaunujen onnistunut yhteistoiminta, jossa panssarivaunu oli liikkuva tulitukiase. Tämä yhteistoiminta kehittyi huomattavasti jatkosodan loppua kohden, mutta ongelmana oli yhä jalkaväen ja panssarivaunujen organisoiminen toisistaan täysin erilleen, jolloin tuettava jalkaväki joutui opastamaan ja suojaamaan panssarivaunuja taistelun ohella. Tämä ei onnistunut varsinkaan silloin, jos yhteistoimintaa ei ollut harjoiteltu ennalta.

Panssarijoukon roolin muutoksen myötä sen taistelunaikainen liikkuvuus oli osittain jopa menettänyt merkitystään. Joukko piti kyetä siirtämään taistelualueelle nopeasti vastahyökkäyksen aloittamisen kiireyden takia, mutta itse taisteluissa toimittiin jalkamiehen ehdoilla ja nopeudella. Voidaan jopa todeta, että suomalainen panssaritaktiikka oli jatkosodan

⁷¹ Kantakoski 1998, s. 430–431. Kantakoski kritisoi voimakkaasti tätä menettelyä lähes kaikissa kirjoituksissaan. Taistelu alkoi kahden vaunun alistamisesta jääkäripataljoonalle ja vaunuja syötettiin vähän kerrallaan lisää taisteluun, kun edelliset olivat joko tuhoutuneet tai vaurioituneet.

⁷² Jantunen 1974, s. 11.

hyökkäysvaiheessa ollut liikkuvaa ja omalaatuista, mutta jatkosodan lopussa oli täysin palattu Guderianin mainitsemaan perinteiseen taktiikkaan, jossa panssareita käytettiin hajautettuna oman jalkaväen ryhmyksessä sen taistelua tukemaan. Tästä taktiikasta Guderian, Fuller, Liddell Hart ja moni muu aikansa teoreetikko pyrki eroon. Syy Guderianin mukaan oli, että tällöin joukolla ei kyettäisi vihollisen joukkojen murtamiseen. Pyrkivätkö suomalaiset missään vaiheessa 1944 tähän? Suomalainen puolustus perustui siihen, että pääpuolustusaseman tuli kestää ja näin vihollisen joukkoja kulutettiin siten, etteivät ne kykenisi läpimurtoon. Jos murto tapahtui ja vastahyökkäys suoritettiin, tavoite oli vihollisen tuhoaminen ja työntäminen pois menetetyistä asemista. Tällaisessa tilanteessa hyökkäys kohdistu vihollisen läpimurron suorittanutta osaa vastaan. Tämä johtui lähinnä siitä, että suomalaisilla ei Karjalankannaksella ollut mitään joukkoja, joilla olisi kyetty suurempaan vastahyökkäykseen. Tällaisessa tilanteessa vihollisella oli aloite, mutta se ei kesällä 1944 aloitetta kyennyt hyödyntämään. Syynä oli se, että myös hyökkääjä toimi edellä mainittua periaatetta käyttäen. Näin Guderianin kuvaama tilanne, jossa hyökkääjä ei kykenisi ratkaisevaan läpimurtoon, vaan puolustaja ehtisi reagoida omilla joukoillaan, toteutui varsinkin loppusodasta suomalaisten eduksi.

3. SODAN KUVAN MUUTOS

3.1 Panssaritaktiikkaa ydinuhan varjossa

Toisen maailmansodan aikana panssarivaunu vakiinnutti lopullisesti paikkansa hyökkäyssodan tärkeänä aseena. Saksalaisten salamasota sodan alussa ja Neuvostoliiton massiivinen hyökkäys itärintamalla sodan lopussa antoivat sysäyksen tulevalle kehitykselle. Toinen kylmän sodan aikana ratkaisevaan asemaan noussut ase oli ydinase. Euroopassa molemmin puolin ”rautaesirippua” kehitettiin panssarivaunuja ja ydinaseita nopeaa tahtia ja tämä kehitys saneli luonnollisesti yhdessä toisen maailmansodan kokemusten kanssa myös tulevan panssaritaktiikan suuntaviivat.

Neuvostoliiton sotataidossa syvän taistelun oppi oli ollut olemassa jo ennen toista maailmansotaa, mutta Stalinin puhdistusten takia sitä ei kyetty hyödyntämään toisen maailmansodan alussa. Vasta sodan viimeisissä operaatioissa syvän taistelun oppi kyettiin jälleen ottamaan käyttöön siten, että sillä oli ratkaiseva vaikutus sodan kulkuun. Kulomaan mukaan päävoimien edellä liikkuneet panssariarmeijat kykenivät sodan lopussa operoimaan jopa 400 kilometrin syvyyteen asti.⁷³ Tällaista tilannetta ei ehtinyt muodostua taistelussa Suomea vastaan.

Neuvostoliittolainen liikkuva sodankäynti saatiin käyntiin vasta sodan lopulla. Sodan loputtua Neuvostoliitolla oli edessään uusi tilanne. Vastassa ei enää ollutkaan Saksa liittolaisineen, vaan Yhdysvaltojen johtama länsiliittouma, jonka sotilaallinen potentiaali ylitti selvästi sen, mitä Saksa oli kyennyt venäläisiä vastaan käyttämään. Lisäksi uudella vihollisella oli perinteisten asevoimien lisäksi uusi ase, ydinpommi. Ydinase ei kuitenkaan vielä 1950-luvulla ollut ratkaiseva tekijä taisteluiden kannalta, koska se oli yhä kuljetettava kohteeseensa lentokoneella. Vasta 1960-luvulla ydinase nähtiin mahdollisen tulevan suursodan ratkaisevana aseena. Tämä johtui lähinnä ydinohjusten kehittämisestä. Ydinaseen takia sodan kuva muuttui neuvostoliittolaisessa ajattelussa sellaiseksi, että tuleva sota olisi luonteeltaan maailmansota, jossa ydinaseilla tuhottaisiin pääosa vihollisen joukoista ja maavoimien tehtäväksi jäi lähinnä valloittaa maa-alueet ja tuhota jäljelle jääneet joukot. Näin ollen viholliseen piti päästä vaikuttamaan ennen kuin vihollinen pääsisi vaikuttamaan neuvostoliittolaisia ja sen liittolaisia vastaan. Ennaltaehkäisevä isku ja hyökkäyssota oli ainoa keino puolustautua.⁷⁴

⁷³ Kulomaa 2004, s. 127.

⁷⁴ Kulomaa 2004, s. 135–141.

Samalla kun Neuvostoliitto valmistautui ennaltaehkäisevään iskuun, Nato omaksui ydinaseisiin perustuvan Länsi-Euroopan puolustusstrategian, jossa tavanomaisen sodankäynnin rooli väheni ja ydinaseiden kasvoi.⁷⁵ Vielä 1940-luvun lopulla ydinaseen ei katsottu soveltuvan taktiseen käyttöön, mutta jo 1950-luvun alussa kehitetyt taktiset ydinaseet aiheuttivat ydinaseiden muuttumisen osaksi taistelukentän tulivoimaa.⁷⁶ Mälkin tutkimuksen mukaan ydinaseen uhka loi erityisen tarpeen sotajoukkojen liikkuvuudelle. Ilman tarpeeksi suurta liikekykyä joukot olisivat alttiina ydinaseiden massiiviselle tuhovoimalle.⁷⁷ Näin ollen ydinaseen uhka loi tarpeen myös jalkaväen nostamisesta teloille. Tällöin joukot kyettäisiin nopeasti keskittämään taisteluun ja jälleen taistelun jälkeen hajauttamaan ja näin välttämään ydinaseiden vaikutuksen. Panssaroidut joukot olisivat näin ollen vastahyökkäysaseita, kun vihollinen pääsi murtautumaan jalkaväen puolustuslinjan läpi.⁷⁸ Mälkin mukaan ydinase oli se tekijä, joka ajoi Naton siirtymään staattisesta puoluksesta liikkuvaan sodankäyntiin.

Jos ydinase vaikutti länessä mekanisoinnin ja liikkuvuuden tarpeeseen, ei tilanne ollut yhtään erilainen Neuvostoliitossakaan. Perinteistä joukkojen massoittamista ei enää voinut samalla tavalla toteuttaa, kuin toisessa maailmansodassa, sillä tämä altisti joukot ydinaseiden tuhovoimalle. Joukkojen keskittämisen periaate muuttui siten, että joukot keskitettäisiin hyökkäykseen ja hajautettaisiin jälleen taistelun jälkeen. Kun joukkojen mekanisointiin lisättiin taktisten ydinaseiden käyttö, kykeni hyökkäävät joukot saavuttamaan jopa sadan kilometrin vuorokausinopeuden.⁷⁹

Tästä ydinaseen dominoimasta taistelun kuvasta siirryttiin Neuvostoliitossa vasta 1960- ja 70-lukujen vaihteessa takaisin konventionaalisia aseita painottavaan kuvaan. Syy tähän oli ydinaseiden valtava määrä, jolloin molemmat osapuolet kykenisivät tuhoamaan toisensa kokonaan. Tämän takia siirryttiin ajatteluun, jossa ydinaseita ei käytettäisi kuin rajoitetusti.⁸⁰ Samasta syystä Natossa otettiin käyttöön uusi oppi vuonna 1967. Tämä oppi korosti joustavaa ydinaseiden käyttöä mahdollisen sodan syttyessä.⁸¹ Samalla Yhdysvaltain asevoimien keskeiseksi tavoitteeksi tuli konfliktien nopea ja päättäväinen keskeyttäminen ennen niiden

⁷⁵ Raunio, Ari: Ydinsota hallitsevana Yhdysvaltain uhkakuvissa 1945–1961, 2002a, s. 41. Teoksessa Suursotien vuosisata. Sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla. Raunio, Ari (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2 N:o 8. Hakapaino Oy, Helsinki 2002. Artikkelin sivuilla 30–43. Katso myös Mälkki 2002, s. 76. Ydinasekeskeisyys kulminoitui Naton doktriinissa, jota kutsuttiin ”massiivisen kostoiskun” opiksi ja se otettiin käyttöön 1957.

⁷⁶ Raunio 2002a, s. 34–42.

⁷⁷ Mälkki 2002, s. 86.

⁷⁸ Mälkki 2002, liite 9.

⁷⁹ Kulomaa 2004, s. 223–224.

⁸⁰ Kulomaa 2004, s. 143.

⁸¹ Mälkki 2002, s. 78.

laajenemista ydinsodaksi.⁸² Näin ollen ydinaseiden täysin dominoima aikakausi päättyi 1970-luvun alkuun ja molemmissa leireissä tehtiin paluuta konventionaaliseen sodankäyntiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut ydinaseiden käytöstä luopumista, vaan lähinnä syntyi ajatus siitä, että ydinaseeton sota saattaisi olla yksi mahdollisuus. Kulomaan mukaan Neuvostoliiton paluu konventionaaliseen manööverisota-ajatteluun ei kuitenkaan ydinaseiden dominoimassa kylmässä sodassa poistanut sitä tosiasiaa, että lopulta suursota suurella todennäköisyydellä eskaloituisi ydinsodaksi.⁸³ Suursodan mahdottomuuden takia pienempien, paikallisten konfliktien mahdollisuus tunnustettiin entistä selvemmin.⁸⁴

3.2 Suomen uhkakuvat 1945–1970

Mahdollinen seuraava sota, johon Suomessa varauduttiin, nähtiin samankaltaiseksi kuin toinen maailmansota. Kenttäohjesääntö vuodelta 1958 määrittelee sodan kuvan siten, että Suomea vastaan hyökkäisi vihollinen, jonka tavoitteena olisi maan valloittaminen ja aseellisen vastarinnan murskaaminen. Sotaan ajauduttaisiin samaan tapaan kuin talvi- tai jatkosotaan eli asteittain. Sotatoimet alkaisivat vasta mittavien valmistelujen jälkeen, jolloin puolustaja olisi pääosiltaan valmis tulevaan hyökkäykseen.⁸⁵ Puolustavat joukot jaettiin suojajoukkoihin ja pääjoukkoihin. Suojajoukot suojaisivat päävoimien perustamisen ja puolustukseen ryhmittymisen. Pääjoukot torjuisivat vihollisen ja ylipäällikön reservillä vihollinen lyötäisiin lopullisesti.⁸⁶ Panssarijoukot kuuluivat ylipäällikön reserveihin. Esimerkiksi 1950-luvun operatiivisissa suunnitelmissa suuri osa joukoista, panssarijoukot mukaan luettuna, oli reservinä vihollisen lyömiseksi tai johonkin toiseen suuntaan varautumiseksi.⁸⁷

Käytännössä tässä suhteessa muutos jatkosotaan verrattuna oli kohtalaisen vähäinen. Hyökkäys toteutettaisiin tavanomaisin asein ja esimerkiksi ydinaseen käyttöä ei nähty todennäköisenä, ellei käynnissä jo ollut suurvaltojen välinen ydinsota. Toinen tapa voiton saavuttamiseen oli talouden ja elintärkeän infrastruktuurin tuhoaminen lähinnä ilma-aseella ja näin valtion lamauttaminen.⁸⁸ Tällaiseen sodankäyntiin kykenivät vain suurvallat. Suomen ainoana mahdollisena vihollisena nähtiin siis suurvalta, jolla oli käytössään huomattavat

⁸² Raunio, Ari: Joustavan vastaiskun strategia ja Yhdysvaltain nöyryytys Vietnamin, 2002b, s. 90. Teoksessa Suursotien vuosisatana. Sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla. Raunio, Ari (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2 N:o 8. Hakapaino Oy, Helsinki 2002. Artikkelin sivuilla 89–97.

⁸³ Kulomaa 2004, s. 228.

⁸⁴ Kulomaa 2004, s. 142–143.

⁸⁵ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1958, s. 50. Kenttäohjesääntö on opas, joka määrittelee suomalaisen doktriinin.

⁸⁶ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1958, s. 72–73.

⁸⁷ Tynkkynen, Vesa – Jouko, Petteri: Kahden rintaman välissä – operatiiviset suunnitelmat Suomen puolustamiseksi 1950-luvulla osa 2, 2005a. Sotilas aikakauslehti n:o 2/2005, s. 82.

⁸⁸ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1958, s. 11.

asevoimat, panssarivoimat mukaan luettuna. Se, että olisiko hyökkääjänä länsivallat tai Neuvostoliitto, oli tämän asetelman kannalta lähes samantekevää.

Ari Raunio on artikkelissaan Suomen sotilaallinen uhkakuva kylmän sodan aikana 1944-1990 tarkastellut sitä, mihin Suomessa varauduttiin sotilaallisesti. Välittömästi jatkosodan jälkeen uhkana pidettiin Neuvostoliiton suorittamaa maan miehittämistä. 1940-luvun lopulla kuitenkin solmittiin Neuvostoliiton kanssa yya-sopimus.⁸⁹ Näin ollen uhka ei voinut enää virallisesti tulla Neuvostoliiton suunnasta. Puolustus suunnitelmat, joita Neuvostoliitollekin esiteltiin, käsittelivät hyökkäystä Suomeen lännestä. Hyökkäys tapahtuisi joko Lapin kautta tai maihinnousuna Länsi- tai Etelä-Suomeen.⁹⁰ Ensimmäinen suunnitelma Neuvostoliiton yllätyshyökkäyksen varalle tehtiin 1950-luvun lopussa.⁹¹

Virallisesti Suomi oli Neuvostoliiton ystävä. Suomi puolustaisi aluettaan, jos länsiliittoutuneet yrittäisivät sen kautta hyökkäystä Neuvostoliittoon. Raunion mukaan kuitenkin vain Neuvostoliittoa pidettiin todellisena sotilaallisena uhkana Suomelle, vaikka sitä ei missään ääneen sanottukaan. Pahimpana uhkakuvana pidettiin aluksi Neuvostoliiton hyökkäystä maan miehittämiseksi. Myöhemmin suurhyökkäyksen rinnalle nousi uudenlainen uhka, jossa Neuvostoliitto suorittaisi rauhan aikana yllätyshyökkäyksen maan miehittämiseksi.⁹² Yllätyshyökkäyksessä vihollisen toiminta olisi ilmahyökkäyksiin perustuvaa ja itse maasotatoimet käytäisiin lähinnä maahanlaskuin ja maihinnousuin. Tavoitteena oli puolustajan vastustustahdon lamauttaminen.⁹³

Niin kutsutun vuoden 1968 ”Prahan kevään” tapahtumat vahvistivat, ettei uhkakuva ollut vailla perusteita. Varsovan liiton joukkojen yllättäen ja onnistuneesti suorittama Tshekkoslovakian miehittäminen vahvisti varmasti osaltaan yllätyshyökkäyksen pelkoa. Vuonna 1969 ilmestyneessä Kenttäohjesäännössä määriteltiin tarkemmin yllätyshyökkäys, jota nyt kutsuttiin kaappaushyökkäykseksi. Oppaan mukaan kaappaushyökkäyksessä vihollinen pyrki pienin joukoin ja nopealla hyökkäyksellä saavuttamaan ylioitteen puolustajasta. Tämä tapahtuisi miehittämällä strategisesti tärkeät kohteet yllättäen. Tämän jälkeen maahan tuotaisiin pääjoukot, joilla maa miehittäisiin. Tällaisen hyökkäyksen

⁸⁹ Raunio, Ari: Suomen sotilaallinen uhkakuva kylmän sodan aikana 1944–1990, 2002c, s. 150–151. Teoksessa Suursotien vuosisata. Sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla. Raunio, Ari (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2 N:o 8. Hakapaino Oy, Helsinki 2002. Artikkelin sivuilla 149–179.

⁹⁰ Tynkkynen, Vesa – Jouko, Petteri: Kahden rintaman välissä – operatiiviset suunnitelmat Suomen puolustamiseksi 1950-luvulla osa 1, 2005b. Sotilas aikakauslehti n:o 1/2005, s. 22.

⁹¹ Tynkkynen – Jouko 2005b, s. 53.

⁹² Raunio, Ari: Kehityslinjoja 1900-luvun sodan ja taistelun kuvassa, 2002d, s. 188. Teoksessa Suursotien vuosisata. Sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla. Raunio, Ari (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2 N:o 8. Hakapaino Oy, Helsinki 2002. Artikkelin sivuilla 180–189.

⁹³ Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla. Pääesikunta, Helsinki 1962, s. 18.

onnistumisen kannalta vihollisen tuli päästä tavoitteisiinsa puolustajan häiritsemättä ja ilman taisteluita. Puolustajan kannalta tällaisen hyökkäyksen torjuminen olisi ongelmallista, koska vihollisen hyökkäviin joukkoihin olisi päästävä vaikuttamaan välittömästi hyökkäyksen alettua, ennen kuin ne kykenisivät saavuttamaan kohteensa.⁹⁴ Vuoden 1971 Kenttäohjesääntö tarkentaa yllätyshyökkäyksen suorittamiseen liittyviä yksityiskohtia vielä siten, että maahanlasku- ja maihinnousujoukoin vihollinen pyrki valtaamaan satamat, lentokentät ja liikennekapeikat.⁹⁵ Jos yllätyshyökkäyksessä vihollisen joukkoja estettäisiin saavuttamasta tavoitteensa, muuttuisi itse taistelu samankaltaiseksi, kuin perinteisessä suurhyökkäyksen uhkakuvassa. Tosin vihollisella ei välttämättä hetkeen olisi yhtä suurta ylivoimaa.

Suomalaisessa puolustusajattelussa ydinase oli vielä 1950-luvulla kaukainen uhka. Ydinasetta ei pidetty joukkoja uhkaavana aseena tulevassa sodassa, vaan lähinnä infrastruktuurin tuhoamiseen tarkoitettuna aseena. Atomiase nähtiin väestönsuojelullisena uhkana. Suomalaisilla ei luonnollisesti ollut ydinaseesta mitään käytännön kokemusta. Myöskään taistelukentille tavanomaisen sodankäynnin tarkoituksiin suunniteltu taktinen ydinase ei ollut vielä laajalti tunnettu käsite.⁹⁶

1960-luvulla ydinase tunnustettiin jo Suomessakin tulevan suursodan keskeiseksi aseeksi, jonka käytöllä tulisi olemaan vaikutuksia myös Suomen puolustukseen. Vuonna 1962 ilmestyneessä, mutta laajasta levityksestä pois vedetyssä Suomen puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla -teoksessa ydinaseen keskeinen rooli suurvaltojen vastakkainasettelussa on jo otettu huomioon. Teoksen johdannossa perustellaan suomalaisen itsenäisen puolustuskyvyn tarvetta ja esitetään, ettei ydinase ole kyennyt poistamaan pienten valtioiden oman puolustuksen tarvetta.⁹⁷ Kaikista uusista asejärjestelmistä ydinaseen todetaan vaikuttaneen eniten sodankäynnin kuvaan. Jopa pienet yhteenotot saattaisivat eskaloitua laajamittaiseksi ja rajoittamattomaksi ydinsodaksi. Tähän liittyen Suomessakin arvioitiin, ettei tulevaisuudessa suursotaa voinut pitää enää kovin todennäköisenä, koska molemmat osapuolet kykenisivät ydinaseilla täysin lamauttamaan toisensa.⁹⁸

Ydinaseiden kultakaudella 1960-luvulla arvioitiin ydinaseiden vaikutusta mahdolliseen Suomessa tapahtuvaan sotaan. Ydinaseiden käyttöä suotaan Suomea vastaan ei nähty todennäköisenä mahdollisuutena. Vain Suomen läheisyydessä olevien kohteiden

⁹⁴ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1969, s. 53.

⁹⁵ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1971, s. 53.

⁹⁶ Suomen puolustusvoimat 1944–1974. Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2. Syrjö, Veli-Matti – Karjalainen, Mikko – Elfvengren, Eero (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos ja WSOY, 2006, s. 135. Luvun 3.4 Koulutus on kirjoittanut Sundbäck, Esa. Luku on teoksessa sivuilla 134–146.

⁹⁷ Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, s. 7.

⁹⁸ Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, s. 14. Vrt. Kulomaa 2004, s. 228.

pommittaminen ydinasein saattoi aiheuttaa Suomenkin alueella säteilyvaaran. Samoin harhautunut ydinohjus voisi vaikuttaa suoraan Suomen alueella.⁹⁹ Käytännön toimenpiteitä ydinaseita vastaan oli joukkojen hajaryhmittäminen. Taktisten ydinaseiden käyttö ei vaikuttaisi jalkaväen puolustukseen muuten, kuin lisäämällä reservien tarvetta.¹⁰⁰

Vuoden 1969 Kenttäohjesäännössä kuvataan sotatoimia joukkotuhoaseiden vaikutuksessa. Siinä arvioidaan, että joukkotuhoaseiden vaikutukset saattavat kohdistua Suomeen vain syntyneessä ydinsodassa ja silloinkin lähinnä harhautuneiden ydinaseiden muodossa.¹⁰¹ Jos kuitenkin ydinasetta käytettäisiin suoraan Suomea vastaan, olisi sen vaikutus rajallinen olosuhteiden, kuten ”pitkän lumisen vuodenajan” ja ”joukkojen hajauttamis- ja kätkemismahdollisuuden” takia. Ydinasetta käytettäisiin joko sotajoukkoja tai valtakunnallisesti tärkeitä rakenteita, kuten hallintoa vastaan. Jos ydinasetta käytettäisiin sotajoukkoja vastaan, hajautettaisiin omat joukot ja materiaali siten, ettei vihollisen ydinaseille tarjota hyviä maaleja. Kuitenkin joukkojen toimintavalmius ei saisi ydinaseiden uhan takia kärsiä.¹⁰²

Kaksi vuotta myöhemmin kirjoitetussa Kenttäohjesäännössä ydinaseen käytöstä ei enää mainita niin laajasti kuin kaksi vuotta aiemmin. Ydinasetta käytettäessä kyseessä olisi suurvaltojen välinen suursota. Näin ollen Suomea vastaan kohdistuvassa hyökkäyksessä käytettäisiin tavanomaisia aseita.¹⁰³ Jalkaväen taisteluohjesäännössä vuodelta 1968 ydinaseiden käytöstä mainitaan vain se, että niitä voidaan käyttää taistelujoukkojen välittömään tukemiseen ja selustan kohteiden tuhoamiseen.¹⁰⁴ Tämä on kuitenkin vain ydinaseiden yleinen käyttöperiaate, ja näin ollen sen aiheuttamaan uhkaan ei mitenkään puututa. Raunion mukaan ydinaseen käyttö poistui uhkakuvista 1970-luvun alussa. Tällöin todettiin, ettei ydinaseen käyttö olisi todennäköistä ja Suomen puolustuksen tuli perustua konventionaaliseen sotaan.¹⁰⁵ Näin ollen Neuvostoliiton tavanomaisin asein suorittama hyökkäys maahan oli suurin uhka, jota vastaan varauduttiin.

⁹⁹ Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, s. 16.

¹⁰⁰ Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, s. 31.

¹⁰¹ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1969, s. 98.

¹⁰² Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1969, s. 98–104.

¹⁰³ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1971, s. 55.

¹⁰⁴ Jalkaväen taisteluohjesääntö, I osa: Pataljoonan taistelu, 1969. Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1968, s. 13–14.

¹⁰⁵ Raunio 2002c, s. 171–173. Raunion mukaan Suomen sotilaallista puolustuskykyä ei voinut mitoitaa ydinaseen käytön varalle, sillä ydinaseen käyttöä olisi vaikea torjua.

3.3 Neuvostoliiton panssarijoukot ja syvä taistelu

Neuvostoliiton toisen maailmansodan jälkeinen puolustusratkaisu perustui siihen, että vuoden 1941 kaltaista tilannetta ei saanut päästä tapahtumaan. Mahdollinen tuleva sota piti ratkaista offensiivisesti tuhoamalla vihollisen liittouma ja joukot pakottaen ne ehdottomaan antautumiseen.¹⁰⁶ Tämä vaatimus loi pohjan tulevalle panssariaselajin ja -taktiikan kehitykselle. Neuvostoliittolainen sotataito perustui koko kylmän sodan ajan syvän taistelun oppiin. Opin peruseriaatteet, painopisteen muodostaminen, voimien keskittäminen ja ylivoiman luominen ratkaiseviin suuntiin, säilyivät yhä opin perustana.¹⁰⁷

Opin keskeinen taistelulaji oli hyökkäys. Vain hyökkäys toisi sodassa voiton. Syvän taistelun opin mukaisessa hyökkäyksessä murron tekevä joukko ja murtoa hyväksikäyttävä joukko olivat erilliset ja molempien kalusto, organisaatio ja taktiikka oli luotu tehtävää silmälläpitäen. Panssarivaunujen, massiivisen tykistön ja ilma-aseen tukema jalkaväki suoritti läpimurron vihollisen etummaiseen asemaan, jonka jälkeen lähinnä panssarivaunuista ja mekanisoidusta jalkaväestä koostuva osa syöksyi syntyneestä murtoaukosta vihollisen selustaan ja taaemman puolustuslinjan kimppuun. Panssarivaunu oli keskeinen ase koko hyökkäyksessä. Jotta vihollinen ei kykenisi reagoimaan hyökkääjän liikkeisiin, tuli hyökkäykseen liittyen käyttää ilmakuljetteisia joukkoja vihollisen selustaan, jossa ne sitoivat puolustajan reservit taisteluun ja samalla estivät joukkojen liikkeen. Molemmat puolustuslinjat tuli murtaa nopeasti, jonka jälkeen vihollisen taaemmat osat ja reservit tuli tuhota.¹⁰⁸ Syvän taistelun periaatekuva on LIITTEESSÄ 2.

Oppi oli alun perin kehitetty jo ennen toista maailmansotaa, mutta sen käyttö oli opittu oikeastaan vasta toisen maailmansodan viimeisissä taisteluissa. Tätä ennen massamaisella hyökkäyksellä tehtyä murtoaukkoa vihollisen puolustuksessa ei kyetty tehokkaasti hyväksikäyttämään, vaan vihollinen kykeni vetämään joukkonsa taaemmas uuteen puolustuslinjaan. Hyökkäyksen nopeudessa ei päästy lähellekään tavoitelukemia.¹⁰⁹ Itse opin peruseriaatteet eivät suuremmin muuttuneet toisen maailmansodan jälkeen. Pienempiä muutoksia tapahtui, varsinkin hyökkäyksen eri osa-alueiden painottamisessa.

¹⁰⁶ Kulomaa 2004, s. 137. Neuvostoliittolainen doktriini oli luotu suursodan varalle, ei pienempiä alueellisia sotia silmällä pitäen.

¹⁰⁷ Kulomaa 2004, s. 175.

¹⁰⁸ Kulomaa 2004, s. 30–49.

¹⁰⁹ Kulomaa 2004, s. 106–117. Esimerkiksi Berliinin operaatiossa 1945 etenemisnopeus oli vain 5–10 kilometriä vuorokaudessa. Prahan operaatiossa nopeimmat yhtymät etenivät parhailaan 50–60 kilometriä vuorokaudessa. Vrt. Kantakoski 1998, s. 438. Hänen mukaansa Puna-armeija kykeni etenemään Karjalankannaksella 4–5 kilometrin vuorokausivauhtia.

Toisessa maailmansodassa maahanlaskujoukkoja ei kyetty vielä kunnolla käyttämään, eivätkä kokemukset olleet rohkaisevia. Ydinaseen nopea kehittäminen johti hyökkäystaisteluiden nopeuden merkityksen korostumiseen ja samalla maahanlaskujoukkojen kehittämiseen panostettiin enemmän. Varsinkin kuljetushelikopterien kehittäminen johti siihen, että maahanlaskujoukkojen teho ja käyttömahdollisuudet lisääntyivät huomattavasti. Myös moottoroidun jalkaväen käyttö pienemmissä maahanlaskuissa mahdollistui helikopterin myötä. Hyökkäävä maavoimien joukko kykeni siten itsenäisesti tekemään pienempiä, esimerkiksi pataljoonan maahanlaskuja omaan taisteluunsa liittyen ja sen nopeuttamiseksi.¹¹⁰

Maajoukkoja kehitettiin yhä nopeampitempoiseen hyökkäystaisteluun. Puna-armeijalla oli 1946 tavallisen jalkaväen lisäksi sekä mekanisoituja- että panssaridivisioonaa. Eversti David Glantzin teoksen *Soviet Military Operational Art* mukaan vuonna 1946 mekanisoidussa divisioonassa oli panssarivaunujen ja jalkaväen suhde noin 1/3 ja panssaridivisioonassa 3/1. Mekanisoidussa divisioonassa oli kolme mekanisoitua rykmenttiä, joissa oli kaikissa 32 panssarivaunua eli yksi panssarivaunupataljoona. Lisäksi divisioonaan kuului panssarivaunurykmentti sekä yhdistetty raskas panssarivaunu- ja rynnäkkötykkirykmentti. Täten panssareiden määrä oli noin 250. Panssaridivisioonassa oli kolme panssarivaunurykmenttiä sekä yhdistetty raskas panssarivaunu- ja rynnäkkötykkirykmentti. Näitä tuettiin yhdellä moottoroidulla jalkaväkirykmentillä. Panssareiden määräksi tulee noin 330.¹¹¹

Panssarivaunujen määrää verrattaessa ei ero ole suuri, mutta niiden käyttötapa on kuitenkin erilainen. Toisen maailmansodan aikana panssarivaunujen käyttö voitiin jakaa karkeasti panssarivaunukeskeiseen ja jalkaväkikeskeiseen käyttötapaan. Kantakoski käyttää nimityksiä ”panssareiden keskitetty käyttö ja hajautettu käyttö”.¹¹² Vaikka nimitykset vaikuttavatkin toistensa vastakohtilta, eivät ne sulje toisiaan pois. Ero on lähinnä panssarivaunujen ja jalkaväen yhteistoiminnassa eli siinä, kumman aselajin ehdoilla toimitaan. Neuvostoliiton panssarijoukkojen koko mahdollisti molempien käyttötapojen kehittämistä syvän taistelun oppiin liittyen. Molempia käyttötapoja hyödyntäen saavutettiin tilanne, jossa panssareita kyettiin käyttämään mahdollisimman tehokkaasti eri tehtävien vaatimusten mukaisesti.

¹¹⁰ Kulomaa 2004, s. 167–170.

¹¹¹ Glantz, David: *Soviet military operational art, in pursuit of deep battle*. Frank Cass & Co. Ltd. BPCC Wheatons Ltd, Exeter 1991, s. 163–164. Glantzin antamat luvut eivät välttämättä ole täysin tarkkoja, mutta vain suuruusluokka on oleellinen tämän tutkimuksen kannalta.

¹¹² Kantakoski, Pekka: *Panssarivaunujen käytön perusteita*. Panssari n:o 3/1965, s. 6. Nimitykset ovat hieman tarkoitushakuisia, sillä sotilaille voiman hajauttaminen on aina pahalle kalskahtava asia, kun taas voiman keskittäminen on taktisesti ”oikein” ja hyväksyttävää.

Mekanisoidussa joukossa panssarit tukevat jalkaväen taistelua. Panssaridivisioonassa jalkaväki taas tukee panssarien taistelua.¹¹³

Vaikka suurin osa Neuvostoliiton joukoista olikin välittömästi sodan jälkeen tavallista jalkaväkeä, oli jalkaväkidivisioonissakin runsaasti panssarivaunuja. Ne oli organisoitu omaksi rykmentiksi, ja vaunuja oli hieman alle sata.¹¹⁴ Erona jalkaväkidivisioonassa ja mekanisoidussa divisioonassa oli pääasiassa jalkaväen liikkuvuus. Mekanisoiduissa joukoissa jalkaväki kulki kuorma-autoilla ja miehistönkuljetusvaunuilla. Jalkaväki kulki perinteiseen tapaan jalan.¹¹⁵

Myöhemmin jalkaväen mekanisointi johti siihen, että ensin mekanisoitu jalkaväki ja tavallinen jalkaväki yhdistettiin ja myöhemmin vuonna 1963 jalkaväen aselajinimi muutettiin moottoroiduksi jalkaväeksi. Moottoroituja jalkaväkidivisioonia oli jo vuonna 1965 90 kappaletta.¹¹⁶ Divisiooniin kuului kolme moottoroitua jalkaväkirykmenttiä ja yksi panssarivaunurykmentti. Moottoroituihin jalkaväkirykmentteihin kuului kuhunkin panssarivaunupataljoona. Yhteensä taistelupanssarivaunuja oli yli 200.¹¹⁷ Kun lukuun lisää vielä kuljetuspanssarivaunujen määrän, on vaunujen kokonaismäärä noin 700.¹¹⁸ Tämä kehitys kuvaa selkeästi panssaroinnin nopeutta suurvalta-armeijassa. Yhtenä tärkeänä tekijänä oli sodan jälkeen jalkaväen liikkuvuuden lisääminen. Alun kuorma-autot vaihtuivat miehistönkuljetusvaunuiksi 1950-luvulta lähtien ja 1960-luvulta lähtien miehistönkuljetusvaunujen rinnalle tulivat rynnäköpanssarivaunut.¹¹⁹ Näin jalkaväki kykeni sekä liikkumaan että taistelemaan panssarivaunujen nopeudella ja tarvittaessa ajoneuvoista poistumatta.

Samalla, kun panssarivaunujen määrä organisaatioissa kasvoi ja kaikki joukot mekanisoitiin¹²⁰, myös panssarivaunukalusto kehittyi tasaisen nopeasti. Vuonna 1944 Suomeakin vastaan pääkalustona olleet T-34/85:t ja sodan lopussa niiden raskaana taistelijaparina toimineet JS-3:t alkoivat vähitellen olla jo vanhentuneita. Muutamien

¹¹³ Kantakoski, Pekka: Neuvostoliiton panssarijoukot. Panssari n:o 4/1966, s. 20–22.

¹¹⁴ Glantz 1991, s. 164.

¹¹⁵ Kulomaa 2004, s. 153–155.

¹¹⁶ Kulomaa 2004, s. 157–158.

¹¹⁷ Glantz 1991, s. 186.

¹¹⁸ Kantakoski 1966, s. 21. Kantakosken mukaan divisioonaan kuului 244 taistelupanssarivaunua ja 475 miehistönkuljetusvaunua. Näin yhteismääräksi tulee 719. Kantakosken tiedot perustuvat vuonna 1966 käytössä olleisiin lähteisiin, joten Glantzin vuonna 1991 antama luku panssarivaunujen määrästä 1963, 208 lienee tarkempi, mutta luvusta puuttuu miehistönkuljetusvaunut. Yhteensä määrä on kuitenkin noin 700.

¹¹⁹ Kulomaa 2004, s. 162.

¹²⁰ Kantakoski 1966, s. 19. Tuon aikaisten länsimaisten arvioiden mukaan osa Neuvostoliiton reservisarnejasta oli vielä jalan liikkuvaa.

vähemmän onnistuneiden mallien jälkeen vuonna 1949¹²¹ joukot alkoivat jo saada uusia T-54 -vaunuja, joiden panssaroinnissa ja pääaseen läpäisyssä oli tapahtunut selkeää kehitystä entiseen T-34/85:een verrattuna.¹²² T-54:n kehitys jatkui, ja vuonna 1958¹²³ alkoi T-55:n tuotanto. T-55:een on lisätty pimeätoimintakyky ja vakain, joka mahdollisti tarkan ampumisen vaunun liikkessa. Panssarikalusto oli vielä vähän aikaa toisen maailmansodan jälkeen jakautunut järeisiin ja keskiraskaisiin vaunuihin. Näistä järeistä vaunuista viimeinen oli T-10, joka oli JS-3:n jälkeläinen. T-10 oli erittäin raskaasti panssaroitu ja aseistettu. Se säilyi käytössä aina 1970-luvulle asti.¹²⁴

T-62:n tuotanto alkoi vuonna 1961 ja vaunu otettiin käyttöön 1963–1964¹²⁵. Pääase ja panssarointi olivat jälleen kehittyneet T-55:stä. T-62:n tuotanto jatkui aina 1970-luvulle, johon mennessä niitä oli valmistettu noin 20000 kappaletta. Vielä 1960-luvulla kehitettiin T-64, jonka pääaseeksi lopulta tuli 125mm vaunukanuuna, johon liittyi laser-etäisyysmittari ja vakautetut tähtäyslaitteet. T-64:n tuotanto käynnistyi 1964.¹²⁶

Taistelupanssarivaunukalustoa oli kehitetty huimasti vuosina 1945–1970 uuden vaunutyypin tullessa käyttöön keskimäärin viiden vuoden välein. Keskeisinä uusien vaunujen ominaisuuksina oli panssaroinnin määrän lisääminen ja paremmin panssaria läpäisevä pääase. Lisäksi panssarivaunuihin kehitettiin suojausjärjestelmät ydinaseiden vaikutuksia vastaan, ja vaunujen pimeätoimintakykyä parannettiin huomattavasti. Sama kehitys koski myös jalkaväen panssarivaunuja. Niihin lisättiin raskaampaa aseistusta, kuten kanuunoita ja ohjuksia.¹²⁷ Rynnäköpanssarivaunuilla kyettiin nyt tehokkaasti tukemaan jalkaväen taistelua ja tuhoamaan varsinkin vanhempia taistelupanssari- ja miehistönkuljetusvaunuja.

Neuvostoliiton panssarijoukoissa tapahtunut kehitys ei jäänyt Suomessakaan huomaamatta. Vuonna 1966 julkaistussa lehtiartikkelissaan Kantakoski toteaa Neuvostoliiton panssarivoimat maailman suurimmiksi ja panssareiden määrän nousseen jopa 60000:een vuosituotannon ollessa 5000.¹²⁸ Samassa artikkelissa Kantakoski kuvaa myös joukkojen rakennetta ja käyttötapoja, pääpainon ollessa panssarivaunujen käytössä. Artikkelin tiedot

¹²¹ Ford, Roger: *The World's Great Tanks from 1916 to the present day*. Brown Packaging Books Ltd, London 1997, s. 122.

¹²² Ford 1997, s. 64–65 ja 122–123, sekä Kantakoski 1969 s. 346. T-34/85:n panssarointi on parhaillaan 90mm ja pääaseen (85mm ZIS-S53) läpäisy 10cm kilometrin etäisyydeltä. T-54:n panssarointi on suurimmillaan 170mm ja pääaseen (100mm D-10T) läpäisy 18,5cm kilometrin etäisyydeltä ja myöhemmillä ontelokranaateilla 38cm aina 2,5 kilometriin asti.

¹²³ Kulomaa 2004, s. 166.

¹²⁴ Ford 1997, s. 122–128.

¹²⁵ Ford 1997, s. 137. Vuosiluku on arvio perustuen vaunun ensimmäiseen julkiseen esiintymiseen 1965.

¹²⁶ Ford 1997, s. 137–139.

¹²⁷ Kulomaa 2004, s. 162.

¹²⁸ Kantakoski 1966, s. 16.

ovat pääosiltaan yhteneviä myöhemmän tutkimuksen, kuten Glantzin ja Kulomaan tietojen kanssa.

Neuvostoliiton panssarijoukkojen käytöstä vuosina 1945–1970 on kaksi käytännön esimerkkiä. Unkarin kansannousun tukahduttamiseen käytettiin noin 5000 panssarivaunua ja Tshekkoslovakian miehitykseen puolestaan noin 8000 panssarivaunua.¹²⁹ Molemmissa tapauksissa kyse oli periaatteessa Neuvostoliiton johtaman Varsovan liiton sisäisestä kurinpidosta, eikä laajamittaisia taistelutoimia käyty lainkaan.

3.4 Linjapuolustuksesta luopuminen

Neuvostoliiton ja sen alati kehittyvän hyökkäyskoneiston luomaan uhkaan vastaaminen vaati suomalaisen puolustusajattelun uudistamista. Toisessa maailmansodassa suomalainen puolustus oli perinteistä linjapuolustusta, jossa yhtä miehitettyä puolustuslinjaa pidettiin hallussa ja murrot lyötiin vastahyökkäyksin. Jos murtoa ei kyetty lyömään takaisin, siirtyivät joukot taaempiin puolustusasemiin, joissa samankaltainen puolustustaistelu jatkui. Linjapuolustuksen periaatekuva on LIITTEESSÄ 3. Toisen maailmansodan kokemusten ja omien jatkosodassa saatujen kokemusten pohjalta todettiin, että ”suurvalta kykeni läpäisemään jäykän puolustuslinjan ja tämä oli otettava huomioon omassa taktiikassa”.¹³⁰

Syvämmän puolustuksen tarvetta ilmentää hyvin 1960-luvun alussa tehty luonnehdinta sodan kuvasta. Arvioitiin, että tärkein muutos tavanomaisen sodankäynnin kehityksessä oli nopeamman liikkeen mahdollistaminen mekanisoimalla joukot. Toinen tärkeä liikkeen osatekijä oli strateginen eli sota-alueelta toiselle ja että taktinen eli taistelunaikainen ilmakuljetuskyky. Suurvallat kykenisivät suurella sotajoukolla aloittamaan nopeasti ja yllättäen sotatoimet kaukaisilla alueilla. Samalla paikalleen juuttuneiden operaatioiden aikakausi katsottiin päättyneeksi.¹³¹ Perinteinen jäykkä linjapuolustus oli siis tiensä päässä, ja uudenkaltaista ratkaisua alettiin kehittää.

Suomen puolustusvoimien rauhan ajan historian toisen osan mukaan jo talvella 1944–1945 oli noussut esiin uusi puolustusajattelu, syvyyspuolustus. Syvyyspuolustuksen kantava ajatus oli, että omia voimavaroja ei pitäisi jäykässä puolustustaistelussa suunnata siihen, miten vihollisen läpimurto estetään, vaan siihen miten läpimurto supistetaan. Ratkaisu oli vihollisen

¹²⁹ Kantakoski 1969, s. 357.

¹³⁰ Sundbäck 2006. Teoksessa Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 137.

¹³¹ Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, s. 13.

kuluttaminen siihen saakka, että oma vastahyökkäys alkaa. Vastahyökkäys muodostui siten itse puolustusta tärkeämmäksi.¹³²

Upseerin käsikirjan III osa vuodelta 1953 määrittää uudenlaisen puolustussodankäynnin luonnetta. Syvyyspuolustuksen ajatus oli jo jalostunut alueellisen puolustuksen opiksi. Oppaan mukaan vihollisen sotatoimet ovat entistä liikkuvampia ja niihin liitetty maahanlaskujen ja maihinnousujen käyttö on johtanut vääjäämättä rintamalinjojen katoamiseen ja uuden, aluesodaksi kutsutun taistelun syntymiseen. Puolustukselle määritetään oppaassa kaksi uutta perusvaatimusta: syvyys ja joustavuus. Itse puolustustaistelussa syvyys ja joustavuus mahdollistavat sen, että murto puolustuksessa ei johda koko puolustuksen romahtamiseen. Taaemman puolustuksen ja murron sivuille jääneiden joukkojen taistelulla luodaan edellytykset jo mainitulle ratkaisevalle vastahyökkäykselle. Opas painottaa erityisesti liikkuvuuden ja yllätyksen tärkeyttä pienelle puolustajalle. Nopeat liikkeet tapahtuisivat pääasiassa tiestön ulkopuolella, jossa joukot olisivat suojassa viholliselta.¹³³ Näin ollen puolustuksen uudet perusvaatimukset ovat selvästi vuoden 1944 taisteluissa havaittuja vaatimuksia. Raunion mukaan tällä mallilla pyrittiin vastaamaan sekä yllätyshyökkäyksen että tavanomaisen hyökkäyksen uhkaan.¹³⁴ Hänen mielestään Upseerin käsikirja oli aikaansa edellä, sillä sen kuvaamaan aluejärjestelmään siirryttiin vasta 1960-luvulla.¹³⁵

Itse taistelujen luonnetta kuvataan Jalkaväen taisteluohjesäännössä vuodelta 1968. Vihollisen hyökkäyksen nopeutta ja voimakkuutta korostetaan, samoin panssarijoukkojen käyttöä useissa suunnissa, jopa tietömässä maastossa. Tavoitteena ei olisi ainoastaan puolustuksen lyöminen, vaan tunkeutuminen syvälle puolustajan selustaan. Taistelu tapahtuisi koko puolustuksen syvyydessä, sillä ilmakuljetteisilla joukoilla otettaisiin haltuun tärkeitä maastonkohtia ja näin eristettäisiin puolustajan joukkoja. Myös joukkotuhoaseiden käyttö olisi mahdollista.¹³⁶

Panssarijoukkojen käytön kannalta tapahtui myös muutoksia. Suomalaisen panssarijoukon käyttö perustui Panssariprikaatin koulutusmuistion (1954) mukaan niin sanottuun ”viimeisen iskun taktiikkaan”. Vihollisen panssarivoimien hyökkäystä piti ensin hidastaa ja kuluttaa muilla joukoilla. Vasta tämän jälkeen omat panssarijoukot suunnattaisiin taisteluun vihollisen lyömiseksi.¹³⁷ Tällä tarkoitettiin samankaltaista taistelua kuin alueellisessa puolustuksessa, vaikka alueellinen puolustus ei ennen 1960-lukua Raunion mukaan vielä vakiintunutkaan.

¹³² Sundbäck 2006. Teoksessa Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 139–140.

¹³³ Upseerin käsikirja III osa joukkoja varten, 1953, s. 6-9.

¹³⁴ Raunio 2002d, s. 188–189. Kts. Raunio 2002c, s. 163–164. Raunion mukaan alueellinen puolustus ja yllätyshyökkäykseen varautuminen olivat varautumista Neuvostoliiton uhkaa vastaan.

¹³⁵ Raunio 2002c, s. 177.

¹³⁶ Jalkaväen taisteluohjesääntö 1968, s. 13–14.

¹³⁷ Panssariprikaatin koulutusmuistio. I A 1-1.11.1954, s.1.

Panssarijoukkojen ”viimeinen isku” tarkoittaa siten vastahyökkäystä, jolla murtoon päässyt vihollinen lyödään. Kenttäohjesäännössä vuodelta 1958 tätä samaa vastahyökkäystä eli ”viimeistä iskuä” nimitetään ratkaisutaisteluksi. Ratkaisutaistelussa kaikki voimat keskitetään vihollisen nopeaan tuhoamiseen. Ratkaisutaistelu-ajatusmalli perustuu siihen, että vihollista kulutetaan koko sen hyökkäyksen ajan, eikä sen kanssa sitouduta ratkaisutaisteluihin kuin itsellemme edullisissa olosuhteissa. Tällaisiksi olosuhteiksi määritetään vaikeakulkuinen maasto.¹³⁸ Tällä tarkoitetaan panssarikaluston ja ajoneuvojen kannalta vaikeaa maastoa eli peitteistä metsämaastoa, jossa panssarivaunujen liikettä ja pitkää ampumaetäisyyttä ei voida hyödyntää. Vuoden 1969 Kenttäohjesääntö tarkentaa ratkaisutaistelun kuvausta. Sen mukaan lukumääräisesti heikompi, puolustava osapuoli pyrkii nopeasti paikalliseen ylivoimaan ja keskittää joukot taisteluun vasta lähellä ratkaisuhetkeä. Näillä joukoilla vihollinen lyödään nopeasti ja perusteellisesti ja siten mahdollistetaan joukkojen irrottaminen uusiin tehtäviin.¹³⁹

Tähän taktiikkaan liittyen vakiintui harvan ja tiiviin puolustuksen käsitteet. Puolustuksen tuli olla tiivis vihollisen painopistesuunnassa. Sivustoilla riitti harvaan ryhmitetty puolustus. Sivustojen taistelussa joukkojen aktiivisuutta korostettiin, koska vähemmillä joukoilla piti saada enemmän aikaa. Jotta ”viimeisen iskun” -taktiikan mukainen ratkaisutaistelu olisi mahdollista, tuli puolustajalla olla joukkojen vähyydestä huolimatta käytössään tarpeeksi vahva reservi.¹⁴⁰ Jatkosodassa tällaista reserviä ei ollut, vaan melkeinpä ainoana reservinä toimi Panssaridivisioona.

Mika Huttunen on tutkinut taktiikkaa ja hänen tutkimuksensa mukaan taistelukentän perinteiset elementit ovat tuli, liike ja suoja. Tulella vaikutetaan viholliseen fyysisesti, esimerkiksi tuhoamalla joukkoja. Tulella myös mahdollistetaan omien joukkojen liike. Liikkeellä keskitetään taisteluvoimaa ja luodaan asetelma, jossa vihollinen ei kykene jatkamaan taistelua. Liikkeellä siis suunnataan tulta. Toisaalta liike voi olla myös passiivista, jossa odotetaan vastustajan siirtymistä sellaiseen asetelmaan, että siihen kyetään tulella paremmin vaikuttamaan. Suoja taas vähentää vihollisen tulen vaikutusta omissa joukoissa. Suojakin voi olla passiivista eli panssarin antamaa suojaa tai aktiivista eli liikkeen antamaa suojaa.¹⁴¹ Tämän luokittelun mukaisesti Suomen uudessa puolustusopissa *liikkeen* rooli oli korostunut.

¹³⁸ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1958, s. 58.

¹³⁹ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1969, s. 50.

¹⁴⁰ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1958, s. 80.

¹⁴¹ Huttunen, Mika: Näkökulmia taktiikkaan – Taktiikan käsite ja taktiikan keinot tulkinna kohteena (LUONNOS). Edita Prima Oy, Helsinki 2005, s. 52–56.

Omien puolustavien joukkojen toiminnalla pyrittiin siihen tilanteeseen, että vihollinen olisi lyötävissä omin, ratkaisutaisteluun nopeasti keskitettävien joukoin. Tavoite oli siis muodostaa asetelma, jossa määrällisesti alivoimainen puolustaja kykeni suuntaamaan hetkellisesti keskitetyn ja tilanteessa ylivoimaisen tulivaikutuksen vihollista vastaan ja tämän paikallisen ylivoiman turvin ratkaisevasti lyömään vihollisen joukot.

Jotta puolustajan hyökkäävät joukot voitaisiin keskittää nopeasti ratkaisutaisteluihin, tuli niiden olla nopeasti liikkuvia. Vaatimus liikkuvuudesta korostuu alueellisessa maanpuolustuksessa selkeästi, kun verrataan vanhaan linjapuolustusmalliin. Ongelmana oli tällaisten liikkuvien joukkojen vähyys. Upseerin käsikirja vuodelta 1950 toteaa, että tavallisenkin jalkaväen liikkuvuutta voidaan eri keinoin tilapäisesti lisätä. Kuitenkin varsinaisia liikkuvia joukkoja oli vain niin sanotut kevyet joukot eli jääkärijoukot sekä niille vahvennuksiksi annetut panssarivaunut. Esimerkkinä opas antaa Suomen ainoan panssariprikaatin, jolla on kyky itsenäiseen toimintaan.¹⁴²

Alueelliseen puolustukseen siirtymisen kautta oli Suomessa selvästi siirrytty jatkosodan kaltaisista kohtalaisen staattisista taisteluista liikkuvampaan taistelun kuvaan. Taisteluita tultaisiin käymään syvällä puolustajan selustassakin. Nopean ja häikäilemättömän liikkeen avulla vihollinen pyrki suuntaamaan joukkojaan puolustajan ryhmytyksen syvyyteen, eikä ainoastaan etummaisista joukkoista vastaan. Näin tehdessään vihollinen pakottaisi puolustajan reagoivaan tilaan, jossa hyökkääjä sanelee taistelun ehdot. Tällöin hyökkääjä kykenisi tuhoamaan puolustajan joukot pienissä osissa ilman, että puolustaja kykenisi tehokkaaseen vastarintaan. Suomalainen alueellinen puolustus oli räätälöity nimenomaan tätä uhkaa vastaan. Alueellisen puolustuksen tavoitteena oli minimoida vihollisen liikkeen vaikutus ja näin mahdollistaa oman liikkuvuuden hyväksikäyttö. Periaatekuva alueellisesta puolustuksesta on LIITTEESSÄ 4.

Vaatimus paremmasta liikkuvuudesta ei suoranaisesti koskenut kaikkia joukkoja, sillä vastuualueillaan toimivat alueen omat joukot taistelivat tavanomaisen puolustustaistelun periaatteiden mukaisesti. Niiden kannalta riitti kyky toimia omalla vastuualueellaan maaston kautta ja näin mahdollistaa vihollisen tehokas kuluttaminen ja vastahyökkäyksen edellytysten luominen. Liikkuvuutta vaadittiin ylijohdon alaisuudessa toimivilta reserveiltä, jotka tämän ratkaisevan hyökkäyksen suorittaisivat. Näiden liikkuvuuden piti mahdollistaa nopea siirtyminen omalta alueeltaan hyökkäysalueelle, jossa hyökkäys suoritettaisiin ja vihollinen

¹⁴² Upseerin käsikirja, I osa, 1950, s. 77.

tuhottaisiin. Ongelmana oli toistaiseksi tällaisten liikkuvien joukkojen puute sekä liikkeen hitaus. Nopeimmat joukot eli jääkärit kulkivat yhä polkupyörin.

3.5 Uhkien ja alueellisen puolustuksen tuomat vaatimukset panssarijoukoille

Alueelliseen puolustukseen siirtyminen loi kaikille maavoimien joukoille uudenlaisia suorituskykyvaatimuksia ja tarkennuksia tehtäviin. Taistelut eivät saisi muuttua vuoden 1944 kesän puolustustaisteluiden kaltaisiksi. Aktiivinen ja syvä puolustus veisi vihollisen hyökkäyksen kärjeltä voimat. Samalla vihollisen joukot olisivat levinneenä pitkälle matkalle ja varsinkin huoltoyhteydet olisivat venyneet siten, että joukkojen huoltaminen olisi vaikeutunut. Huollolle olisi tuotettu lisää ongelmia alueellisten joukkojen iskuilla. Tämä kuluttaminen ja lopulta pysäyttäminen loi edellytykset ratkaisutaisteluun, jossa panssarijoukoilla oli keskeinen rooli.

Vaatimuksina panssarijoukoille tuli kyky entistä parempaan liikkuvuuteen. Tämä tarkoitti sekä pitkiä siirtymisiä että taistelunaikaista liikkuvuutta, olihan ratkaisutaistelun onnistumisen edellytyksenä niin nopea isku, ettei vihollinen kykene siihen reagoimaan. Liikkuvuuden lisätarve perustui lähinnä siihen, ettei ratkaisutaistelun taistelukenttää voinut sodan alkuvaiheessa edes tietää, vaan se muodostuisi olosuhteiden, oman ja vihollisen toiminnan yhteistuloksena. Ratkaisutaistelun käynnistämiseen käytettävissä oleva aika oli hyvin rajallinen, eikä tilaisuutta saisi hukata enää otollisten olosuhteiden saavuttamisen jälkeen jalkamarsseihin ja joukkojen hitaaseen keskittämiseen alueelle. Ratkaisutaistelussa hyökkäys ei alkaisi koskaan liian aikaisin. Taisteluun siirtymistä varten joukolla tuli olla myös nopeasti eteen työnnettävä tiedustelu. Tiedustelutieto piti saada ennen kuin hyökkäävä joukko saapuisi taistelualueelle. Tiedustelulla kyettäisiin luomaan edellytykset taisteluosastojen oikea-aikaiselle keskitetylle käytölle.

Jotta kyettäisiin vaadittuun yllätykseen, tuli joukkojen keskittäminen vihollisen lyömiseksi tapahtua vaikean maaston kautta. Panssarijoukon kannalta tämä tarkoitti vaatimusta paremmasta maastoliikkuvuudesta. Vaikka hyökkäys tapahtuisi pienten urien suunnassa peitteisessä maastossa, tuli joukon kyetä nopeaan liikkeeseen vihollisen lyömiseksi. Panssarivaunuilla kyettiin toki liikkumaan vaikeassakin maastossa, samoin kuin polkupyörilläkin jossain määrin. Panssarijoukon liike kuitenkin hidastui auttamatta jalkaväen vauhtiin taistelun alettua. Hyökkäystä jatkaakseen joukon tuli lisäksi hakea hyökkäyksen lähtöasemaan jääneet polkupyörät.

Suurvaltavihollisten mekanisoidessa joukkojaan myös panssarintorjunta korostui. Vihollisen panssarivaunuja ei enää olisi ainoastaan siellä, missä toimi jokin panssarivaunujoukko, vaan myös jalkaväen tukena olisi vähintään tulitukeen kykeneviä jalkaväen kuljetus- ja rynnäkköpanssarivaunuja. Panssarintorjunta ei enää ollut panssarintorjuntajoukkojen tehtävä. Nyt panssarintorjuntaan tuli kyetä lähes kaikilla joukoilla.

Täytyy kuitenkin muistaa, ettei alueellinen puolustus lopullisessa muodossaan tullut käyttöön välittömästi sodan jälkeen, vaan se kehitettiin 1950-luvulla vastaamaan uusiin uhkiin, ja sen muotoutuminen tapahtui 1950- ja 1960-lukujen aikana. Kehityksen suuntaviivat olivat näkyvillä jo 1950-luvun alussa. Panssarijoukkojen kehittämiseksi oli olemassa selkeät syyt ja vaatimukset lähes heti sodan jälkeen. Varsinkin heti jatkosodan jälkeen panssarijoukot olivat ainoita joukkoja, joilla kyettiin reagoimaan yllättäen alkaneeseen hyökkäykseen.

4. PANSSARITAKTIIKKAA ERITYISOLOSUHTEISIIN

”Motto: Me taistelemme menestyksellä vain jos hallitsemme vaikeiden olosuhteiden taktiikan”

Panssariprikaatin koulutusmuistio, 1954.

4.1 Suomalaiset erityisolosuhteet korostuvat

Suomalaisten olosuhteiden korostaminen on yhtä vanha asia kuin suomalainen sotataitokin. Kempin tutkimus Suomalaisen sotataidon kehittyminen vuosina 1918–1924 kuvaa laajasti olosuhteiden vaikutusta suomalaiseen sotataitoon kyseisenä ajanjaksona. Käytännössä suomalaisilla erityisolosuhteilla tarkoitettiin Kempin mukaan sekä ilmastollisia, että maantieteellisiä seikkoja kuten talvi, pimeys, metsä, vesistöt ja maaperä. Varsinkin metsän rooli oli vahvasti esillä tuon aikaisissa kirjoituksissa. Metsät auttoivat puolustajaa, koska hyökkääjä ei kykenisi niissä tehokkaasti liikkumaan eikä niissä voisi käyttää uudenlaisia taisteluvälineitä.¹⁴³ Tärkeimpänä tuon ajan uutena taisteluvälineenä mainittakoon panssarivaunu. Suomalaisen puolustuksen tuli perustua metsätaisteluihin, joissa hyökkääjä ei kykenisi suurenkaan ylivoiman turvin selviytymään voittajana. Täten suomalainen maasto sopi paremmin puolustavalle kuin hyökkävälle osapuolelle. Suomi ei sopinut taistelualueeksi suurille sotajoukoille jo pelkkien maasto-olosuhteiden takia. Toinen korostunut erikoisuus Suomessa oli luonnollisesti talvi.¹⁴⁴

Jatkosodan kokemusten pohjalta suomalaisten olosuhteiden korostaminen lähti uuteen nousuun. Lähes koko suomalainen alueellinen puolustus perustui olosuhteisiin ja niiden hyväksikäyttöön puolustustaistelussa ja ratkaisevissa hyökkäystaisteluissa. Kenttäohjesäännössä vuodelta 1969 todetaan, että olosuhteita tulee aina hyödyntää ja lisäksi taistelumenetelmät, välineet ja organisaatio tulee kehittää sen mukaan.¹⁴⁵ Puolustajan tuli tuntea hyökkääjän kannalta epäedullisten olosuhteiden ominaisuudet ja hyväksikäyttää niitä taistelun jokaisessa vaiheessa ryhmä- ja joukkueetasolta aina ylimpään johtoon asti. Näin toimiessaan ”pienikin laadullisesti korkeatasoinen joukko pystyy taistelukentällä suuriin tekoihin”.¹⁴⁶ Laadullisella ei tässä tapauksessa tarkoiteta kaluston laatua ja määrää, vaan koulutuksen tasoa ja olosuhteiden hallintaa. Tämä voidaan tulkita myös aseteknisen kehityksen vaikutuksen vähättelyksi.

¹⁴³ Kempin 2006, s. 208.

¹⁴⁴ Kempin 2006, s. 209–210.

¹⁴⁵ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1969, s. 52.

¹⁴⁶ Upseerin käsikirja, III osa joukkoja varten, 1953, s. 8–9.

Suomen puolustamisen maantieteellisten tekijöiden vaikutusta alueelliseen puolustukseen arvioidaan 1960-luvun alussa tehdyssä Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla -teoksessa. Sen mukaan Suomen sijainnista johtuvat maasto- ja ilmastotekijät antavat jo yksinään suomalaiselle taktikalle useita erityispiirteitä. Tekijät ovat pääosin samoja kuin Kempin tutkimuksessa esiintuodut tekijät: metsän antama suoja joukoille, pimeys ja talvi. Tosin toisen maailmansodan kokemuksen pohjalta oli nyt otettu huomioon myös, että Suomessa on laajoja alueita, jotka mahdollistavat panssarijoukoin ja maahanlaskuin toteutetut sotatoimet.¹⁴⁷ Aiemmin suomalainen maasto ei ollut sopinut panssarivaunuille, vaan se oli suorastaan estänyt koko aseiden käytön.

Suomalaisten olosuhteiden vaikutusta myös kritisoitiin. Vuonna 1964 majuri Raitasaari, josta vuotta myöhemmin tuli Panssarivaunupataljoonan komentaja, kirjoitti artikkelin Suomen panssarikalustokysymyksestä. Hänen mukaansa ongelmana tuolloin oli, ettei ”meikäläisiä” olosuhteita ole kunnolla missään määritelty. Hän myös toteaa, etteivät Suomen olosuhteet tulisi suurvalloille yllätyksenä, olihan ”eräillä suurvalloilla” olemassa ohjesääntöjä, joissa Etelä-Suomi luokitellaan keskieurooppalaisien olosuhteiden alueeseen.¹⁴⁸ Varsinkin Neuvostoliiton uhkaan liittyen kritiikki lienee paikallaan, sillä olivathan he taistelleet Suomen olosuhteissa talvisodan ja jatkosodan.

Alueellisen puolustuksen taisteluiden tärkein vaihe, ratkaisutaistelu, perustui nimenomaan olosuhteiden hyväksikäyttöön. Aktiivinen maaston ja muiden olosuhteiden hyväksikäyttö ja sotatoimien nopea ja perusteellinen ratkaisu oli hyökkäyksen lopullinen tavoite.¹⁴⁹ Vihollisen puolustuksen murtuessa tavoite oli vihollisen joukkojen täydellinen tuhoaminen. Tämä tapahtuisi takaa-ajona, jolloin vihollisen joukot eivät ehtisi muodostaa uutta puolustusta. Takaa-ajo suoritettaisiin nopeilla moottoroiduilla- ja polkupyöräjoukoilla. Hyökkäyksen alettua mottien selvittäminen ja tuhoaminen jäi muille joukoille.¹⁵⁰ Näin ollen ratkaisutaisteluiden luonne tulisi olemaan jossain määrin samankaltainen kuin jatkosodan hyökkäysvaiheen taisteluosastojen hyökkäyksen luonne.

Panssarijoukot olivat luonnollisesti vastahyökkäyksen keihäänkärki, koska panssarivaunujen tukeman jääkärijoukon tulivoima oli huomattavasti suurempi kuin tavanomaisen jalkaväen. Samalla panssarijoukoilla oli jo olemassa jatkosodasta paljon kokemuksia hyökkäämisestä, olivat ne sitten takaa-ajon kaltaisista syvälle työntyvistä hyökkäystaisteluista, tai murtoon

¹⁴⁷ Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, s. 23–24.

¹⁴⁸ Raitasaari, Reino: Kannattaako Suomen hankkia panssarivaunuja? Panssari n:o 4/1964, s. 14.

¹⁴⁹ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1969, s. 71.

¹⁵⁰ Kenttäohjesääntö, yleinen osa, 1969, s. 77–78.

pääsyyttä vahvaa vihollista päin suunnatuista hyökkäyksistä. Panssarijoukkojakin tuli siten edelleen kehittää nimenomaan hyökkäykselliseen toimintaan ja takaa-ajoon. Sekä joukon organisaatio että taistelumenetelmät tuli perustua viholliselle vaikeiden olosuhteiden hallintaan, kuten aiemmin jo todettiin. Näin ollen panssaritaktiikan kehittämisen suuntaviivat löytyvät myös olosuhteiden hyväksikäytöstä. Suomalaisen panssaritaktiikan tulisi olla panssaritaktiikkaa erityisolosuhteisiin.

Olosuhteiden hyväksikäytöstä panssarijoukon kannalta kerrotaan Panssariprikaatin koulutusohjeessa vuodelta 1953. Sen mukaan koko panssaritaktiikan tuli perustua ”omiin olosuhteisiimme ts niiden tekijöiden äärimmäiseen hyväksikäyttöön, joita voimme hallita, mutta vihollisemme ei”. Oppaan mukaan nämä olosuhteet ovat maasto, ilmasto ja kansan luonne. Kaikkia tekijöitä korostetaan ja ohjeessa todetaan muun muassa, että vihollinen ei ole voinut tottua suomalaiseen maastoon metsineen ja huonoine teineen, eikä ilmastoomme talvineen ja pitkin öineen. Lisäksi samat olosuhteet suosivat yllätystä ja mahdollistavat suomalaisten joukkojen sellaisen nopeuden, ettei vihollinen kykene niiden toimiin mitenkään reagoimaan.¹⁵¹

Olosuhteiden korostaminen on mielestäni kaksiteräinen miekka. Toisaalta Suomen maastoon ja olosuhteiden erityispiirteisiin, kuten pimeyteen ja kylmään totunut joukko varmasti taistelee samoissa olosuhteissa paremmin, kuin niihin totumaton. Näin ollen alueellisen puolustusopin ja taktiikan sitominen tiukasti suomalaisiin olosuhteisiin oli perusteltua. Toisaalta olosuhteiden taakse piiloutuminen on ehdottomasti vaarallista. Jos kaiken lähtökohdaksi on, että modernit asejärjestelmät ja tietynlaiset joukot eivät kykene toimimaan suomalaisissa olosuhteissa, niin tulevassa sodassa tulee varmasti ikäviä yllätyksiä. Näin kävi talvisodassa. Kärjistäen voidaan todeta, että panssarintorjunnan vähättely Suomen metsien takia johti siihen, että sodan alussa jouduttiin tuhansia panssareita vastaan käymään lähes pelkästään metsän suomilla aseilla eli koivuhaloilla.

Toisen maailmansodan jälkeen, kun uusista aseista oli kokemusta, olosuhteiden korostaminen hieman muuttui siihen verrattuna, mitä se oli ennen sotaa. Vaikka olosuhteisiin viitataan lähes jokaisessa oppaassa, niin nyt ei enää tehty liian jyrkkiä johtopäätöksiä olosuhteiden vaikutuksesta. Toisaalta mahdollisen vihollisen sopeutumattomuutta olosuhteisiimme korostettiin mielestäni liialti, sillä varsinkin Neuvostoliitolla oli toisen maailmansodan jäljiltä runsaasti kokemusta niin metsätaisteluista kuin talvitaisteluista. Lisäksi pimeys ”vaihtoi

¹⁵¹ Suomalaista Panssaritaktiikkaa, Panssariprikaatin koulutusohje. E 2 – 8.6.1953, s. 1–2.

puolta”, kun 1960-luvulta lähtien pimeänäkölaitteet yleistyivät. Enää pimeys ei välttämättä ollut sen puolella, jonka oppaissa luki pimeyden olevan erityisolosuhte.

4.2 Panssariprikaatin organisaatio sotien jälkeen

Sotien jälkeen Panssaridivisioonaa ei enää ollut, vaan sen tilalle kehitettiin sodan ajan joukoksi panssariprikaati. Panssariprikaatin sodan ajan kokoonpanoa kehitettiin välittömästi sodan päätyttyä sotakokemusten valossa. Vuonna 1945 Kevyen Prikaatin¹⁵² esikunnan laatimassa muistiossa ilmenee, että kokoonpanoon kuului Päämajan ehdotuksen mukaisesti yksi panssarivaunupataljoona ja kolme jääkäripataljoonaa. Lisäksi prikaatiin kuului esikunta, esikuntakomppania, savutusjoukkue, raskas panssarintorjuntakomppania, raskas kranaatinheitinkomppania, raskas patteristo, panssari-ilmatorjuntapatteri, viestikomppania, pioneerikomppania ja huollon joukot.¹⁵³ Näillä järjestelyillä panssarivaunut ja jääkärit olisivat vihdoin suoraan saman johtajan alaisina.

Vuoden 1955 Harjoitusvahvuus A:ssa¹⁵⁴ panssariprikaatin kokoonpano on edellä mainitun ehdotuksen tapainen, mutta muutoksiakin on tullut. Prikaatiin kuului nyt esikunta, esikuntakomppania, tiedustelukomppania, yksi panssarivaunu- ja kolme jääkäripataljoona, panssari-ilmatorjuntapatteri, panssarintorjuntapataljoona, kranaatinheitinpataljoona, moottoroitu kenttätykistörykmentti, pioneerijoukkoja, viestikomppania ja huollon joukot. Vahvuus prikaatilla oli yhteensä lähes 7000 miestä.¹⁵⁵ Organisaatio on tarkemmin LIITTEESSÄ 5.

Prikaatin organisaatio muistuttaa hyvin läheisesti Panssaridivisioonan organisaatiota, joskin hieman kevennettynä. Jalkaväen ja panssarivaunujen suhde oli nyt 3:1, eli sama kuin esimerkiksi Neuvostoliittolaisessa moottoroidussa jalkaväkidivisioonassa. Taisteluita varten muodostettiin yhä jääkäripataljoonien ympärille taisteluosastot. Aselajit olivat hyvin edustettuna organisaatiossa ja näin joukon kyky itsenäiseen toimintaan lisääntyi, sillä ulkopuolisen avun tarve väheni.

Vuoden 1963 harjoitusvahvuus A:n mukaan panssariprikaatin kokoonpano säilyi lähes samankaltaisena kuin vuoden 1955 kokoonpano, mutta muutamia huomionarvoisia muutoksia

¹⁵² Kevyt Prikaati perustettiin sodan ajan Panssaridivisioonasta rauhan ajan organisaatioksi.

¹⁵³ Kantakoski 1969, s. 309 ja Jukka 1997, s. 11–12. Jukan mainitseman muistion mukaan panssariprikaatin tuli olla kokonaan moottoroitu.

¹⁵⁴ Harjoitusvahvuudet A, 1955, s. 1. Kirjassa esiintyvät tiedot joukkojen kokoonpanosta ja vahvuudesta, sekä sotavarusteista eivät välttämättä ole yhtäpitäviä sodan ajan määrävahvuuksien kanssa. Tämä tulee ottaa huomioon kaikissa tässä tutkimuksessa käytetyissä joukkojen vahvuuksia kuvaavissa oppaissa ja kirjoissa.

¹⁵⁵ Harjoitusvahvuudet A, 1955, s. 36–37.

oli tapahtunut. Jääkäripataljoonien määrää oli muutettu siten, että se oli vuonna 1963 3–5. Kranaatinheitinpataljoona oli poistunut kokoonpanosta ja kranaatinheittimet oli liitetty jääkäripataljooniin. Kevyet heittimet oli liitetty suoraan jääkärikomppanioihin. Jalkaväen tulivoimaa lisäsi myös rynnäkkökiväärien lisääminen jalkaväen aseistukseen. Jääkäripataljoonien aseistuksesta vain pieni osa oli enää kivääreitä toisin kuin vielä vuoden 1955 harjoitusvahvuudessa. Suurimmalla osalla jääkäreistä oli joko konepistooli tai rynnäkkökivääri ja kevyiden konekivääreiden määrä oli myös hieman noussut. Jääkäripataljooniin kuului myös raskaita ja kevyitä sinkoja. Panssarintorjuntapataljoonan kalusto muuttui panssarikauhuista, -nyrkeistä ja panssarintorjuntatykeistä sinkoihin ja ohjuksiin.¹⁵⁶

Panssariprikaatista oli tullut yhä enemmän jalkaväkipainotteinen. Samalla jalkaväen oma tulivoima oli lisääntynyt, kun kranaatinheittimet eivät enää olleet prikaatin alaisuudessa ja automaattiasoiden lukumäärä oli selkeästi noussut. Tulivoima oli kasvanut eniten lyhyille etäisyyksille. Panssarintorjuntakyky oli samalla parantunut, koska toisen maailmansodan aikaiset panssarintorjunta-aseet olivat auttamatta vanhentuneita uusimpia panssarivaunuja vastaan¹⁵⁷ ja varsinkin lähitorjunta-aseistus ei olisi riittänyt pitkäksi aikaa¹⁵⁸. Samalla raskaiden 75mm panssarintorjuntatykkien rajoittuneesta liikkuvuudesta johtunut ongelmallinen tilanne saatiin poistettua. Joukon keventäminen mahdollisti paremman liikkuvuuden varsinkin metsämaastossa.

Tiedustelujoukot on sisällytetty panssarijoukkojen organisaatioon ensimmäistä kertaa vuoden 1955 harjoitusvahvuus A:ssa. Tiedustelukomppaniaan kuului 1955 kolme tiedustelujoukkuetta, joiden kulkuvälineinä oli polkupyöriä, moottoripyöriä ja traktoreita.¹⁵⁹ Aiemmin tiedustelutietoja saatiin vain ylemmältä johtoportaalta tai siinä vaiheessa, kun taistelevien osien kärkiosat törmäsivät viholliseen. Nyt prikaatilla oli kyky suorittaa omaa osin moottoroitua tiedustelua vastualueellaan ainakin kahden uran suunnassa. Tiedustelujoukkojen tulisi olla pääjoukkoja nopeampia, jotta ne pystyisivät liikkumaan pääosien edellä. Tässä mielessä tiedustelukomppania, joka liikkui pääasiallisesti teitä pitkin

¹⁵⁶ Harjoitusvahvuudet A, 1963, s. 3:2.

¹⁵⁷ Sodan ajalta peräisin olevat panssarinyrkit ja -kauhut ovat lähitorjunta-aseita, jotka olivat jatkosodan aikana erittäin tehokkaita. Panssarikauhun läpäisyksi annetaan 10cm, joten se riitti hyvin T-34:ää vastaan, muttei enää esimerkiksi T-54:n etupanssaria vastaan. Panssarinyrkin läpäisy on mallista riippuen 12–20cm. Panssarinyrkkien heikkoutena on lyhyt ampumaetäisyys, 30–100m. 75mm panssarintorjuntatykki, joka oli sodan jälkeen käytössä, läpäisi Kantakosken (1969) mukaan 15cm 500m etäisyydeltä.

¹⁵⁸ Käkälä 1992, s. 262. Panssarinyrkejä hankittiin jatkosodan aikana 18650 kpl. Panssarikauhuja hankittiin 1854 ja niihin 18650 ammusta. Ottaen huomioon sodan ajan kulutus ja sen jälkeinen koulutusikäyttö, sekä aseiden käyttö kaikissa organisaatioissa lähitorjunta-aseina, voidaan todeta määrän olleen vähäinen. Lisäksi uusia ei enää voinut hankkia.

¹⁵⁹ Harjoitusvahvuudet A, 1955, s. 38.

polkupyörillä, ei ehkä ollut paras mahdollinen vaihtoehto, vaikkakin suuri harppaus eteenpäin prikaatin tiedustelukyvyyssä.

Vuoden 1963 Harjoitusvahvuus A:n mukaisessa tiedustelukomppaniassa oli näkyvillä uusien kalustohankintojen tuomat mahdollisuudet. Kompanian kolme tiedustelujoukkuetta kulki yhä lähinnä polkupyörin, mutta nyt käytössä oli entistä enemmän kuorma-autoja pitkiin siirtymisiin sekä enemmän moottoripyöriä nopeaan uran suunnassa tiedusteluun. Komppaniaan oli lisätty panssaritiedustelujoukkue, johon kuului kolmen vaunun tiedustelupanssarivaunujoukkue ja panssarijääkärijoukkue.¹⁶⁰ Nyt tiedustelun kärkeen oli mahdollista saada enemmän tulivoimaa heikon vihollisen lyömiseksi tai vahvemman tulppaamiseksi.

Panssariprikaatin tiedustelun tärkeydestä kirjoittaa Panssarivaunupataljoonan komentajan tehtävässä juuri lopettanut¹⁶¹ everstiluutnantti Eräsaari Panssari-lehdessä vuonna 1965. Tulevassa sodassa nopean ja liikkuvan tiedustelun merkitys korostuu. Eräsaari esittää, että panssaritiedustelujoukkueen yhteyteen olisi mahdollisuuksien mukaan liitettävä joko taistelupanssarivaunujoukkue tai panssaritorjunta-ohjuksia, jotta tiedustelun kärjellä olisi mahdollista tuottaa vihollisen raskaammillekin panssarivaunuille tappioita.¹⁶² Yliluutnantti Visuri kirjoitti 1970 samasta aiheesta artikkelin. Hän vertaa suomalaista panssariprikaatin tiedustelukomppaniaa muun muassa länsisaksalaiseen ja amerikkalaiseen vastineeseen. Visurin mukaan panssaritiedustelujoukkueen toiminta rajoittui aina yhden uran suuntaan.¹⁶³

Panssariprikaatin tiedustelun luominen loi edellytykset prikaatin tehokkaampaan käyttöön varsinkin kohtaamishyökkäyksessä ja takaa-ajossa. Aiemmin tiedustelu tapahtui lähinnä kärjen törmättyä viholliseen. Nyt vihollisesta saatiin ajoissa ennakkovaroitus ja taisteluosastot kykenivät hyökkäämään suoraan koottuna, jos tilanne niin vaati. Aiemmin taistelu aloitettiin kärkijoukkueella, sitten kärkikompanialla ja lopuksi vasta kootusti, varsinkin yhden uran suunnassa hyökätessä. Tiedustelukomppanian lisääminen organisaatioon puhuu myös panssariprikaatin kootun käytön puolesta. Kun prikaatia käytetään koottuna nopeasti muuttuvissa taistelutilanteissa, nimenomaan oman tiedustelun tärkeys korostuu.

Vuonna 1947 julkaistussa Panssarivaunujoukkojen ohjesäännön I osassa mainitaan, että panssarivaunupataljoonassa oli taistelevina joukkoina kolme panssarivaunukomppaniaa,

¹⁶⁰ Harjoitusvahvuudet A, 1963, s. 3:6 ja Eräsaari, Eero: Ajatuksia panssariprikaatin tiedustelusta. Panssari n:o 4/1965, s. 5.

¹⁶¹ Kantakoski 1969, s. 307. Eräsaari toimi Panssarivaunupataljoonan komentajana 29.8.1961–12.6.1965.

¹⁶² Eräsaari 1965, s. 4.

¹⁶³ Visuri, Pekka: Panssaritiedustelu 1970-luvun alkaessa. Panssari n:o 1/1970, s. 4–8.

joissa jokaisessa kolme vaunujoukkuetta ja uutena elementtinä niin kutsuttu suojajoukkue.¹⁶⁴ Panssarivaunukomppaniat olivat kalustollisesti heterogeenisia. Esimerkkinä Kantakoski mainitsee 1.PsvK:n, johon kuului T-34, Stu 40 ja T-26 joukkueet. Vaunumäärä muuttui komppanioissa yhdeksitoista. Joukkueissa oli kolme vaunua, päälliköllä oma vaunu ja yksi vaunu oli tulenjohtoryhmän käytössä. Tulenjohtoryhmän vaunu oli välttämättömyys, sillä jalan etenevä tulenjohtoryhmä ei pysynyt vaunujen perässä, eikä käytössä ollut minkäänlaisia kuljetusvaunuja. Samasta syystä suojajoukkue kulki yhdellä kuorma-autolla tai vaunujen takakansilla.¹⁶⁵

Upseerin käsikirjan III osassa panssarivaunupataljoonan kokoonpanossa on lisäksi vielä niin kutsuttu saattokomppania, johon kuului neljä saattojoukkuetta, joissa oli neljä saattoryhmää.¹⁶⁶ Kyseinen kokoonpano on vahvistettu vuoden 1955 Harjoitusvahvuudet A:ssa vain pienin muutoksin. Sen mukaan panssarivaunupataljoonaan kuului 41 panssarivaunua. Nämä jakaantuivat pataljoonaan siten, että oli kolme 10 vaunun komppaniaa, esikuntakomppanian 3-vaunuinen joukkue, sekä korjauskomppanian 8-vaunuinen niin kutsuttu ”varapsv-osasto”. Vuoden 1955 panssarivaunupataljoonan kokoonpano on LIITTEESSÄ 6.

Sodassa oli opittu, että panssarivaunuja joutui epäkuntoon tuon tuostakin sekä vihollisen toiminnan johdosta että ihan tavallisessa käytössä syntyneiden kalustovaurioiden takia. Lisäksi sodan aikainen kalusto oli jo vanhenemassa käsiin ja vaurioita tuli kaluston kuluneisuuden vuoksi yhä enemmän. Tämän takia varapanssarivaunut olivat jopa välttämättömyys, jotta pataljoona kykenisi ylläpitämään taistelukelpoisuutensa. Minkä mallisia vaunuja varapanssarivaunut olivat, sitä lähdeaineisto ei kerro. Kuitenkin on todennäköistä, että ne vuonna 1955 olivat jo taistelukelvottomiksi todettuja kevyitä sotasaalisvaunuja, joita oli lukumääräisesti paljon.

Huomionarvoista on tulenjohtopanssarivaunun poistaminen komppanioiden vahvuudesta. Nyt panssarivaunukomppanioissa ei ollut enää ollenkaan tulenjohtovoimaa. Kantakoski tulkitsee tulenjohtovaunujen pudottamisen johtuneen nimenomaan taktisten periaatteiden muutoksesta komppaniataktiikasta ”panssarivaunujoukkueilla sotimiseksi”¹⁶⁷. Kuitenkin vuonna 1955 ilmestyneen Jalkaväen taisteluohjesäännön mukaan pataljoonalle alistettua

¹⁶⁴ Panssarivaunujoukkojen ohjesääntö, I osa 1947, Sanoma Oy, Helsinki 1948, liite 5.

¹⁶⁵ Kantakoski 1969, s. 309 ja Jukka 1997, s. 13.

¹⁶⁶ Upseerin käsikirja, III osa joukkoja varten, 1953, s. 28.

¹⁶⁷ Kantakoski 1969, s. 311.

panssarivaunukomppaniaa tulisi käyttää keskitetysti.¹⁶⁸ Vastuu tulenjohdosta oli nyt täysin tuettavalla jalkaväen joukolla. Syy tulenjohton pudottamisesta lienee sittenkin panssarivaunujen käytössä lähinnä tulitukena, eikä Kantakosken mainitsema komppanioiden hajottaminen joukkueiksi ympäri taistelukenttää. Toimiessaan tulituessa erillään esimerkiksi koukkaavasta jalkaväestä ei panssarivaunukomppania voinut tietää tarkkaan jalkaväkijohdajan liikkeitä, joten luonnollisesti silloin ei sopinut myöskään ampua tykistöllä ”sokkona” tietämättä tuettavan joukon tilannetta.

Panssariprikaatin organisaatio oli sodan jälkeen kuin kevennetty versio Panssaridivisioonan organisaatiosta. Kuitenkin huomattaviakin eroja löytyy. Tärkeimpänä uudistuksena lienee jääkärien ja panssarivaunujen saaminen suoraan saman johtajan alaiseksi. Panssariprikaatin uudessa organisaatiossa näkyy selvästi, että se perustui nimenomaan jatkosodan aikaisille taisteluosastoille. Vaikka panssarivaunukomppaniat yhä taistelutilanteessa alistettaisiinkin jääkäripataljoonille, nyt muutama välikäsi jäi pois. Lisäksi edellytykset yhteistoiminnan kehittämiseksi olivat olemassa parempina kuin koskaan. Aiemmin yhteistoimintaa ei aina kyetty kehittämään eri yksiköiden ja johtajien välillä, koska alistussuhteet vaihtelivat paljon.

Vaikka panssariprikaatin koko oli paljon Panssaridivisioonaa pienempi, oli aselajijoukkoja runsaasti. Panssarivaunu- ja jalkaväkihahvuudetkaan eivät huomattavasti hävinneet Panssaridivisioonalle. Jääkärien määrä oli vuonna 1955 kolme pataljoonaa ja lisäksi panssarivaunupataljoonan kokoonpanoon kuuluneet noin kaksi komppaniaa moottoroitua suojajalkaväkeä. Jalkaväen määrässä oli siis säilytetty jatkosodassa hyväksi havaittu määrä. Panssarivaunun rooli olikin yhä pelkästään tukevan aseensa asema. Jääkärit muodostivat panssariprikaatin taisteluvoiman eivätkä panssaroidut ajoneuvot.

Verrattaessa panssariprikaattia esimerkiksi neuvostoliittolaisiin mekanisoituihin divisiooniin on ero huomattava jo pelkästään panssarikaluston määrässä. Neuvostoliittolaiseen mekanisoituun divisioonaan kuului 1946 yli 250 panssarivaunua ja rynnäkkötykkiä ja panssaridivisioonaan yli 330.¹⁶⁹ Neuvostoliittolainen mekanisoitu divisioona oli nimenomaan panssarein vahvennettu jalkaväen yhtymä kuten suomalainen panssariprikaatikin. Panssariprikaatiin kuului 1955 vain panssarivaunupataljoonan 41 panssarivaunua! Tämä seikka kannattaa ottaa huomioon, kun puhutaan panssariprikaatista nimenomaan panssarijoukkona.

¹⁶⁸ Jalkaväen taisteluohjesääntö, II osa: Pataljoonan taistelu, 1955. Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1955, s.128.

¹⁶⁹ Kulomaa 2004, s. 153.

Panssarivaunupataljoonan kannalta tapahtui suuria muutoksia sitten jatkosodan. Jatkosodassa panssarivaunujoukkueiden ja komppanioiden kalusto oli lähinnä sitä, mitä saatavilla oli. Raskas panssarivaunujoukkue käsitti kaksi vaunua, tavallinen T-26 joukkue viisi ja rynnäkkötykkikomppanian joukkue kolme. Nyt määrät yhdenmukaistettiin, kun osa kalustosta poistettiin käytöstä. Samoin erillään oleva rynnäkkötykeistä koostuva osasto lakkasi olemasta ja rynnäkkötykit sijoitettiin panssarivaunupataljoonaan. Tämä muutos vaikuttaa järkevältä, sillä rynnäkkötykkien ja panssarivaunujen käyttö ei eronnut suomalaisessa panssaritaktiikassa toisistaan kuten toisen maailmansodan Saksassa. Toisaalta huollon kannalta oltiin sellaisessa tilanteessa, että panssarivaunukomppaniaankin kuului entistä kirjavampi kalustomäärä. Samoin komppanian käyttöön tuli erityispiirteenä mukaan joukkueiden täysin toisistaan poikkeavat suoritusarvot. Vanhan T-26 -vaunun ominaisuudet eivät vastannut miltään osin esimerkiksi Stu 40 -vaunun ominaisuuksia. Ajateltaessa komppanian koottua käyttöä tämä oli suuri haaste.

Sodan jälkeinen uusi kokoonpano viittaa komppanian kootun käytön ajatteluun. Komppanian oma suojajoukkue hoitaisi niitä tehtäviä, joihin ennen tarvitsi tuettavan jalkaväkijoukon, tässä tapauksessa jääkäripataljoonan jalkaväkeä. Samaa johtopäätöstä puoltaa hetkellinen tulenjohtopanssarivaunun lisääminen komppanian organisaatioon, sillä se on nimenomaan komppanian päällikön työkalu epäsuoran tulen ohjaamiseksi. Toisaalta lähes kaikissa sodan jälkeen ilmestyneissä Panssari-lehden kirjoituksissa ja vuonna 1954 ilmestyneessä panssaritaktiikkaa käsittelevässä Panssariprikaatin koulutusmuistiossa toiminta perustui lähinnä vaunujoukkueen käytölle jääkärikomppanian tukena.

Panssarivaunupataljoonan uusi organisaatio mahdollisti teoriassa pataljoonan kootun käytön tietyissä tilanteissa. Pataljoona ei sinällään enää ollut riippuvainen ulkopuolisesta jalkaväen tuesta, sillä olihan komppanioilla omat joukkueet suojamiehiä ja pataljoonalla oma komppania. Kuitenkaan pataljoonan koottua käyttöä ei viety ajatusta pidemmälle vielä pitkään aikaan, sillä prikaatin taistelun katsottiin vielä pitkään perustuvan taisteluosastojen taisteluun. Pataljoonan koottua taistelua alettiin tutkia vasta myöhemmin.

4.3 Kalustomurheita ja -hankintoja

Sodan jälkeen Suomella oli aikaisempaan nähden kohtalaisen runsas määrä panssarikalustoa. Kalusto oli kuitenkin erittäin kirjavaa. Uusinta ja parasta kalustoa olivat Saksasta hankitut rynnäkkötykit ja panssarivaunut sekä muutama T-34/85. Suuri osa kalustosta oli kuitenkin jo sodan aikana vanhentunutta Vickers- ja T-26 -kalustoa, jonka taisteluarvo oli todettu jo 1944

lähes olemattomaksi. Tuolloin panssariprikaatin kaksi panssarivaunupataljoonaa oli varustettu pääosin juuri tällä kalustolla.¹⁷⁰

Uusimmat vaunut, eli Stu 40 -rynnäkötykit säilyivät pääkalustona aina uusien panssarivaunujen hankintaan asti 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa. Niiden taisteluarvo oli jatkosodassa todettu hyväksi. Siitä oli osoituksena niiden tuhoamien neuvostoliittolaisten panssareiden määrä.¹⁷¹ Kuitenkin vaunut vanhenivat 1950-luvulle tultaessa, sillä muualla panssarikaluston kehitys meni nopeasti eteenpäin. Näin ollen ”Sturmin” mahdollisuudet uusia panssarivaunumalleja vastaan huononivat koko ajan. Lisäksi vaunut yksilöinä vanhenivat, eikä uusia varaosia enää kyetty sodanjälkeisestä Saksasta hankkimaan. Tämä johti vanhojen panssareiden käyttöön koulutuksessa ja parempien vaunujen säästämiseen kulutukselta. Näin sodan ajan joukoille jäi paras kalusto, mutta koulutus sen käytöstä annettiin vanhalla kalustolla, joka ei tekniikaltaan eikä muiltakaan toiminnoiltaan vastannut oikeaa kalustoa.¹⁷²

Suomalaisen panssarikaluston määrä vuosina 1945–1959 on LIITTEEN 7 ensimmäisessä taulukossa. Panssarikaluston määrä laski huomattavasti koko 1950-luvun ja jouduttiin tilanteeseen, jossa vanhalla kalustolla ei pian kykenisi vastaamaan mahdollisen tulevan sodan taistelukentän haasteisiin.

Tilanne helpottui vasta vuonna 1957, kun päätettiin hankkia Englannista uutta kalustoa. Vaikka hankittu kalusto olikin kunnoltaan suomalaiseen kalustoon verrattuna parempaa, ei se silti ollut modernia. Ensin hankitut Charioteer-vaunut olivat toisen maailmansodan aikaisten Cromwell-vaunujen rungolle rakennettuja. Vaunujen panssarointi oli vaatimatonta, mutta niiden tykki todettiin tehokkaaksi. Charioteerien hankinnat saatiin päätökseen 1960. Charioteer-vaunuja käytettiin Suomessa panssarintorjuntaan eikä panssarivaunupataljoonan sodan ajan kalustona. Niillä pyrittiin ratkaisemaan ”panssarinkaukotorjuntaan” soveltuvien aseiden puutteesta johtuva ongelma.¹⁷³

Englannista hankittiin myös Comet-vaunuja 1960–1961. Cometien hankinta lisäsi jälleen panssarikaluston määrää huomattavasti, mutta niitä ei ollut suunniteltu käytettäväksi taistelutehtäviin. Syy tähän oli pääaseen huono läpäisy. Vaunut menivät koulutuskalustoksi Charioteerien säästämiseksi. Cometeja yritettiin kehittää Suomessa edelleen lisäämällä niihin tehokkaampi aseistus, jolloin ne soveltuisivat Charioteerien tapaan

¹⁷⁰ Kantakoski 1969, s. 326–327. Kantakoski on toiminut kouluttajana tällä kalustolla, joten hänellä on myös omakohtaisia kokemuksia kaluston kyvystä.

¹⁷¹ Kantakoski 1998, s. 442. Rynnäkötykeillä tuhottiin 87 vaunua omien tappioiden ollessa 8 vaunua.

¹⁷² Muikku – Purhonen 2003, s. 12–13.

¹⁷³ Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, s. 36.

panssarintorjuntapanssarivaunuiksi. Suunnitelmissa ei edetty prototyypistä pidemmälle, koska kokeet eivät onnistuneet.¹⁷⁴

Hankituilla 41¹⁷⁵ Charioteerilla kyettiin aseistamaan kaksi vuoden 1963 Harjoitusvahvuus A:n mukaista panssarintorjuntavaunupataljoonaa. Pataljoonaan kuului kahden panssarintorjuntavaunukomppanian lisäksi esikuntakomppania ja sinkokomppania. Vaunuja pataljoonissa oli 18 ja nämä jakaantuivat kahden komppanian kolmeen joukkueeseen.¹⁷⁶ Panssarintorjuntapataljoonat eivät kuuluneet panssariprikaatin kokoonpanoon, vaan ylemmän johdon komentoon. Näin ollen panssarintorjuntavaunuilla ei ollut panssariprikaatin käytön kannalta suoranaisesti merkitystä.¹⁷⁷

Panssariprikaatin kannalta kalustotilanne helpotti vasta neuvostoliittolaisten T-54 -vaunujen hankinnan myötä. Ensimmäiset T-54:t saapuivat Suomeen 1959. T-54 oli ensimmäinen toisen maailmansodan jälkeen valmistettu panssarivaunumalli, jota Suomeen hankittiin.¹⁷⁸ Vuonna 1962 T-54 arvioitiin Suomen ainoaksi käyttökelpoiseksi panssarivaunumalliksi, jolla oli myös taisteluarvoa.¹⁷⁹ T-54 -vaunujen hankinnan myötä muu panssarivaunukalusto kyettiin siirtämään koulutuskäyttöön ja lopulta poistamaan kokonaan käytöstä. Vuonna 1962 hylättiin kaikki muut toisen maailmansodan mallit paitsi Stu 40. Rynnäkkötykit säilyivät käytössä vielä vuoteen 1966, jonka jälkeen niille löydettiin uutta käyttöä asepesäkkeinä.¹⁸⁰

1960-luvusta tuli panssariprikaatin kalustotilanteen kannalta hyvä vuosikymmen. T-54 -kaluston lisäksi toisen maailmansodan aikaiset Landsverk Anti II -ilmatorjuntapanssarivaunut kyettiin korvaamaan neuvostoliittolaisilla ZSU-57-2 -vaunuilla. Panssarivaunumäärän lisääminen oli 1960-luvulla yksi tärkeimmistä tavoitteista.¹⁸¹ 1960-luvun alussa hankittiin uusia teloin liikkuvia tykinvetäjiä ja kevyitä, uintikykyisiä PT-76 -vaunuja, joita Suomessa käytettiin tiedustelupanssarivaunuina panssaritiedustelukomppaniassa. Vuonna 1963 maahan tuli ensimmäiset 15 BTR-50PK -miehistönkuljetusvaunua. Panssarivaunupataljoonan panssarijalkaväen sekä panssaritiedustelujoukkojen mekanisointiin käytettiin BTR-50 -

¹⁷⁴ Muikku – Purhonen 2003, s. 13.

¹⁷⁵ Kts. taulukko 2 liitteessä 7.

¹⁷⁶ Harjoitusvahvuudet A, 1963, s. 6:32.

¹⁷⁷ Eräsaari, Eero: Suomalainen panssaritaktiikka. Panssari n:o 2/1962, s. 9 ja Jukka 1997, s. 17–19. Panssarintorjuntavaunupataljoonaa käytettäisiin sen tukeman prikaatin puolustuksen lujittamiseksi. Pataljoonalla luotaisiin tulppa vihollisen painopisteessä ja näin mahdollistettaisiin reservien käyttö vihollisen tuhoamiseksi. Jukan mukaan joukkoa ehdotettiin kuuluvaksi panssariprikaatin organisaatioon, mutta hyväksyty organisaatio ei sitä sisältänyt.

¹⁷⁸ Muikku – Purhonen 2003, s. 13 ja Kantakoski 1969, s. 344.

¹⁷⁹ Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, s. 34.

¹⁸⁰ Muikku – Purhonen 2003, s. 13.

¹⁸¹ Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, s. 34.

vaunuja. Niitä hankittiin lisää samalla, kun ostettiin T-55-vaunuja vuosina 1965–1967.¹⁸² Nyt panssarivaunupataljoonan kaikkien taistelevien joukkojen liikkuvuus saatiin samalle tasolle niin maastossa kuin maantielläkin.

Panssarivaunukalusto saatiin laadullisesti ajan tasalle 1960-luvun hankinnoin. 1950-luvun synkkä kaluston laadun ja määrän alamäki saatiin pysäytetyksi. Määrällisesti panssarikaluston hankinnat eivät vielä kuitenkaan mahdollistaneet panssarijoukkojen määrän lisäämistä ellei panssarintorjuntavaunupataljoonia sellaiseksi laskettu. Kantakoski arvioi vuonna 1969, että tehokkaan puolustustaistelun käyntiin Suomi tarvitsisi 700–1000 panssarivaunua.¹⁸³ Luku vaikuttaa varsin suurelta, mutta kun vertaa lukua Neuvostoliiton panssarijoukkoihin, saadaan tuolla määrällä aseistettua vähän yli yksi moottoroitu jalkaväkidivisioona. Varsinkin panssarivaunupataljoonan panssarikaluston ansiosta pataljoonan taisteluarvo ja iskukyky kehittyivät huomattavasti. Sen lisäksi, että uudella kalustolla voitiin jälleen taistella jopa menestyksellä vihollisen panssareita vastaan, liikkuvuus kehittyi myös huomattavasti.

4.4 Kysymys liikkuvuudesta

”Suomalaisten jääkärien perinteellinen liikuntaväline on ollut polkupyörä. Ottaen huomioon panssarivaunujen lisääntyneen nopeuden on polkupyörä nykyisin jo jonkin verran liian hidas.”

Everstiluutnantti Eero Eräsaari, Panssarivaunupataljoonan komentaja, 1964.

Alueelliseen puolustukseen siirtyminen aiheutti panssariprikaatissa tarpeen paremmalle liikkuvuudelle. Käsittelen liikkuvuutta tässä tutkimuksessa kahtena eri kokonaisuutena. *Taktisella liikkuvuudella* tarkoitetaan kykyä liikkua taistelun aikana. Tällöin joukko voi olla myös vihollisen tulituksen alaisena. Liike tapahtuu yleensä teiden suunnassa, mutta taisteluihin liittyen liike suunnataan yleensä maaston kautta. Näin vaatimuksena on myös hyvä maastoliikkuvuus. *Operatiivisella liikkuvuudella* tarkoitetaan kykyä siirtyä pitkiä matkoja esimerkiksi ryhmitysalueelta taistelualueelle. Tällöin matkaa saattaa kertyä jopa satoja kilometrejä ja liike tapahtuu lähinnä maanteitä pitkin. Operatiiviseen liikkuvuuteen sisältyy myös kuljetusmahdollisuus rautateitse.

¹⁸² Muikku – Purhonen 2003, s. 13–14.

¹⁸³ Kantakoski 1969, s. 357.

Panssarivaunupataljoona

Panssarivaunupataljoonan liikkuvuus perustui luonnollisesti panssarivaunuihin. Panssarivaunut kykenevät taistelun aikana liikkumaan myös tiestön ulkopuolella. Sodan aikaisen panssarikaluston liikkuvuus ei tosin ollut tiestön ulkopuolella niin hyvä kuin 1960-luvulla hankittujen uudempien vaunujen.¹⁸⁴ Teitä pitkin siirryessään panssarivaunujen nopeus ei ole yhtä hyvä kuin kuorma-autoilla, mutta kuitenkin parempi kuin polkupyörin siirtyvillä jääkäreillä. Näin ollen panssarivaunujen operatiivinen liikkuvuus oli parempi kuin jääkäreillä. Taktinen liikkuvuus oli myös parempi kuin pyöräilevän tai jalan taistelevan jääkärin. Jalan liikkuvat jääkärit tosin kykenevät liikkumaan myös sellaisessa maastossa, joka ei panssarien liikettä mahdollista. Panssarivaunujen panssarointi mahdollistaa nopean liikkumisen myös tulen alla.

Jatkosodan kokemusten pohjalta panssarivaunupataljoonan organisaatioon lisätyt suoja- ja saattojalkaväki synnyttivät vaunujoukkojen liikkuvuuden kannalta ongelman. Panssarijalkaväelle ei ollut mitään keinoa luoda panssarivaunujen liikkuvuutta kaikissa olosuhteissa. Alun perin ratkaisuna oli suojamiesten sijoittaminen suojattavien panssarivaunujen takakansille, joista he jalkautuisivat suorittamaan suojaustehtävänsä taisteluissa.¹⁸⁵ Operatiivisen liikkuvuuden takaamiseksi suojamiehille oli myös kuorma-autot.¹⁸⁶ Näin ollen suojamiehet pääsivät nopeasti taistelualueelle moottoriajoneuvoilla, minkä jälkeen he liikkuivat vaunujen takakansilla tai hiihtohinauksessa¹⁸⁷ panssarivaunujen nopeudella. Kun taistelu alkoi, suojamiehet joutuivat kuitenkin taistelemaan jalan, jotta panssarivaunu kykeni toimimaan ja jotta suojamiehet kykenivät suorittamaan vaunujen lähisuojaustehtävän. Tästä johtuen panssarivaunujen liikkuvuus rajoittui, sillä muutoin suojamiehet olisivat jääneet vaunuista jälkeen.

Saattomiesten osalta oli samankaltaisia ongelmia. Saattomiehet kulkivat aluksi kuorma-autoilla ja taistelun aikana joko jalan tai suksin.¹⁸⁸ Näin ollen panssarivaunupataljoonan varsinaiseksi jalkaväkivoimaksi tarkoitettu saattokomppania ei kyennyt taistelun aikana liikkumaan panssareiden nopeudella.

¹⁸⁴ Panssarivaunujen liikkuvuutta voidaan mitata hyvin tehopainon (hevosvoimia/tonni) avulla. Toki muitakin vaikuttavia tekijöitä on, kuten ohjainlaitteet ja tela- ja kannatinlaitteet, mutta tulee ottaa huomioon jälkimmäisten kehittyminen tekniikan kehittymisen ohessa. Esimerkiksi Stu 40:n tehopainosuhte on 12,5 ja T-54:n 14,44.

¹⁸⁵ Ehrnrooth, Adolf: Panssarivaunujen saattomiehet. Panssari n:o 4/1953, s. 4–5.

¹⁸⁶ Jukka 1997, s. 17.

¹⁸⁷ Aatolainen, Jaakko: Tarvitsemme jalkaväkipanssarivaunuja. Panssari n:o 3/1962, s. 9.

¹⁸⁸ Harjoitusvahvuudet A, 1955, s. 38.

Suoja- ja saattomiehet olivat täten se osa panssarivaunupataljoonaa, joka lopulta ratkaisi pataljoonan liikkuvuuden. Panssarivaunut eivät kyenneet varsinkaan peitteisessä maastossa täysin itsenäiseen toimintaan ilman minkäänlaista jalkaväen tukea, koska silloin ne olivat vihollisen panssarintorjuntamiehille helppoja kohteita.¹⁸⁹ Ongelmallinen tilanne ratkesi vasta BTR-50PK -miehistönkuljetusvaunujen hankinnan yhteydessä, kun panssarivaunupataljoonan jalkaväki kyettiin kokonaan nostamaan teloille. Panssarivaunuja suojaava jalkaväki ei näin ollen enää ollut panssarivaunujen käyttöä rajoittava hidaste taisteluiden alettua.

Jääkäripataljoonat

Jääkäripataljoonat muodostivat vielä koko 1960-luvun panssariprikaatin tärkeimmän taisteluvoiman. Jääkäripataljoonien kannalta liikkuvuus oli välittömästi sodan jälkeen sidottu polkupyöriin. Näin ollen Suomen nopeimmat joukot kulkivat yhä juuri niin nopeasti kuin jääkäri pyörällään pääsi, sillä muiden aselajien, panssarivaunut mukaan luettuna, piti sopeutua jääkärien nopeuteen. Vuonna 1949 annetun vaatimuksen mukaan panssariprikaatin tuli olla tulivoimainen, iskukykyinen, nopea ja maastokelpoinen.¹⁹⁰ Vaatimus nopeudesta aiheutti selkeästi tarpeen myös jääkärien moottoroinnille.

1950-luvulle asti jääkärien liikkuvuuden kehittämisen painopiste oli pitkissä siirtomarsseissa.¹⁹¹ Yksi tapa operatiivisen nopeuden lisäämiseen olivat heittokuljetukset. Tällöin joukko siirrettiin toiminta-alueelle osa kerrallaan kuorma-autoilla. Heittokuljetukset perustuvat käytettävissä olevien kuorma-autojen määrään.¹⁹² Heittokuljetusten heikkoutena on luonnollisesti hitaus, sillä kuljettava joukko joutui ajamaan takaisin hakemaan seuraavaa osastoa. Tällöin suuri osastomäärä lisäsi kuljetuksiin käytettyä aikaa. Heittokuljetukset eivät siten olleet lopulta kovin hyvä ratkaisu, vaikka nopeuttivatkin joukon siirtoa polkupyörän nopeudesta. Samalla joukon voimia säästyi itse taisteluihin, kun ei ensin tarvinnut polkea jopa satoja kilometrejä.

Vuonna 1961 Pääesikunta antoi käskyn kaikkien prikaatien liikkuvuuden lisäämisestä polkupyörä- ja traktoritasolle. Panssariprikaatin jääkäripataljoonat kuitenkin päätettiin varustaa kuorma-autoilla, joissa oli polkupyöriä varten kuljetustelineet.¹⁹³ Vuoden 1963 harjoitusvahvuudessa ei jääkäripataljoonilla vielä kuitenkaan ole muita kuljetuskykyisiä

¹⁸⁹ Aatolainen 1962, s. 9. Kts. Ehrnrooth 1953, s. 4. Panssarivaunujen kykyä taistella ilman jalkaväkeä pidettiin todella huonona, varsinkin suomalaisessa peitteisessä maastossa.

¹⁹⁰ Jukka 1997, s. 24.

¹⁹¹ Jukka 1997, s. 29.

¹⁹² Jukka 1997, s. 24–25.

¹⁹³ Jukka 1997, s. 25.

ajoneuvoja kuin 24 maastokuorma-autoa. Ne jakautuvat komppanioihin siten, että jokaisessa jääkärikomppaniassa on kuusi ajoneuvoa.¹⁹⁴

Jääkäripataljoonien varustaminen maastokelpoisilla kuorma-autoilla ei kuitenkaan tuonut tarpeeksi suurta lisää joukon liikkuvuuteen, sillä huolto ja muut tukiosat kulkivat yhä ottoajoneuvoilla, joilta puuttui maastoliikkuvuus lähes kokonaan. Tämä ongelma ratkaistiin maataloustraktoreilla. Traktoreilla saavutettiin tarvittava maastoliikkuvuus ainakin jääkärikomppanioiden raskaille aseille ja kranaatinheitinkomppanioille. Vaikka traktorien nopeus ei häävi ollutkaan, jääkärit liikkivat pitkät matkat kuorma-autojen heittokuljetuksin ja taistelussa polkupyörin. Näin ollen traktoreilla saavutettiin riittävä liikkuvuus.¹⁹⁵ Panssariprikaatin jalkaväen kehitystä tutkineen kapteeni Jukan mukaan näilläkin järjestelyillä prikaatin liikkuvuus oli yhä samalla tasolla tavanomaisten jalkaväen prikaatien kanssa.

BTR-50PK -vaunuilla varustettuna panssarivaunupataljoona oli saavuttanut ja tarpeellisen taktisen ja operatiivisen liikkumiskyvyn nopeita operaatioita varten. Panssariprikaatin käytön kannalta jääkärien polkupyöriin perustunut liike oli yksinkertaisesti riittämätön. Nopealiikkeisen panssarivaunupataljoonan kehittämisen yhteydessä jääkäripataljoonien kehittämiseen eivät resurssit toistaiseksi riittäneet. Näin koko panssariprikaatin kyky nopeisiin ratkaisutaisteluihin oli yhä lähes samalla tasolla kuin toisessa maailmansodassa varsinkin, kun panssarivaunupataljoonan itsenäistä käyttöä ei taktikassa tunnettu, vaan panssarit alistettiin jääkärien tulitueksi.

Tästä johtuen jääkäripataljoonien mekanisointi oli ainoa tapa vihdoin luoda se taktinen liikkumiskyky koko prikaatille, jota alueellisen puolustuksen oppi siltä vaati. Jukan mukaan ensimmäinen askel jääkäripataljoonien mekanisoinnille oli jo vuonna 1951 esitetty panssaroitujen maastoautojen hankkimisesta jääkäreille. Aloite kuitenkin tyrehtyi resurssien puutteeseen. Jääkäripataljoonien varustaminen miehistönkuljetusajoneuvoilla jäi kuitenkin elämään. 1960-luvulla oli lopulta havahduttu siihen, etteivät panssariprikaatin tärkeimmät joukot voineet enää liikkua vain polkupyörin ja traktorein.¹⁹⁶ Valitettavasti mekanisoinnin tarpeeseen ei kyetty vielä 1960-luvulla vastaamaan. Kehitys kulki eteenpäin vasta 1971, kun ensimmäiset BTR-60PB -miehistönkuljetusvaunut hankittiin.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Harjoitusvahvuudet A, 1963, s. 3:11.

¹⁹⁵ Jukka 1997, s. 26.

¹⁹⁶ Jukka 1997, s. 30.

¹⁹⁷ Muikku – Purhonen 2003, s. 14.

Aselajijoukot

Aselajijoukkojen kannalta liikkuvuudessa ei ollut niin akuuttia ongelmaa kuin jääkäripataljoonilla. Aselajijoukkojen pääosille riitti hyvä tieliikkuvuus. Pääosa panssariprikaatin joukoista oli moottoroitu jo 1955 mennessä.¹⁹⁸ Moottorointi tarkoittaa tässä tapauksessa kuorma-autoja, joilla ei ole maastoliikkuvuutta. Ainoastaan panssari-ilmatorjuntapatterilla oli hyvä maastoliikkuvuus, sillä sen kalusto oli teloilla liikkuvaa. Myöhemmin panssari-ilmatorjuntavaunut liitettiin panssarivaunupataljoonaan.¹⁹⁹

Ongelman muodosti lopulta vain panssarintorjuntapataljoonan, panssaripioneerien ja panssaritiedustelun joukot, joiden liikkuvuuden tuli olla sama kuin hyökkäävien joukkojen. Tämäkin ongelma oli varsin pieni, sillä jääkärien toimiessa jalan ja polkupyörin ei niitä välittömästi tukevien aselajienkaan tarvinnut kyetä niitä parempaan liikkuvuuteen. Ainoastaan panssaritiedustelukomppanian liikkuvuuteen tuli muutos BTR-50 ja PT-76 -vaunujen myötä. Kaluston vähyyden takia panssaritiedustelukomppanian vaunuista osa siirtyi panssarivaunupataljoonan käyttöön.²⁰⁰

4.5 Yhteistoimintaa 1950-luvulla

”Jääkärijoukon tehtävänä hyökkäyksessä on ensi kädessä vihollisen tuhoaminen. Panssarivaunu raivaa tien lähitaisteluetäisyydelle jääkärijoukolle tukien sitä täten tehokkaasti vihollisen tuhoamisessa. Tämän tehtävän suorittaa panssarivaunu tuhoamalla tarkalla tykinlaukauksella oman jääkärijoukon hyökkäystä estävän vihollisen suora-ammunta-aseet ja pitämällä tykki- ja pikakiväärituloella vihollisen matalana pyrkien sen tuhoamiseen.”

Eversti Adolf Ehrnrooth, Panssarirykmentin komentaja, 1953.

Yllä oleva kuvaus panssarivaunujen ja jääkärien yhteistyöstä kertoo hyvin sodan jälkeisen panssarijoukon yhteistoiminnan perusteet. Tämän toimintatavan juuret olivat toisen maailmansodan sotakokemuksissa ja jalkaväkikeskeisessä panssarivaunujen käytössä. Välittömästi jatkosodan päätyttyä panssaritaktiikassa ei tapahtunut muutoksia, vaan se perustui yhä panssarivaunukomppanialla vahvennetun jääkäripataljoonan taktiikkaan.²⁰¹ Panssarijoukon taktiikka perustui panssarivaunujen ja jalkaväen väliseen yhteistoimintaan. Talvi- ja jatkosodan kokemusten pohjalta vain onnistunut yhteistoiminta johti voitokkaaseen

¹⁹⁸ Harjoitusvahvuudet A, 1955, s. 37.

¹⁹⁹ Harjoitusvahvuudet A, 1963, s. 3:2.

²⁰⁰ Jukka 1997, s. 18. Panssaritiedustelupataljoonasta poistettiin seitsemän vaunua. Ne sijoitettiin panssarivaunupataljoonan suojamiehille, koska suojamiehet tarvitsivat niitä kipeämmin kuin tiedustelijat.

²⁰¹ Kauppinen, Erkki: Suomalaisen panssaritaktiikan kehityksestä. Osa 2. Panssari n:o 2/2005, s. 19.

taisteluun. Toisen maailmansodan jälkeen yhteistoimintaan liittyi kolmas osapuoli panssarivaunujen ja jääkärien rinnalle: panssarijalkaväki. Panssarivaunukomppanioiden suojamiesten avulla jääkärien tehtävä selkiintyi, koska niiden ei enää tarvinnut omin toimenpitein suojata panssarivaunujen toimintaa. Samalla panssarivaunuille saatiin niiden tarvitsema jalkaväen suoja, jotta ne kykenivät taistelemaan irrallaan jääkäreistä.²⁰²

Everstiluutnantti Paavola kirjoitti neljäosaisen artikkelisarjan panssaritaktiikasta vuosina 1952–1953. Hän toimi tuolloin Panssarivaunupataljoonan komentajana. Sodassa hän oli myös toiminut Panssaripataljoonan komentajana. Kantakosken mukaan Paavola kiinnitti komentajana toimiessaan erityistä huomiota taktiikkaan.²⁰³ Paavolan mukaan vahvan tykistön ja panssarivaunujen tukema jalkaväki kykenee murtamaan vihollisen puolustuksen, oli se kuinka vahva tahansa. Panssarivaunun tehtävä on täten jääkärien tukeminen tulellaan. Paavolan mukaan jääkärien hyökkäyksen tukemiseksi on kaksi erillistä tukemistapaa. Ensimmäinen on tulitukiportaana toiminta. Tulitukiporras tukee jääkärien taistelua kiinteistä tuliasemista. Se pysyi paikoillaan, jolloin jääkärien edettyä kauemmas tulituen mahdollisuudet olivat heikommät. Toinen tukemistapa on tukea taistelua jääkärien ryhmyksessä. Jotta hyökkäävä jalkaväki saisi mahdollisimman suuren tulituen, panssarintorjuntatykit olisi sijoitettava tulitukiportaaseen ja panssarivaunut hyökkäisivät jääkärien ryhmyksen tasalla joko ryhmyksen sisällä tai siitä erillään. Jos panssarintorjuntatykkejä ei ollut käytössä, tuli panssarivaunut jakaa tulitukiportaaseen ja jääkärien tueksi. Kun tulituessa olevat vaunut eivät enää kyenneet tulitukeen, ne liittyvät jalkaväen yhteyteen.²⁰⁴

Paavola käsitteli artikkelisarjassa myös panssarivaunujen ja suojamiesten välistä yhteistoimintaa. Suojamiesten tehtäviksi hän luetteli panssarivaunujen opastamisen, yhteydenpidon panssarivaunujen ja jääkärien välillä, miinoitusten raivaamisen, maalien osoittamisen panssarivaunuille, leirialueiden valmistelun ja suojaamisen sekä panssarivaunujen huollon tukemisen. Suojamiesten suojatessa panssarivaunut vihollisen panssarintorjuntapartioilta kykenivät jääkärit hyökkäämään koko voimallaan ja panssareiden tulen tukemana.²⁰⁵ Kuten vielä vuoden 1963 panssarivaunujoukkojen ohjesäännössä mainitaan, oli panssarivaunu ja sen suojapartio ”yhtenäisesti ajatteleva ja toimiva kokonaisuus”²⁰⁶.

²⁰² Ehrnrooth 1953, s. 4 ja Paavola, Lauri: Panssarivaunutaktiikan perusteita IV. Panssari n:o 1/1953, s. 6.

²⁰³ Kantakoski 1969, s. 306.

²⁰⁴ Paavola, Lauri: Panssarivaunutaktiikan perusteita. Panssari no: 1/1952, s. 9–10.

²⁰⁵ Paavola 1953, s. 6.

²⁰⁶ Panssarivaunujoukkojen ohjesääntö, I osa 1963, Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1963, s. 11.

Suojamiesten lisääminen panssarivaunujoukkojen organisaatioon oli siis selkeyttänyt yhteistoimintaa itse iskevän osan eli jääkäripataljoonan ja sitä tukevan panssarivaunuosan välillä. Käytännössä jääkärit kykenivät nyt suorittamaan koukkauksia vaikean maaston kautta siten, ettei panssarivaunuja tarvinnut tuoda joukon mukana tai sitten alistaa osaa jääkäreistä panssarivaunujen lähisuojaksi.

1950-luvulla tuli käyttöön kaksi panssarijoukkojen toimintaa kuvaavaa opasta. Vuoden 1954 Panssariprikaatin koulutusmuistio, joka pohjautuu vuotta aiempaan ohjeeseen, sekä Jalkaväen taisteluohjesääntö vuonna 1955. Jalkaväen taisteluohjesääntö on käsittelyssään yleisemmällä tasolla. Sen panssarivaunuja käsittelevän osion painopisteenä on kuvata pataljoonan taistelua silloin, kun sille on alistettu panssarivaunukomppania. Opas painottaa valmistelujen ja yhteistoiminnan harjoittelun merkitystä ja siinäkin panssarivaunujen käyttö perustuu hyökkävään jalkaväen tukemiseen. Tukemistehtävää suorittavien panssarivaunujen joutumista alttiiksi vihollisen panssarintorjunta-aseille piti välttää. Panssareiden käyttöä tulitukiportaassa ei suositella, sillä vaunujen tulituki on tehokkaampaa jalkaväen ryhmyksestä. Oppaan mukaan tuettavan jalkaväkiosaston täytyi suojamiesten lisäksi suojata vaunuja ja osoittaa niille maaleja.²⁰⁷ Oppaan mukainen yhteistoimintamenetelmä on samankaltainen kuin jatkosodan aikana käytetty. Panssareiden ja jalkaväen toimiminen erillään oli harvinainen poikkeus. Panssareiden tuli edetä jalkaväen ryhmyksessä. Oppaasta ei selviä se, toimisiko panssarivaunukomppania kokonaisuutena vai jalkaväen komppanioille joukkueittain alistettuna.

Kenraalimajuri Savonjousen²⁰⁸ laatimassa Panssariprikaatin koulutusmuistiossa käsitellään taisteluosaston taktiikkaa ja panssarivaunujen käyttöä taisteluosastossa. Muistion mukaan suomalaisen panssarijoukon hyökkäyksen tuli suuntautua vihollisen elävää voimaa vastaan, eikä vähäisiä omia panssareita saisi käyttää vihollisen panssareita vastaa. Panssarivaunuja ei tulisi käyttää hyökkäyksen ensimmäisessä portaassa kuin poikkeustapauksissa. Tällöin jääkärien hyökkäys vihollisen ryhmykseen tapahtuisi tykistön keskityksen jälkeen panssarintorjuntatykkien tukemana, mutta ilman panssarivaunujen tukea. Jääkärien murrettua vihollisen puolustuksen panssarivaunut yhtyisivät taisteluun. Panssarien ja niiden jalkaväen tehtävänä oli murron laajentaminen ja sivustojen suojaaminen sekä vihollisen vastahyökkäysten torjuminen.²⁰⁹

²⁰⁷ Jalkaväen taisteluohjesääntö, 1955, s. 128–131.

²⁰⁸ Kauppinen 2005, s. 19. Muistiossa itsessään ei laatijaa mainita.

²⁰⁹ Panssariprikaatin koulutusmuistio, 1954, s. 2-7. Vrt. Guderianin ajatukseen panssarivaunujen käytöstä.

Muistiossa on esimerkkejä taisteluosaston ja panssarivaunuin vahvennettujen jääkärikomppanioitten hyökkäysryhmyksistä. Panssarivaunujen käyttö on taisteluosaston puitteissa takapainotteista. Vain takaa-ajoryhmyksessä kärjessä etenevien jääkärien tukena on panssarivaunuja.²¹⁰ Panssarivaunujen takapainotteinen ryhmittäminen johtuu muistion mukaan yllätykseen pyrkimisestä. Panssareiden käyttö tulisi yllätyksenä viholliselle juuri silloin, kun jääkärien isku on johtanut puolustuksen luhistumiseen. Yllätyksen merkityksestä kirjoitti myös eversti Kopra ollessaan Panssarirykmentin komentajana 1956. Hänen mukaansa yllätykseen päästäkseen panssarijoukon tuli hyökätä vihollisen kimppuun sellaisesta suunnasta, josta vihollinen sitä vähiten odottaa. Käytännössä tämä tarkoittaa vaikeakulkuista maastoa. Kopran mukaan jääkärien koukatessa vihollisen sivustaan huonojen teiden kautta tuli muiden aselajien sopeutua tilanteeseen ja pyrkiä tukemaan hyökkäävää jalkaväkeä.²¹¹

Muistio painottaa myös öiseen aikaan tapahtuvia hyökkäyksiä, joilla myös pyrittiin yllätykseen. Yöhyökkäyksissä panssarivaunujen käyttö liittyi jääkärien rynnäkköön.²¹² Yön merkitys kuitenkin väheni vähitellen 1950-luvulta lähtien, kun pimeänäkölaitteet alkoivat yleistyä varsinkin suurvaltojen asevoimissa.

Yksi muistion erikoisuuksista on niin sanottu ”raidi”. Raidilla tarkoitetaan soluttautumishyökkäystä vihollisen linjojen läpi. Hyökkäyksen tarkoituksena on tuhota joitain linjojen takana sijaitsevia kohteita tai vallata tärkeitä maastonkohtia. Hyökkäykseen osallistuva taisteluosasto olisi riippumaton teistä ja samalla huoltokuljetuksista. Hyökkäävä osasto olisi täysin moottoroitu, jotta osasto kykenisi liikkumaan nopeasti. Huolto järjestettäisiin viholliselta saadulla materiaalilla. Joukko soluttautuisi takaisin omalle puolelle iskun jälkeen, ellei tavoitteena ollut maastonkohdan valtaaminen ja pitäminen.²¹³ Näin hyökkäävä joukko ”eläisi maasta”. Kuvaus on mielenkiintoinen, sillä sen kaltaisia ei löydy muista kyseisen ajanjakson oppaista tai kirjoituksista. Panssarivaunujoukko toimisi kuten sissiosasto. Tällaiselle raidi -ajattelulle löytyy vastine maailmansotien väliseltä ajalta. Tällöin brittiläinen Liddell Hart suunnitteli panssareita käytettävän iskuihin syvälle vihollisen selustaan, jonka jälkeen osasto palaisi huollettavaksi omalle puolelle. Osasto huoltaisi itsensä iskun aikana sillä materiaalilla, jota vihollisen puolelta käsiin jäi. Suomalaiseen vastineeseen verrattuna Liddell Hartin iskut olisivat osin jopa 300 kilometriä syviä.²¹⁴

²¹⁰ Panssariprikaatin koulutusmuistio, 1954, liitteet 1-3, 7 ja 9.

²¹¹ Kopra, Tauno: Eräitä piirteitä meikäläisen panssarijoukon kouluttamisessa. Panssari 4/1956, s. 5.

²¹² Panssariprikaatin koulutusmuistio, 1954, s. 8.

²¹³ Panssariprikaatin koulutusmuistio, 1954, s. 9.

²¹⁴ Mälkki 2002, s. 24.

1950-luvun yhteistoimintaa leimasi toisen maailmansodan aikaisen toimintatavan toistaminen ja edelleen kehittäminen lähinnä suojamiesten osalta. Panssarivaunujen käyttöä leimasi varovaisuus, johtuen vaunujen lukumäärästä. Vihollisen panssarintorjuntakykyisten aseiden ulottuville panssareita ei saanut viedä. Tästä johtuen jääkärien osuus itse taisteluissa korostui entisestään. Jääkärien harteille jäi näin ollen myös panssarintorjunta lähitorjunta-asein. Uutta oli myös panssarintorjuntatykkien käyttö tulitukiportaana hyökkäävälle jääkärijoukolle. Tykkien käyttöä kuitenkin rajoitti raskaiden tykkien vaikea liikuteltavuus varsinkin tiestön ulkopuolella. Panssarivaunujen sijoittaminen jääkärien hyökkäykseen nähtiin lähinnä takapainotteisena, hyökkäsivät vaunut sitten jääkärien taistelua tukien tai vasta jääkärien päästyä murtoon. Panssarivaunujen liikkuvuuden hyödyntäminen tapahtui vasta takaa-ajossa. Näin ollen panssaritaktiikassa jalkaväen rooli korostui, jos vain mahdollista, vielä enemmän kuin aiemmin.

4.6 Kohti panssarivaunujen itsenäistä käyttöä

1960-luvun alun panssarikalustohankintojen yhteydessä kysymys panssaritaktiikasta nousi jälleen pinnalle. Vuonna 1962 everstiluutnantti Eräsaari kirjoitti Panssari-lehteen artikkelin Suomalainen panssaritaktiikka. Artikkelissa panssarivaunujen ja jalkaväen yhteistyö tapahtui yhä täysin jalkaväen ehdoilla, mutta panssarivaunujen käytössä oli irrottauduttu jääkäreistä. Panssarivaunujen käyttöä jalkaväen ryhmyksessä ei enää pidetty hyvänä ratkaisuna muuta kuin erityistilanteissa, joissa vaunujen oli ”temmattava mukaansa rynnäkköön” hyökkäävät jääkärit. Tällaisen ”sekahyökkäyksen” lisäksi Eräsaari mainitsee panssareiden käytön jalkaväen hyökkäyksen edellä ja takana. Uutena yhteistoimintamuotona määrittellään ”samankeskeinen hyökkäys”, jossa tuettavat jääkärit ja tulitukea antavat panssarivaunut hyökkäävät saman vihollisen kimppuun, mutta eri suunnista.²¹⁵

Vaikka panssareiden käyttö oli Eräsaaren mukaan yhä vain jalkaväen tukemista, oli ”samankeskeinen” hyökkäys sinänsä uusi ajatus. Siinä panssarivaunukomppaniaa voitiin käyttää lähes itsenäiseen taisteluun. Näin panssarivaunujen ei enää tarvinnut ajaa hitaasti jalkaväen ryhmyksessä, vaan ne kykenivät liikehtimään omalla alueellaan vapaasti ja koko nopeuttaan käyttäen. Samalla sekä jääkärien, että panssareiden käyttö niille sopivissa maastoissa korostui. Vaunuja ei käytettäisi enää metsikössä, jossa ne olivat panssareiden lähitorjuntamiesten armoilla, vaan vaunut voisivat toimia aukeavoittoisessa maastossa oman jalkaväen suojaamana. Uusien vaunujen tarkempi tuli oli näin käytössä pidemmille matkoille

²¹⁵ Eräsaari 1962, s. 4. Eräsaari toteaa artikkelinsa lopussa, ettei panssareiden käytölle ole olemassa tiettyä kaavaa, vaan käyttö perustui tilanteisiin.

ilman, että vaunu olisi koko ajan lähitorjunnan uhan alaisena. Samalla jääkärit voivat käyttää metsiä hyväkseen vihollisen kimppuun hyökätessään ja panssareiden tulituki olisi silti käytössä.

Vaikka ajatus ”samankeskeisyydestä” olikin uusi, ei se vaikuttanut hyökkäyksien nopeuteen, sillä jalkaväen hyökkäys tapahtui yhä jalan. Kun jalan hyökännyt jalkaväki pääsi tavoitteeseen, liittyivät panssarivaunut sen ryhmytykseen ajamalla aukean kautta nopeasti. Ainoastaan maahanlaskun torjunnassa ja aukean yli hyökätessä panssareiden käyttö hyökkäyksen kärkenä oli Eräsaaren mukaan mahdollista. Maahanlaskun torjunnassa vaunut kuitenkin vain estäisivät maahan lasketun vihollisen levittäytymisen ja jääkärit tuhoaisivat sen paikalle saavuttuaan.²¹⁶ Samalla tavalla aukean yli hyökätessä vaunut vain mahdollistaisivat jalkaväen etenemisen aukealla syöksyen lähemmäs vihollisen asemia ja näin estäen vihollisen tuhoamasta aukeaa ylittäviä jääkäreitä. Itse isku vihollisen kimppuun tapahtui jälleen jääkärien toimesta.²¹⁷

Vuonna 1965 ilmestyi majuri Kantakosken artikkeli, jossa panssarivaunujen keskitetty käyttö nostettiin voimakkaasti esille. Hänen kirjoituksessaan oli ensimmäistä kertaa käsitelty myös mahdollisen vihollisen toimintaa ja joukkoja. Kantakoski lähteekin artikkelissaan siitä, että panssarijoukko joutuisi aina taistelemaan vihollisen panssarivaunuja vastaan.²¹⁸ Vihollinen ei myöskään taistelisi samaan tapaan kuin vuoden 1944 taisteluissa.²¹⁹ Tästä syystä Panssariprikaatin koulutusmuistion kaltaista panssareiden käyttöä vain vihollisen elävää voimaa vastaan ei voida pitää realistisena. Vihollisen panssarivaunujen runsauden takia omia panssarivaunuja ei enää saisi käyttää hajautettuna jalkaväen tukemiseen siten, että panssarivaunuja on tasaisen vähän jokaisen jääkärikomppanian tukena. Kantakosken mukaan tuli pyrkiä tilanteeseen, jossa hyökkäävän oman joukon tuli saavuttaa ylivoima myös panssarivaunuissa. Näin ollen panssarivaunupataljoonan tuli saada itsenäisiä tehtäviä. Silloinkin, kun vaunuja oli alistettu jääkäripataljoonille, tuli vaunukomppanioita käyttää keskitetysti. Kantakoski perustelee näkemyksensä sillä, että panssarivaunuista saataisiin parempi teho irti kun ne taistelevat omilla ehdoillaan, eikä sidottuna hitaasti liikkuvaan jääkärijoukkoon.²²⁰

²¹⁶ Eräsaari 1962, s. 9. Osa jääkäreistä saapuisi paikalle panssarivaunujen kansilla ja osallistuisi vihollisen levittäytymisen estämiseen. Tässä poikkeustapauksessa joukon johtajuus olisi panssarivaunujohtajalla.

²¹⁷ Eräsaari 1962, s. 6-7.

²¹⁸ Kantakoski 1965, s. 7.

²¹⁹ Kantakoski 1965, s. 10.

²²⁰ Kantakoski 1965, s. 12–15.

Kantakosken näkemys ei ollut tuolloin ainoa lajiaan, sillä varsinkin panssarijalkaväen mekanisoinnin yhteydessä alkoi panssarivaunupataljoonan koottu käyttö näyttää sekä mahdolliselta että mielekkäältä. Kuitenkin ensimmäinen askel panssarikeskeisempään ajatteluun tapahtui siinä, että panssarivaunukomppanioiden tukemistehtävä jalkaväen taistelussa muuttui itsenäisemmäksi.

Ainoa panssarivaunutaktiikkaa käsittelevä opas 1960-luvulla oli jalkaväen taisteluohjesääntö vuodelta 1968. Opas keskittyi lähinnä jalkaväkipataljoonan taisteluun. Panssarivaunupataljoonasta mainitaan vain, että sille voidaan alistaa muita yksiköitä. Näin ollen panssarivaunupataljoonan koottu käyttö on ensimmäistä kertaa oppaassa edes ohimennen mainittuna. Oppaan yhteistoiminta-luvussa käsitellään panssarivaunukomppanian alistamista jalkaväen pataljoonalle, oli se sitten jääkäripataljoona tai tavallinen jalkaväkipataljoona. Siinä todetaan, että ”alistettua panssarivaunukomppaniaa on pyrittävä käyttämään keskitetysti”. Vaunujen nopeuden hyväksikäyttöä korostetaan entisen, pelkän panssarivaunun pääaseen korostamisen sijaan. Yhteistoimintamenetelmät ovat oppaan mukaan samat, kuin Eräsaaren artikkelissa, mutta eri suunnista samaan murtokohtaan hyökkääminen on listassa ensimmäisenä ja suotuisimpana vaihtoehtona.²²¹

Oppaan mukaan panssarivaunujen käyttö hyökkäyksessä kärkikomppaniana olisi yksi vaihtoehto, mutta tällöin komppaniaa olisi tuettava tulenjohtovoimalla ja jalkaväellä.²²² Panssarivaunukomppanioihin kuului hetken aikaa oma tulenjohtovaununsa, mutta se poistettiin organisaatiosta ennen vuotta 1955. Kun panssarivaunujen koottua ja itsenäistä käyttöä alettiin jälleen painottaa, tulenjohtovaunulle olisi ollut jälleen käyttöä. Samalla panssarivaunujen paikka oli jälleen siirtynyt hyökkäysryhmyksen etuosaan. Oppaan mukaan panssarivaunukomppanian johtaja johtaisi komppaniaansa itse taisteluvaunustaan²²³, toisin kuin aikaisemmassa ajattelussa, jossa komppanian päällikkö oli lähinnä neuvonantajana jääkäripataljoonan komentajan luona jalan kuten tulenjohtokomentajakin.²²⁴

1960-luvulla oli selvästi siirrytty aiemmasta takapainotteisesta ja hajautetusta panssarivaunujen käytöstä komppanian keskitettyyn käyttöön. Kuten Kauppinen toteaa artikkelissaan suomalaisen panssaritaktiikan kehittymisestä, nyt ”olimme päässeet taktillisessa

²²¹ Jalkaväen taisteluohjesääntö, 1968, s. 81.

²²² Jalkaväen taisteluohjesääntö, 1968, s. 85.

²²³ Jalkaväen taisteluohjesääntö, 1968, s. 87.

²²⁴ Panssariprikaatin koulutusmuistio, 1954, s. 5. Tämän näkemyksen mukaan komppanian päällikkö ei itse johtaisi omaa joukkoaan, vaan jääkärijohtajat. Näin ollen panssarivaunukomppanian päällikön tehtävä oli lähinnä huollon järjestäminen.

ajattelussa samalle tasolle, jolle oli päädytty ennen talvisotaa”.²²⁵ Panssarivaunukomppanian keskitetyn ja itsenäisen käytön vuoksi panssarivaunu lopulta irrotettiin sen tukemasta jalkaväestä. Tämä itsenäisyys antoi panssareille mahdollisuuden liikkuvampaan toimintaan, mutta vain omalla pienellä toiminta-alueellaan. Lopulta itse taisteluiden nopeuden määräsivät jalan liikkuvat jääkärit. Tätä ongelmaa pyrittiin aktiivisesti ratkaisemaan panssarivaunupataljoonan itsenäisellä käytöllä. Ajatus panssarivaunujen kokonaan erottamisesta jääkäreistä alkoi siis vähitellen 1960-luvun lopulla.

4.7 Oliko olemassa suomalaista panssaritaktiikkaa?

Vuodesta 1945 eteenpäin aina 1960-luvun loppuun asti suomalaista panssarijoukon taktiikkaa dominoi jatkosodan aikainen taisteluosasto-ajattelu. Panssarijoukon taktiikka oli täten vahvennetun jääkäripataljoonan taktiikkaa. Jääkäripataljoonat olivat taistelleet samaan tapaan jatkosodan hyökkäysvaiheessa ilman panssarivaunujen tukeakin. Oliko sodan jälkeen olemassa suomalaista panssaritaktiikkaa, vai syntyikö se vasta panssariprikaatin täydellisen mekanisoinnin yhteydessä myöhemmin 1980-luvulla?

Jos halutaan löytää jokin vastine suomalaiselle panssarijoukolle organisaation ja kaluston lukumäärän kannalta, lienee sodan ajan panssariprikaatilla eniten yhtäläisyyksiä neuvostoliittolaisen mekanisoidun rykmentin (1946) kanssa. Molemmissa organisaatioissa jalkaväen rooli oli keskeinen ja panssarivaunujen rooli jalkaväkeä tukeva. Tosin neuvostoliittolainen mekanisoitu rykmentti kulki moottoriajoneuvoilla, toisin kuin jääkärit, jotka käyttivät polkupyörää yhä 1970-luvullakin.

Suomalainen panssaritaktiikka erosi huomattavasti siitä, mitä panssaritaktiikka oli suurvalloissa. Suomalainen panssarijoukko taisteli kuin jalkaväki. Panssarijoukko oli suomalaisen liikesodan keihäänkärki, mutta liike perustui jalkaväkeen. Joukon taktiikalle oli ominaista panssarivaunujen hajauttaminen jääkärien tueksi sellaiseen maastoon, jossa panssarivaunun ominaisuuksista hyvä liikkuvuus menetettiin täysin. Panssarivaunujen käyttö jääkärien tukemiseksi oli samankaltaista kuin minkä tahansa suorasuuntausaseen käyttö. Erona oli panssarivaunujen korostettu haavoittuvuus vihollisen panssarintorjunta-aseistukselle. Jo käsitys panssarivaunusta taisteluvälineenä oli suurvalloissa lähestulkoon päinvastainen. Panssarivaunu oli ase, jonka nopeuden ja hyvän suojan ansiosta sillä kyettiin jalkaväen tukemana murtamaan vihollisen puolustus ja sen jälkeen iskemään syväälle vihollisen selustaan.

²²⁵ Kauppinen 2005, s. 21.

Suomessa oltiin sodan jälkeen hyvin heikossa tilanteessa panssarikaluston määrän suhteen. Ajan myötä panssarikaluston laatukin heikkeni uusiin vaunuihin verrattuna niin paljon, että niillä ei kyetty taisteluun vihollisen panssareita vastaan. Toisaalta suomalaisia panssarijoukkoja katsottiin käytettävän ensisijaisesti vihollisen elävää voimaa, eli jalkaväkeä vastaan. Sodan kuvan ja suomalaisen doktriinin muutoksen yhteydessä panssarijoukon tehtäviin liittyen panssaritaistelujen käynti jäi taka-alalle, vaikka suurvaltojen nopeasti kehittyvien panssarijoukkojen mallin mukaisesti kehityksen olisi pitänyt olla nimenomaan päinvastainen. Tästä johtuen suomalainen panssarijoukon taktiikka kehittyi vastakkaiseen suuntaan kuin muualla maailmassa. Tämän kehityksen ansiosta voidaankin puhua todella ”suomalaisesta panssaritaktiikasta”, joka erosi suurvaltojen taktiikasta. Vasta kun Suomeenkin hankittiin nykyaikaisia panssarivaunuja ja miehistönkuljetusvaunuja, havahduttiin maailmalla vallalla olleeseen kehitykseen ja alettiin kehittää panssarijoukkoa, jossa panssarivaunut olivat muutakin kuin vain jalkaväen taistelua helpottavia tulitukiaseita.

Suomalaisen panssarijoukon taktiikan, eli jalkaväen ja panssarivaunujen yhteistoiminnan käsittely on hyvä lopettaa everstiluutnantti Eräsaaren mietteisiin suomalaisesta panssaritaktiikasta vuonna 1962, jolloin jalkaväkikeskeinen ajattelu oli iskostettu syvälle suomalaiseen sotataitoon:

”Mitä on siis suomalainen panssaritaktiikka? Eiköhän se liene taito käyttää vähäisiä vaunujamme siten, että ne voivat mahdollisimman tehokkaasti tukea mahdollisimman monia jalan taistelevia aseveljiä ilman että ainoatakaan vaunua tarpeettomasti menetetään.”

Everstiluutnantti Eero Eräsaari, Panssarivaunupataljoonan komentaja, 1962.

5. SUOMALAINEN PANSSARITAKTIikka 1945–1970

Suomalaisiin sotilaisiin on iskostettu syvälle ajatus suomalaisten olosuhteiden määrittelevän sen, miten maata tulee ja voi puolustaa. Suomalaisten perinteinen jalkaväkeen ja metsien hyväksikäyttöön perustuva taistelutapa oli koetuksella toisessa maailmansodassa, mutta taistelujen lopputuloksena Suomi säilyi itsenäisenä. Jalkaväen aktiivisella taistelulla kyettiin aiheuttamaan viholliselle tuntuvia tappioita varsinkin Karjalankannaksen pohjoispuoleisella alueella. Täällä suomalaiset kykenivät operoimaan metsien suojassa, jossa panssarivaunuilla oli vaikea toimia. Kuitenkin toisessa maailmansodassa ratkaisutaistelut painottuivat Karjalankannaksen vähemmän metsäiseen maastoon. Talvi- ja jatkosodassa suomalaiset saivat vihollisen pysäytettyä vain raskaiden taisteluiden tuloksena. Molemmilla kerroilla voimat oli viritetty äärimmilleen ja pääpuolustuslinjat olivat murtuneet vihollisen hyökkäyksen voimasta.

Suomalainen panssaritaktiikka kehittyi jatkosodan hyökkäysvaiheessa omalaatuiseksi taisteluosastotaktiikaksi, jonka perustana olivat polkupyörin toimivat jääkärit. Tätä ennen suomalaisilla ei oikeastaan ollut käsitystä siitä, miten ja mihin vähäisiä panssarijoukkoja tulisi käyttää. Ennen talvisotaa panssarivaunujoukot elivät olemassaolonsa suurinta lama-aikaa. Tämä johtui jälleen suomalaisten olosuhteiden vaikutuksesta. Panssarivaunujen käyttö ei Suomessa onnistuisi vaikean maaston takia. Tästä syystä panssarivaunuihin ei panostettu ennen jatkosodan hyökkäysvaihetta ja silloinkin panssarivaunut oli saatu sotasaaლიiksi viholliselta. Panssarit taistelivat menestyksellä jatkosodan hyökkäysvaiheessa.

Panssarivaunujen käyttö muodostui jatkosodassa jalkaväen roolin korostamisen takia jalkaväkeä tukevaksi. Tällöin panssarivaunut olivat jaettu tuettavaan jääkärijoukkoon tasaisesti ja panssarivaunujen käyttöä leimasi tietynlainen suunnitelmallisuuden puute. Panssarivaunuja heiteltiin eri joukoilta toisille tukemaan niiden taistelua varsinkin jatkosodan torjuntataisteluissa. Vaikka panssarivaunujen käyttö oli lähes aina hyökkäyksellistä, ei niistä saatu täyttä tehoa irti, koska panssarivaunuja osallistui suurimpiinkin taisteluihin vain pieni määrä kerrallaan. Kaluston määrä olisi mahdollistanut muunkinlaisen käytön.

Toisen maailmansodan jälkeen panssarijoukkojen käytöstä oli omakohtaisia kokemuksia. Varsinkin panssarivaunujen osalta oli kokeiltu, miten pienen panssarivaunuosaston tukema jääkärijoukko pärjäsi murtoon päässeeseen vihollisen kärkijoukkoja vastaan kohtaamishyökkäysolosuhteissa. Yleensä tappiot olivat suuria, ja panssarivaunujen käyttö muuttui tappioista ja huollon tarpeesta johtuen yksittäisten vaunujen kahakoinniksi. Tällainen

panssareiden käyttötapa ei myöskään johtanut nopeaan hyökkäykseen, vaan taistelut muodostuivat erittäin kuluttavaksi molemmiin puolin. Suomalaisten panssarivaunujen käyttö ei lopulta eronnut mitenkään siitä, miten neuvostoliittolaiset käyttivät niitä talvisodassa.

Kuten maailmansotien välissä luodut teoriat panssarivaunujen käytöstä olivat ennustaneet ja toisen maailmansodan kokemukset oikeiksi osoittaneet, panssarivaunujen keskitetyllä käytöllä saatiin alivoimaisenakin aikaan loistavia tuloksia. Varsinkin saksalainen ”salamasota” osoitti, että joukkojen määrä voitiin korvata taktiikalla. Suomalaisilla oli jalkaväkikeskeisestä panssareiden käytöstä paljon sekä omaan että vihollisen toimintaan liittyvää kokemusta. Neuvostoliittolaisten käyttämän jalkaväkikeskeisen taktisen menettelyn vuoksi suomalaisiin linjoihin saatuja murtoja ei kyetty hyödyntämään. Näin ollen sekä omat kokemukset että maailmalta saadut tiedot puhuivat sen puolesta, että panssareita tuli käyttää muiden aselajien tukemana nopeisiin ja ratkaiseviin hyökkäyksiin eikä jalkaväen ryhmyksessä taistelemaan. Kuitenkin kehityssuunta oli jopa päinvastainen! Suomalaisissa panssarijoukoissa jalkaväen määrä lisääntyi huomattavasti samalla kun panssarivaunujen käyttö keskittyi yhä tiiviimmin jalkaväen tukemiseen.

Syynä oli osaltaan sodan jälkeinen resurssien puute. Rahaa ei ollut uusien taisteluvälineiden hankkimiseen. Vanhoistakin taisteluvälineistä vain osa oli enää taistelukelpoisia sodan jälkeen. Tämä ei kuitenkaan yksinään selitä sitä, miksi panssaritaktiikassa pidättäytyttiin sodan aikaisissa menettelytavoissa. Suomalaisten panssarijoukkojen kehittäminen ei ollut suunnitelmallista, eikä ollut selvillä, mihin sitä tuli pidemmällä aikavälillä kehittää. Tähän vaikuttaa selkeästi panssarijoukkojen vähyys Suomessa. Vähyden takia panssarivaunuja pidettiin hyvin pienessä arvossa kuten sotia edeltäneenäkin aikana. Voidaan sanoa, että kalusto määräsi sen, miten joukkoa milloinkin suunniteltiin käytettäväksi. Ei pyritty hankkimaan kalustoa tiettyyn käyttötarkoitukseen ja taktiikkaan, vaan organisaatiot ja taktiikka muodostettiin sen mukaan, mitä kalustoa ja sotavarustusta milloinkin oli käytettävissä. Kaikki muunkaltainen suunnittelu jäi vain suunnitelman asteelle. Tämän takia varsinkin panssariaselajissa pidättäytyttiin toisen maailmansodan kokemuksiin ja periaatteisiin.

Syy panssaritaktiikan pysähtyneisyyteen löytyy myös suomalaisten olosuhteiden korostamisesta. Linjapuolustuksen tilalle kehitetty alueellisen puolustuksen oppi painotti suomalaisten olosuhteiden hyväksikäyttöä edellistä enemmän. Käytännössä tämä tarkoitti kaiken aktiivisen toiminnan suorittamista vain suomalaisille otollisissa olosuhteissa, eli metsissä ja alueilla, joissa panssarivaunujen käyttö olisi viholliselle mahdollisimman

hankalaa. Samalla omat panssarijoukot vietiin ajatuksellisesti metsiin, jossa panssarivaunujen ominaisuuksia ei kyettäisi hyödyntämään edes tyydyttävästi. Panssarivaununhan tarvitsee tilaa ja ampumaetäisyyttä, jotta sen käytöllä olisi mahdollista saavuttaa hyviä tuloksia ja samalla säilyä hengissä. Näin ollen oli luonnollista, ettei panssaritaktiikan kehittämistä panssarivaunukeskeiseen suuntaan edes tosissaan harkittu. Panssarijoukko oli jalkaväen joukko, joka taisteli jalkaväen tapaan. Suomessa ei ollut, eikä ole vielääkään itsenäistä panssariaselajia. Panssarijoukot kuuluvat jalkaväkeen siinä missä kranaatinheittimistökin.

Jatkosodan jälkeinen ajattelu suomalaisista olosuhteista muistuttaa huomattavasti sotaa edeltänyttä. Olosuhteet määrittivät yhä, miten ja millaiseen taisteluun joukkoja voitiin käyttää. Alueellisen puolustuksen tärkein vaihe, ratkaisutaistelu vihollisen lyömiseksi, ei kuitenkaan voinut olla kiinni vain omasta toiminnasta ja omista suunnitelmista. Olosuhteet ratkaisutaisteluun muodostuivat vihollisen ja oman toiminnan yhteisvaikutuksesta. Näin ollen vaikka ratkaisutaistelu käytäisiinkin vihollisen kuluneita joukkoja vastaan, olisi ratkaisukohdassa myös vihollisen toiminnan painopiste. Maasto-olosuhteiden kannalta ei välttämättä lainkaan kyettäisi tilanteeseen, jossa olosuhteet olisivat täysin suomalaisten puolella. Käytännössä oman toiminnan kannalta suotuisaan tilanteeseen olisi vaadittu taistelumaastoksi umpimetsä, jossa teitä ei ole kuin vähän, ja nekin ovat huonoja ja näin panssareiden käytölle epäedullisia. Tällaisten olosuhteiden mahdollistamiseksi myös vihollisen tuli hyökätä metsään. Tämä vaikuttaa erittäin epätodennäköiseltä, sillä uhkakuvien mukaan vihollinen pyrki nopeilla iskuilla ratkaiseviin tavoitteisiin.

Ratkaisutaisteluissa vihollisella olisi taistelualueella sen hyökkäyksen painopistesuunnassa toimivat joukot, ja nämä olivat suomalaisissa uhkakuvissa panssarijoukkoja. Alueellisella puolustuksella vastattiin nimenomaan Neuvostoliiton uhkaan ja näin ollen vastassa olisi ollut lähes täysin mekanisoitu armeija, jossa jalkaväkiryhmilläkin olisi ollut tukenaan omat rynnäkköpanssarivaunut. Näin ollen suomalaisen panssarijoukon suuntaaminen vain vihollisen elävää voimaa vastaan olisi ollut täysin mahdotonta. Samoin vihollisen nopea lyöminen, ennen kuin se kykenisi reagoimaan, olisi jalkaväen nopeudella edenneen panssarijoukon käytöllä ollut hyvin kyseenalaista. Mutta kuitenkin panssarijoukon taktiikkaa kehitettiin yhä enemmän jalkaväen taistelua painottavaksi samalla, kun panssarivaunujen rooli muuttui yhä enemmän jalkaväkeä tukevaksi ja vaunujen käytön painopiste siirrettiin erittäin takapainotteiseksi.

Kaikesta tästä on selvästi havaittavissa, että Suomessa panssaritaktiikan ja panssarijoukkojen taistelukyvyn huima kehittyminen oli joko jäänyt havaitsematta tai sitten suurvaltavihollisen

mahdollisuuksia käyttää panssareitaan suomalaisessa maastossa yhä epäiltiin, kuten aiemminkin. Alueellisen puolustuksen vaatimukset liikesotaan kykenevistä joukoista jäi toteuttamatta. Suomalainen panssarijoukko liikkui yhä juuri niin nopeasti kuin jääkärit polkupyörineen tai suksineen.

Alueellisen puolustuksen ajatuksen synnyttyä sotakokemukset eivät toki menettäneet merkitystään, mutta niitä ei välttämättä enää sellaisenaan voinut soveltaa panssarijoukkojen ja panssaritaktiikan kehittämisessä. Jatkosodan kokemusten liika hyödyntäminen varsinkin panssarijoukkojen kannalta oli siinä mielessä huono asia, että mahdolliseen seuraavaan sotaan sekä omat joukot että vihollisen joukot olisivat omaksuneet uudenlaiset taisteluopit. Näin ollen suomalaista panssarijoukkoa kehitettiin vastaamaan paremmin seuraavaan Kuuterselän ja Talin-Ihantalan taisteluun. Aika oli kuitenkin ajanut jo sellaisen taistelun ohitse. Omassa puolustusajattelussa ja vihollisen hyökkäystaktiikassa oli jatkosodan kaltaisten taisteluiden toistumista pyritty välttämään. Suomalaisten kannalta linjasodankäynnistä piti hankkiutua eroon sen takia, ettei vihollista kyetä pysäyttämään yhteen puolustuslinjaan ja mahdollisen suurvaltavihollisen kannalta sen takia, että tulevaisuuden ydinaseiden dominoimissa taisteluissa joukko sai liikkeestä suojan ja hyökkäyksen pysähtyminen tarkoitti yleensä aloitteen menettämistä. Aloitteen menettäminen johtaisi sodan eskaloitumiseen sellaiseksi, ettei voittajia enää olisi. Tästä syystä voidaan kyseenalaistaa panssaritaktiikan kehittäminen puhtaasti jatkosodan sotakokemusten pohjalta. Suomessa olisi siis pitänyt seurata tarkemmin ulkomailla tapahtunutta kehitystä muutenkin kuin uhan torjuntamielessä.

Jatkosodan kokemusten hyväksikäyttö panssarijoukkojen taktiikan kannalta ei ollut täysin huono asia, sillä niiden pohjalta kehitettiin panssarivaunujoukkoihin sen oma panssarijalkaväki, joka tuki nimenomaan panssarivaunujen taistelua. Suoja- ja saattomiesten käyttöönnoton ansiosta panssarivaunujoukkojen liikkuvuudelle tuli sellaisia ongelmia, jotka kyettiin ratkaisemaan vasta sopeuttamalla panssarijalkaväki panssarivaunujen liikkuvuuteen. Panssarijalkaväen saadessa käyttöönsä miehistönkuljetusvaunut panssarivaunupataljoonan puitteissa saatiin kokemuksia jalkaväen ja panssarivaunujen yhteistoiminnasta nykyaikaisella kalustolla. Varsinkin joukon liikkuvuuden kannalta tämä oli oleellista, sillä viimeistään tästä voidaan katsoa syntyneen vaatimus jääkärien mekanisoinnille, joka johti myöhemmin panssariprikaatin mekanisoimiseen. Mekanisoimisen yhteydessä panssarijoukoille luotiin oikeasti kyky käydä nopeatempoista liikesotaa muuallakin kuin oppaiden sivuilla.

Siinä missä panssariaselajin kehitys eteni huimaa vauhtia muualla maailmassa, suomalaisessa panssaritaktiikassa tyydyttiin vanhojen kaavojen hiomiseen ja pikkutaktiseen näpertelyyn.

Suomalaisten olosuhteiden taakse piiloutuminen ja ulkomailla tapahtuneen panssarijoukkojen ja -kaluston kehityksen ylenkatsominen johti siihen, ettei panssarijoukkojen kehittämistä suunniteltu tulevaisuutta silmälläpitäen. Ajatukset olivat kiinni nykyhetkessä ja niissä resursseissa, mitä juuri sillä hetkellä oli käytössä. Tästä johtui suomalaisen panssaritaktiikan jalkaväkikeskeisyyden edelleen korostuminen. Kysymys ei ehkä sittenkään ollut pelkästä resurssien puutteesta. Käsitys panssarivaunusta aseena ei ollut muuttunut sitten Hyökkäysvaunurykmentin ajoista. Lopulta panssarijoukko ei taktiikan ja suoritusvaatimusten osalta olisi välttämättä seuraavassa sodassa kyennyt vastaamaan alueellisen puolustuksen sille asettamiin vaatimuksiin.

LÄHDELUETTELO

1. PAINETUT LÄHTEET

Ohjesäännöt ja oppaat:

Harjoitusvahvuudet:

HARJOITUSVAHVUUDET A (Harjavahv A), 1955.

HARJOITUSVAHVUUDET A (Harjavahv A), 1963.

Jalkaväen taisteluohjesäännöt:

JALKAVÄEN TAISTELUOHJESÄÄNTÖ, II osa (JvO II): Pataljoonan taistelu, 1955. Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1955.

JALKAVÄEN TAISTELUOHJESÄÄNTÖ, I osa (JvO I): Pataljoonan taistelu, 1969. Oy Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1968.

Kenttäohjesäännöt:

KENTTÄOHJESÄÄNTÖ, yleinen osa (KO yl), 1958.

KENTTÄOHJESÄÄNTÖ, yleinen osa (KO yl), 1969.

KENTTÄOHJESÄÄNTÖ, yleinen osa (KO yl), 1971.

Panssarivaunujoukkojen ohjesäännöt:

PANSSARIVAUNUJOUKKOJEN OHJESÄÄNTÖ, I osa (Psv O I) 1947, Sanoma Oy, Helsinki 1948.

PANSSARIVAUNUJOUKKOJEN OHJESÄÄNTÖ, I osa (Psv O I) 1963, Länsi-Savon kirjapaino, Mikkeli 1963.

Upseerin käsikirjat:

UPSEERIN KÄSIKIRJA, I osa, 1950.

UPSEERIN KÄSIKIRJA, III osa joukkoja varten, 1953.

Panssarimuseon arkisto:

PANSSARIPRIKAATIN KOULUTUSMUISTIO. I A 1-1.11.1954.

SUOMALAISTA PANSSARITAKTIIKKAA. Panssariprikaatin koulutusohje. E 2 – 8.6.1953.

2. AIKALAISKIRJALLISUUS

Aatolainen, Jaakko: TARVITSEMME JALKAVÄKIPANSSARIVAUNUJA. Panssari n:o 3/1962, s. 7–10.

Ehrnrooth, Adolf: PANSSARIVAUNUJEN SAATTOMIEHET. Panssari n:o 4/1953, s. 4–5.

Eräsaari, Eero: SUOMALAINEN PANSSARITAKTIikka. Panssari n:o 2/1962, s. 3–9.

Eräsaari, Eero: KEVYET PANSSARIVAUNUT JA JALKAVÄKIVAUNUT PANSSARIPRIKAATISSA. Panssari n:o 4/1964, s. 4–9.

Eräsaari, Eero: AJATUKSIA PANSSARIPRIKAATIN TIEDUSTELUSTA. Panssari n:o 4/1965, s. 4–11.

Kantakoski, Pekka: PANSSARIVAUNUJEN KÄYTÖN PERUSTEITA. Panssari n:o 3/1965, s. 6–17.

Kantakoski, Pekka: NEUVOSTOLIITON PANSSARIJOUKOT. Panssari n:o 4/1966, s. 16–25.

Kopra, Tauno: ERÄITÄ PIIRTEITÄ MEIKÄLÄISEN PANSSARIJOUKON KOULUTTAMISESSA. Panssari 4/1956, s. 4–5.

Paavola, Lauri: PANSSARIVAUNUTAKTIIKAN PERUSTEITA. Panssari no: 1/1952, s. 9–10.

Paavola, Lauri: PANSSARIVAUNUTAKTIIKAN PERUSTEITA IV. Panssari n:o 1/1953, s. 6–10.

Raitasaari, Reino: KANNATTAAKO SUOMEN HANKKIA PANSSARIVAUNUJA? Panssari n:o 4/1964, s. 12–17.

Visuri, Pekka: PANSSARITIEDUSTELU 1970-LUVUN ALKAESSA. Panssari n:o 1/1970, s. 4–8.

PUOLUSTUSLAITOKSEN KEHITTÄMINEN 1960-LUVULLA. Pääesikunta, Helsinki 1962.

3. KIRJALLISUUS

Ford, Roger: THE WORLD'S GREAT TANKS. From 1916 to the present day. Brown Packaging Books Ltd, London 1997.

Glantz, David: SOVIET MILITARY OPERATIONAL ART, IN PURSUIT OF DEEP BATTLE. Frank Cass & Co. Ltd. BPC Wheatons Ltd, Exeter 1991.

Guderian, Heinz: ACHTUNG-PANZER! The development of tank warfare. Alkuperäinen saksankielinen teos on vuodelta 1937. Saksankielestä englanniksi kääntänyt Christopher Duffy. Cassel Military Paperbacks, Cox & Wyman Ltd., Reading, Berks 2002.

Huttunen, Mika: NÄKÖKULMIA TAKTIikkaAN – TAKTIIKAN KÄSITE JA TAKTIIKAN KEINOT TULKINNAN KOHTEENA (LUONNOS). Edita Prima Oy, Helsinki 2005.

Kantakoski, Pekka: PUNAiset PANSsarIT. Puna-armeijan panssarijoukot 1918–1945. Ilves-Paino Oy, Hämeenlinna 1998.

Kantakoski, Pekka: SUOMALAISET PANSsarIVAUNUJOUKOT 1919–1969. Karisto, Hämeenlinna 1969.

Kauppinen, Erkki: SUOMALAISEN PANSsarITAKTIIKAN KEHITYKSESTÄ. Osa 2. Panssari n:o 2/2005, s. 18–22.

Kemppi, Jarkko: SUOMALAISEN SOTATAIDON KEHITTYMINEN VUOSINA 1918–1924. Edita Prima Oy, Helsinki 2006.

Kulomaa, Jukka: SYVÄÄN TAISTELUUN. Johdatus Neuvostoliiton maavoimien sotataitoon 1917–1991. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004.

Kuusela, Kari – Muikku, Esa: RYNNÄKKÖTYKKIPATALJOONA 1943–1944. Panssari n:o 1/1983, s. 12–13.

Kuusela, Kari – Muikku, Esa: RYNNÄKKÖTYKKIPATALJOONA 1943–1944. II osa. Panssari n:o 2/1983, s. 6–9.

Käkelä, Erkki: LAGUKSEN MIEHET, MARSKIN NYRKKI. Suomalainen panssariyhtymä 1941–1944. Gummerus, Jyväskylä 1992.

Käkelä, Erkki: PANSSARIKOMENTAJAN PÄIVÄKIRJA. Karisto, Hämeenlinna 2002.

Muikku, Esa – Purhonen, Jukka: SUOMALAISET PANSSARIVAUNUT 1918–1997. Karisto, Hämeenlinna 2003.

SUURSOTIEN VUOSISATA. Sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla. **Raunio, Ari (toim.)**. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2 N:o 8. Hakapaino Oy, Helsinki 2002.

SUOMEN PUOLUSTUSVOIMAT 1944–1974. Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2. **Syrjö, Veli-Matti – Karjalainen, Mikko – Elfvengren, Eero (toim.)**. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos ja WSOY, 2006.

Tynkkynen, Vesa – Jouko, Petteri: KAHDEN RINTAMAN VÄLISSÄ – OPERATIIVISET SUUNNITELMAT SUOMEN PUOLUSTAMISEKSI 1950-LUVULLA. Osa 1, 2005a. Sotilas aikakauslehti n:o 1/2005, s. 20–23.

Tynkkynen, Vesa – Jouko, Petteri: KAHDEN RINTAMAN VÄLISSÄ – OPERATIIVISET SUUNNITELMAT SUOMEN PUOLUSTAMISEKSI 1950-LUVULLA. Osa 2, 2005b. Sotilas aikakauslehti n:o 2/2005, s. 50–53.

4. OPINNÄYTTEET

Jantunen, Kari: OMIEN PANSSARIVAUNUJEN KÄYTÖSTÄ TALIN-IHANTALAN TAISTELUSSA SAADUT KOKEMUKSET. Tutkielma (TaistK), 1974.

Jukka, Kai-Erik: SUOMALAISEN PANSSARIJALKAVÄEN KEHITTYMINEN. Tutkielma (MPKK), 1997.

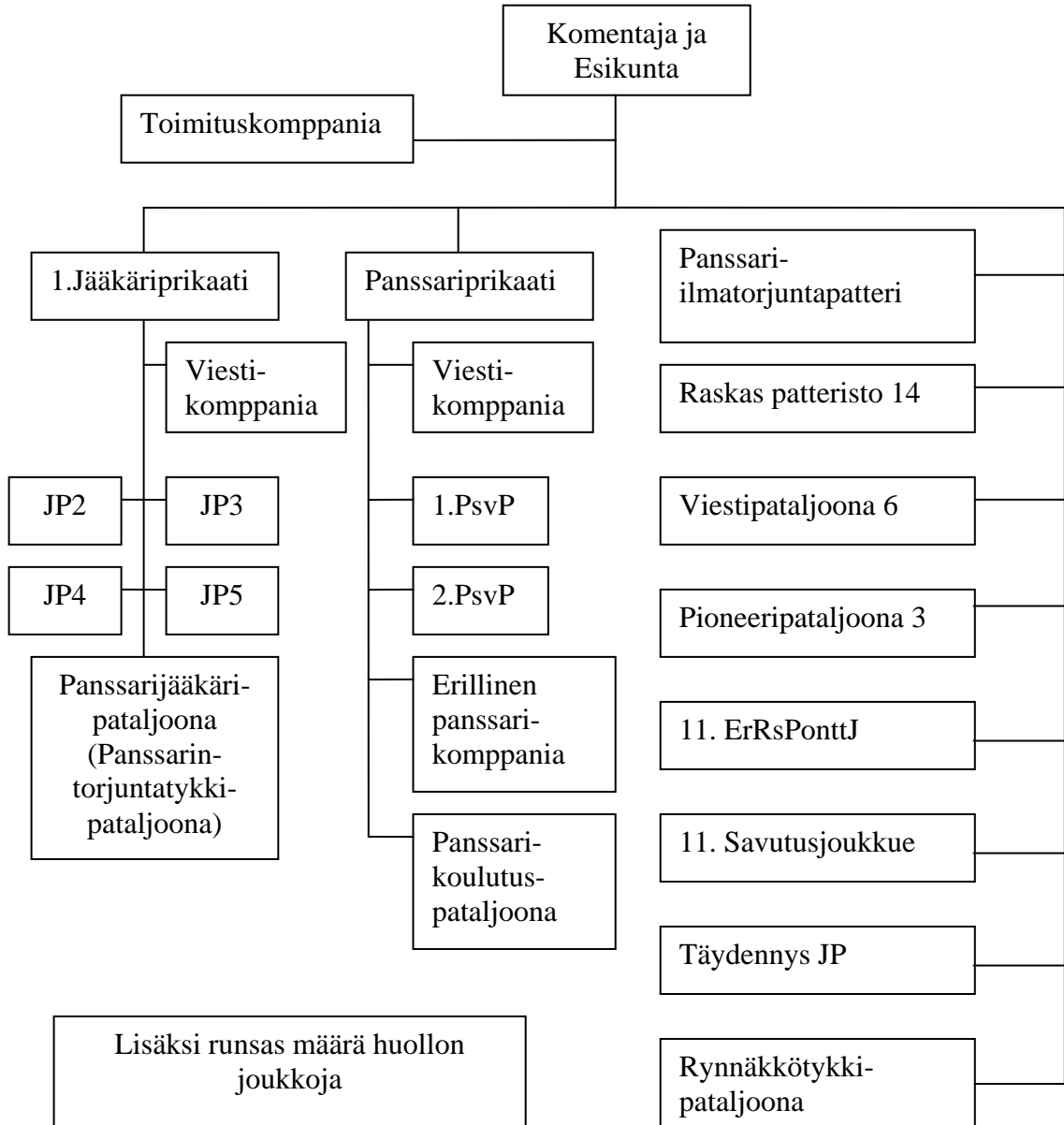
Mälkki, Juha: THE QUEST FOR MANOUVRE. The English manoeuvre warfare theories and British military thought 1920–1991. Tutkielma (MPKK), 2002.

LIITTEET

- LIITE 1 Panssaridivisioonan kokoonpano 31.5.1944
- LIITE 2 Neuvostoliittolaisen syvän taistelun suoritusperiaate
- LIITE 3 Linjapuolustuksen periaate
- LIITE 4 Alueellisen puolustuksen periaate
- LIITE 5 Panssariprikaatin kokoonpano 1955
- LIITE 6 Panssarivaunupataljoonan kokoonpano 1955
- LIITE 7 Panssarikalusto Suomessa 1945–1970

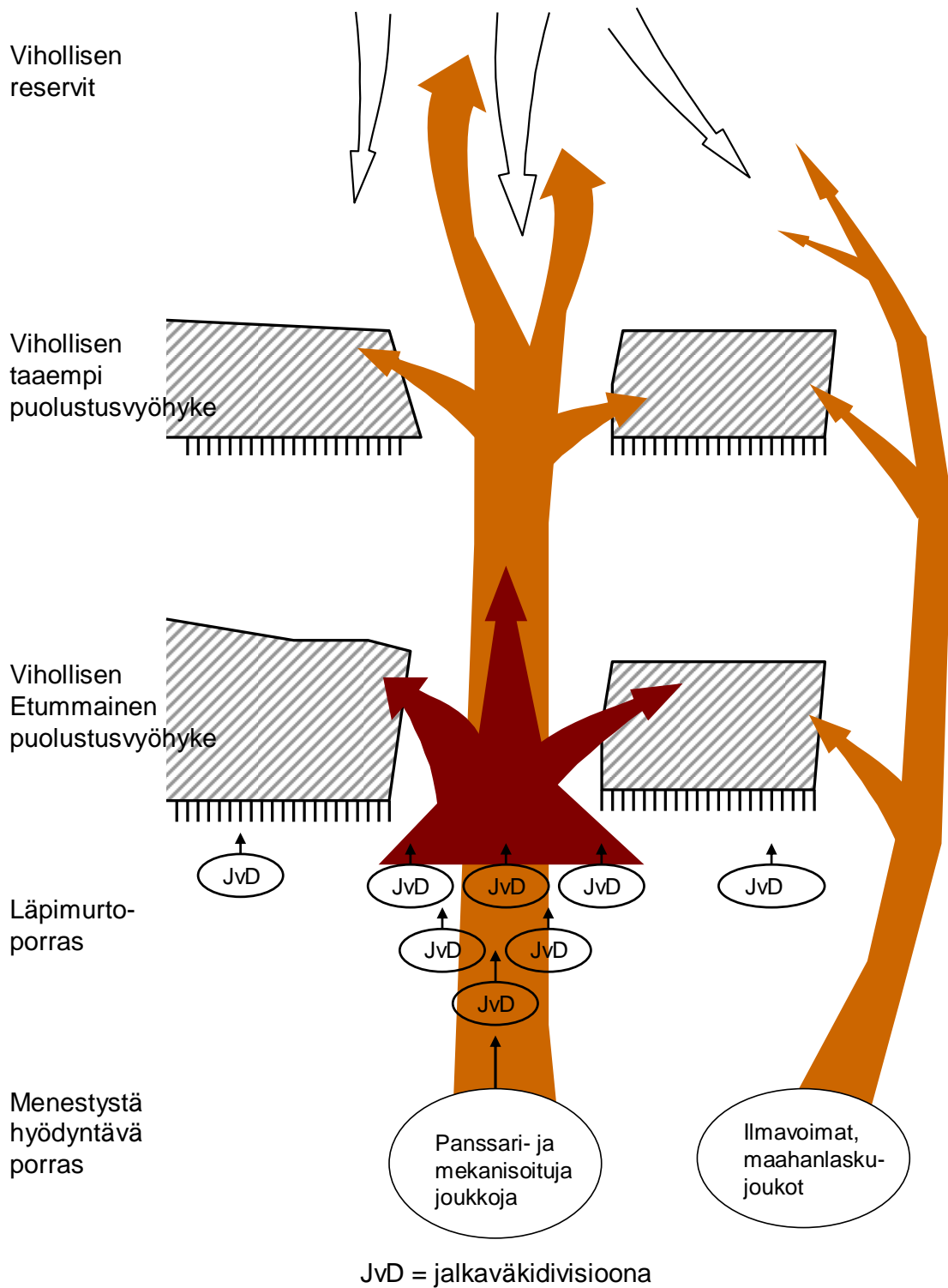
PANSSARIDIVISIOONAN KOKOONAPANO 31.5.1944

Divisioonan vahvuus 9345 miestä

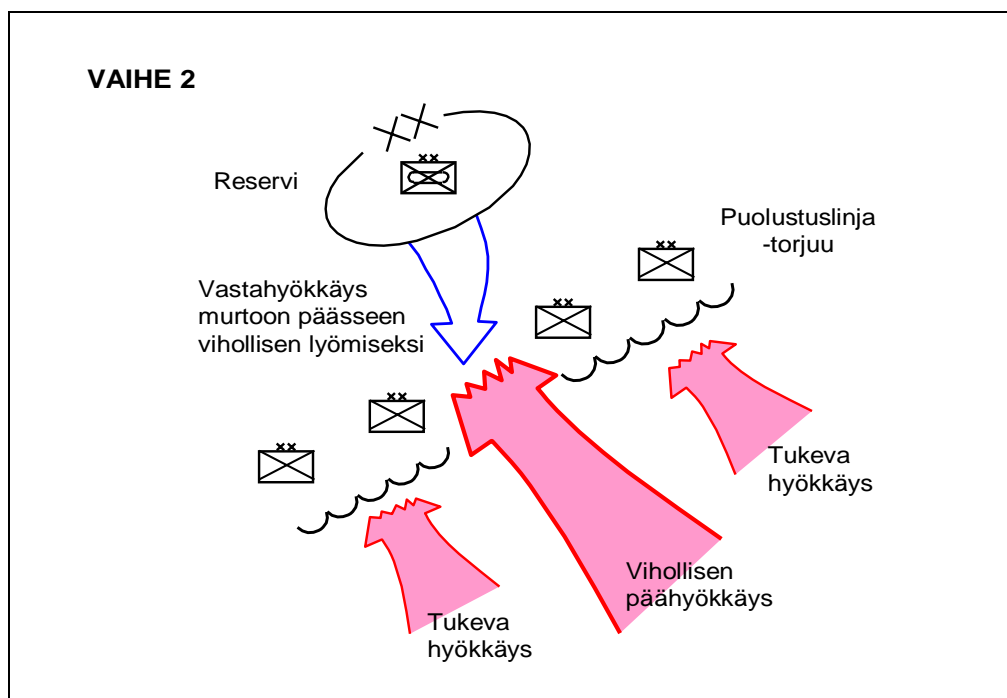
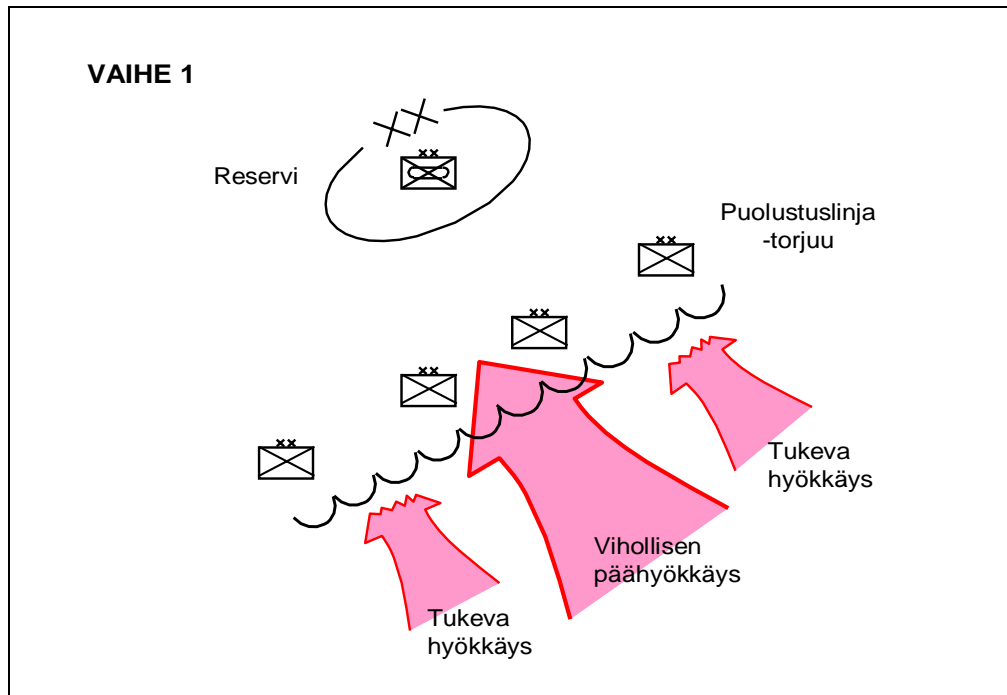

JP = Jääkäripataljoona
 PsvP = Panssarivaunupataljoona
 ErRsPonttJ = Erillinen raskas ponttoonijoukkue

NEUVOSTOLIITTOLAISEN SYVÄN TAISTELUN SUORITUSPERIAATE

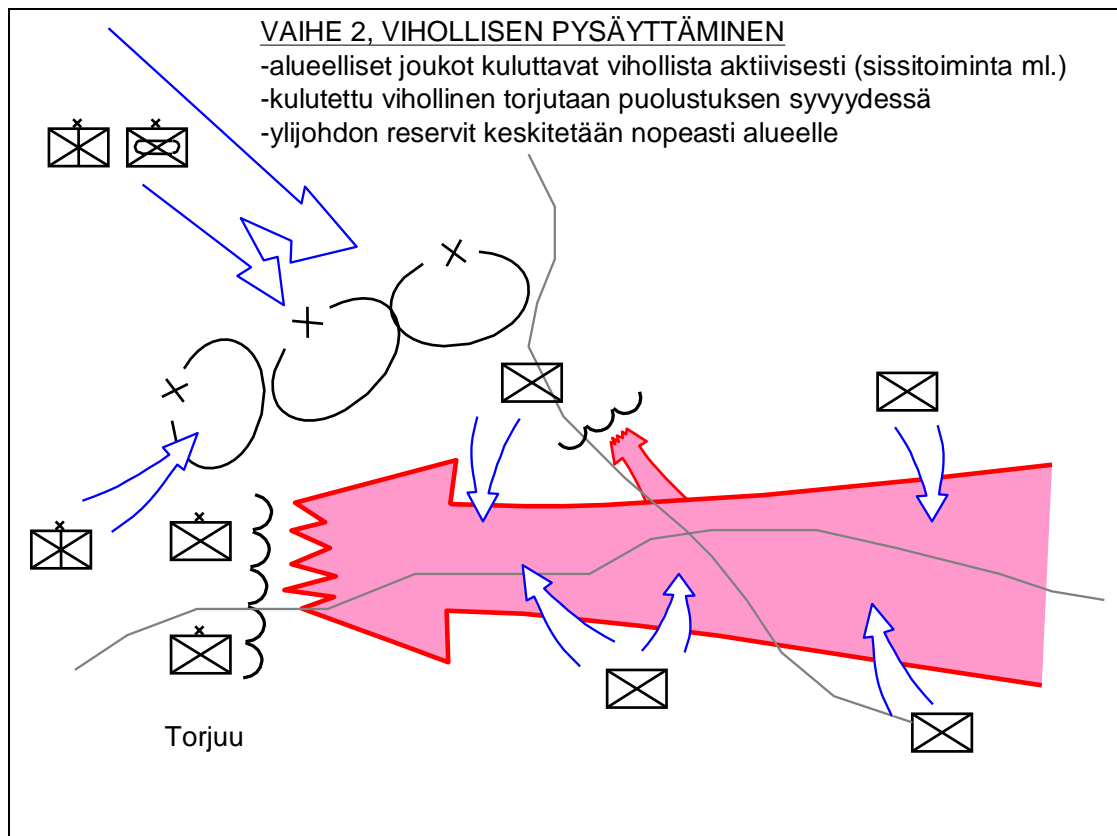
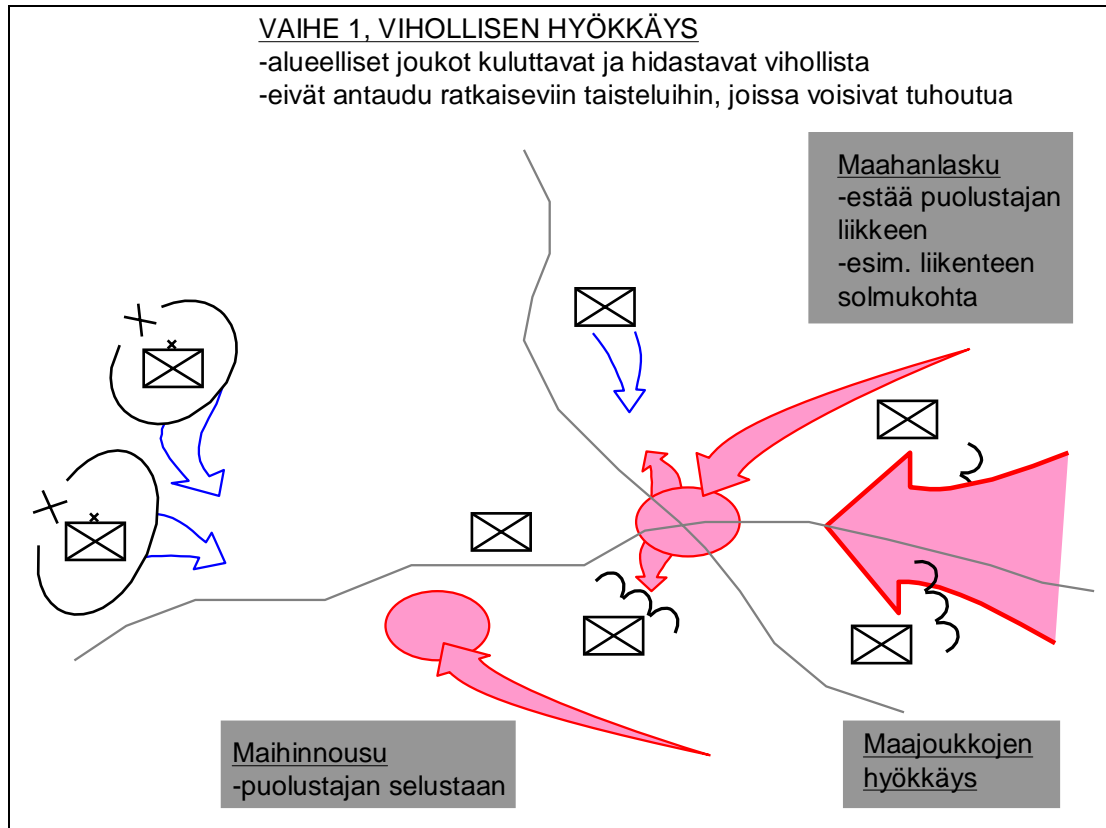
LINJAPUOLUSTUKSEN PERIAATE

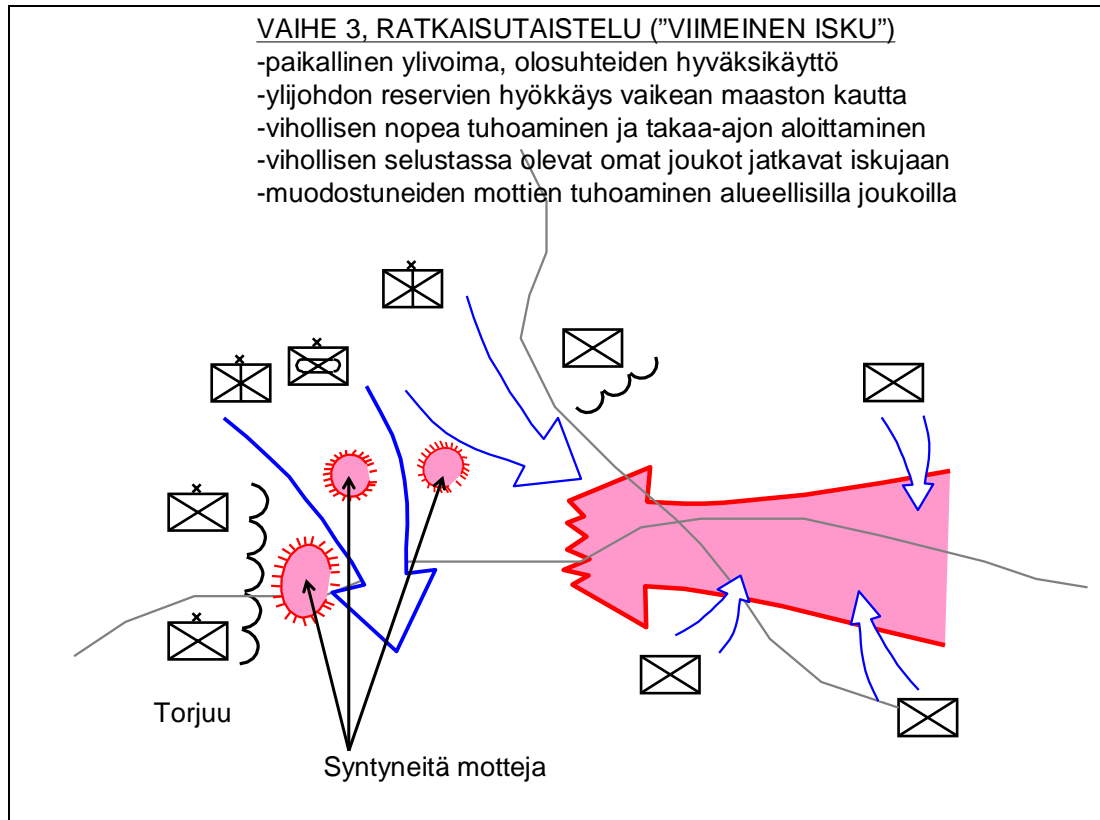

Käytetyt merkit:		Panssaridivisioona		Jalkaväkidivisioona
		Divisioonan ryhmitysalue		Ryhmittymisen etureuna

Huom: Periaatekuvat ovat pelkistettyjä ja perustuvat käsitykseen suomalaisesta puolustuksesta torjuntataisteluissa 1944. Vertaa esim. Kantakoski 1998, kartta 55 sivulla 426. Jos vastahyökkäyksellä ei puolustusasemia kyetty palauttamaan omien joukkojen haltuun, jouduttiin siirtymään taaempaan puolustuslinjaan, jota puolustettiin samalla periaatteella.

ALUEELLISEN PUOLUSTUKSEN PERIAATE

Käytetyt merkit:		Panssariprikaati		Jalkaväkiprikaati
		Moottoroitu prikaati		Jalkaväen joukko
		(Prikaatin) ryhmitysalue		Joukon ryhmityksen etureuna

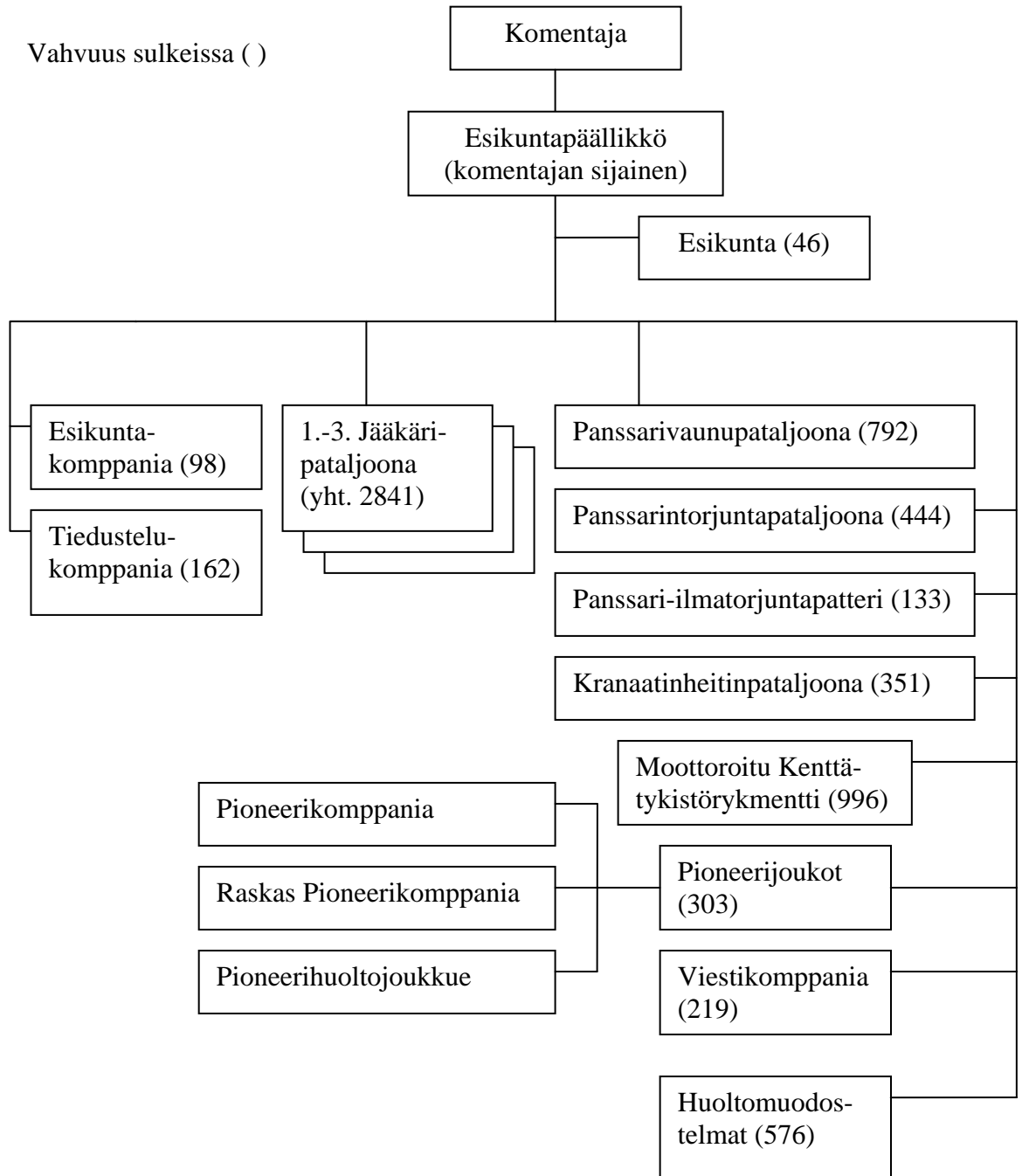
- Lähteet: Kenttäohjesääntö yleinen osa, 1958.
 Kenttäohjesääntö yleinen osa, 1969.
 Upseerin käsikirja III osa joukkoja varten, 1953.
 Panssariprikaatin koulutusmuistio, 1954.
 Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla.

Huom: Periaatekuvat ovat yleistettyjä ja kuvatut joukot eivät välttämättä vastaa oikeita joukkoja. Kuvat perustuvat omaan tulkintaani käytetyistä lähteistä. Sillä, tapahtuuko ratkaiseva hyökkäys jonkin puolustuslinjan tai -vyöhykkeen eteen, taakse, tai sen sisään, ei ole merkitystä. Tärkeintä on vihollisen lyöminen ja alueen pitäminen*. Ongelmana oli ratkaisevaan vastahyökkäykseen tarvittujen tarpeeksi nopean liikkuvuuden omaavien joukkojen puute.

* Puolustuslaitoksen kehittäminen 1960-luvulla, s. 29–30.

PANSSARIPRIKAATIN KOKOONPANO 1955

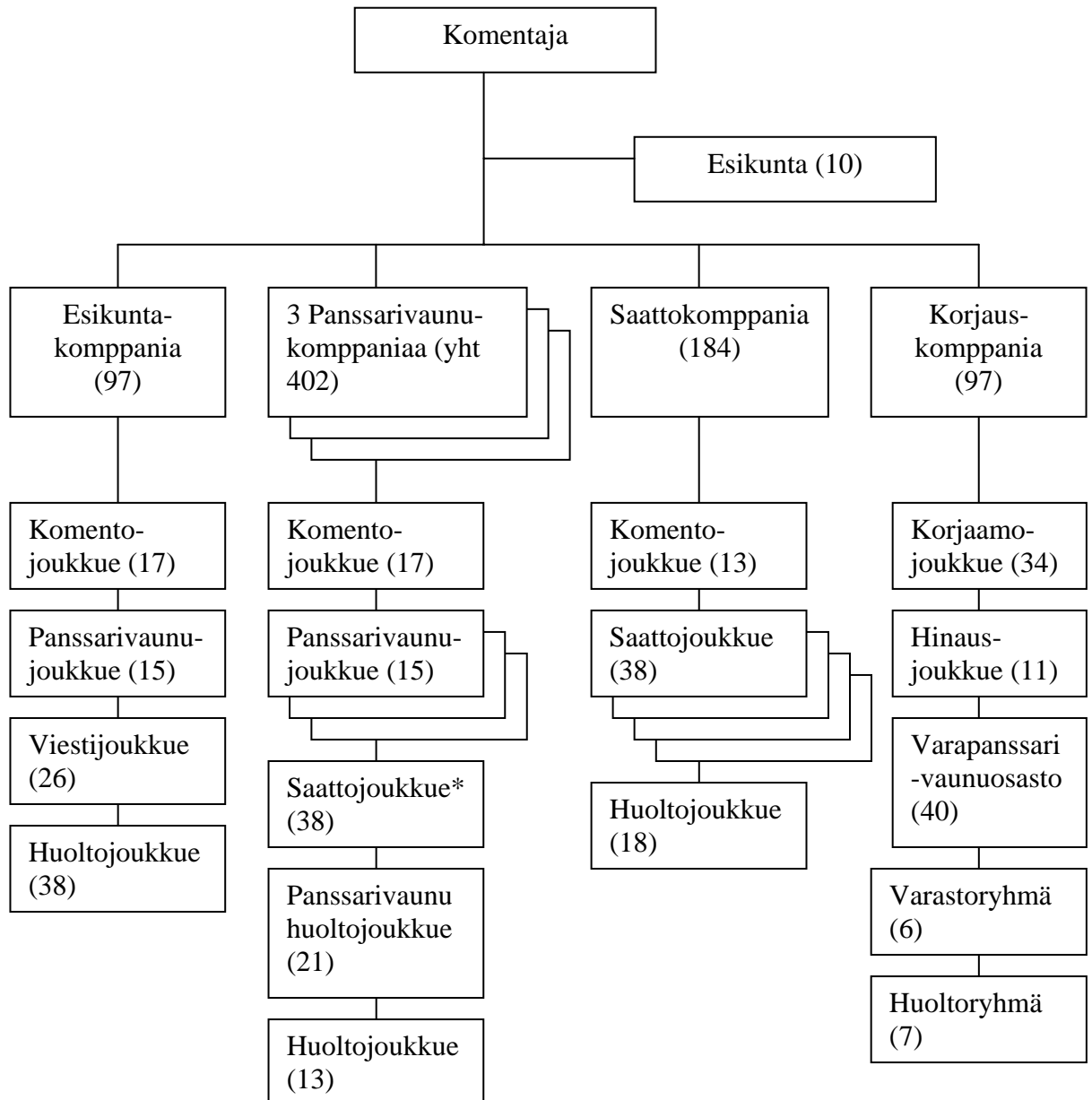
Prikaatin vahvuus 6961 henkilöä

PANSSARIVAUNUPATALJOONAN KOKOONPANO 1955

Pataljoonan vahvuus 792 henkilöä ja 41 panssarivaunua

Vahvuus sulkeissa ()

* Saattojoukkue tarkoittaa tässä suojamiehiä. Nimitykset eivät vielä 1955 olleet vakiintuneet.

PANSSARIKALUSTO SUOMESSA 1945–1970

TAULUKKO 1: PANSSARIVAUNUJEN LUKUMÄÄRÄ 1945–1959

Merkki & malli	1945	1949	1950	1951	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Vickers-Armstrong 6 Ton Tank	19	19	19	19	19	18	17	16	13	7	1
T-26 m 1933	42	41	41	35	28	24	22	17	15	13	2
T-26 m 1937, 1939	31	29	29	25	23	19	19	19	18	18	15
T-28 m 1938, T-28E	6	6	6								
BT-42	10	10	10	1	1	1	1	1			
T-34/76	9	9	9	9	9	7	7	7	7	7	7
T-34/85	9	8	8	8	8	6	6	6	6	6	6
T-50	1	1	1	1	1	1					
KV-1E m 1941	1	1	1	1	1	1					
KV-1 m 1942	1	1	1	1	1	1					
Sturmgeschütz III G	46	45	45	45	45	43	43	43	43	44	45
PzKW IV Ausf. J	14	10	10	10	10	10	10	9	9	9	9
Charioteer Mk VII B										3	3
T-54											12
yhteensä:	189	180	180	155	146	131	125	118	111	107	100

TAULUKKO 2: PANSSARIVAUNUT 1960–1970

Merkki & malli	Hankinnat	Poistui käytöstä	Lukumäärä
Vickers ja T-26 eri mallit		1961–1962	(oli vuonna 1959) 18
T-34/76		1961–1962	(oli vuonna 1959) 7
T-34/85		1961–1962	(oli vuonna 1959) 6
Sturmgeschütz III G		1966	(oli vuonna 1959) 45
PzKW IV Ausf. J		1961–1962	(oli vuonna 1959) 9
Charioteer	1958–1960	1980*	hankittiin 38*
T-54	1959–1961		hankittiin 12 (1959) + 31 (1961)*
Comet	1960–1961	1971*	hankittiin 41*
PT-76	1963		hankittiin 12*
BTR-50PK	1963 ja 1966–1968		hankittiin 15 (1963)*
T-55	1965 ja 1967		hankittiin 31*

Huom: Taulukot sisältävät vain jalkaväen kanssa yhteistoiminnassa taistelevat panssarivaunut ja kuljetuspanssarivaunut (BTR-50PK). Muu kalusto kuten tykinvetovaunut jne. on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Toisessa taulukossa tulee ottaa huomioon, että hankintojen jälkeen henkilökunta piti ensin kouluttaa ko. kalustolle, jonka jälkeen vaunumiehistöjen koulutus vasta alkoi.

T-54- ja T-55 -vaunuja hankittiin lopulta yhteensä 117.

Visuri mainitsee Charioteereja hankitun 38 kpl eli ”pataljoonan verran”. Tosin sodanajan panssarintorjuntavaunupataljoona, johon Charioteer-vaunut kuuluivat, sisälsi vain 18 vaunua.

Lähteet: Muikku-Purhonen 1997, s. 13–14 ja 191.
Suomen puolustusvoimat 1944–1974, s. 325-326. Luvusta Panssarijoukot ja panssarintorjunta, jonka on kirjoittanut Pekka Visuri. Taulukon tähdellä (*) merkityt luvut ovat tästä lähteestä.

